

ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาและนรกชาติ

พระนาง ปิยสมโม (วิชาสิงห์)

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนานิตยศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหานิกายราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๐

ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระแจ้ง ปิยธมฺโม (เวียลิ่งห์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

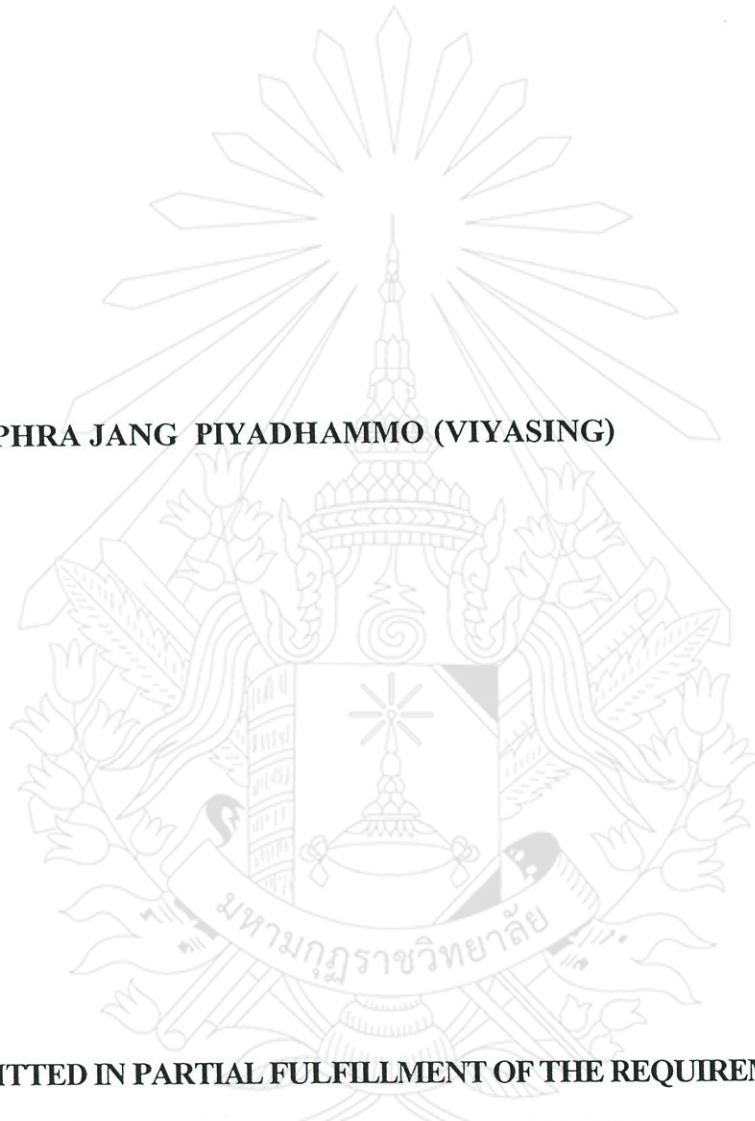
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๐

THE SIGNIFICANCE OF RIGHT LIVELIHOOD IN THERAVĀDA BUDDHISM

PHRA JANG PIYADHAMMO (VIYASING)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS

DEPARTMENT OF BUDDHISM AND PHILOSOPHY

GRADUATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

B.E. 2550 (2007)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเดรวาท
ชื่อนักศึกษา : พระแจ้ง ปิยธมฺโม (เวียสิงห์)
สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา : พระสุทธิสารโสภณ
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : พระมหาอำนาจ มหาวิโร

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(พระสุทธิสารโสภณ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(พระมหาอำนาจ มหาวิโร)

..... กรรมการ
(ผศ. พิเศษ ดร. สุกิจ ชัยมุสิก)

..... กรรมการ
(ผศ. ดร. เจริญชัย ชนไพโรจน์)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : The Significance of Right Livelihood in Theravāda Buddhism
Student's Name : Phra Jang Piyadhammo (Viyasing)
Department : Buddhism and Philosophy
Advisor : Phrasutthisarasophon
Co - Advisor : Phramaha Amnuay Mahaviro

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial
Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

P. Sampipattanaviyajan
..... Dean of Graduate School
(Phrakhrupaladsampipattanaviriyajarn)

Thesis Committee

P. Sampipattanaviyajan
..... Chairman
(Phrakhrupaladsampipattanaviriyajarn)

P. Sutthisarasophon
..... Advisor
(Phrasutthisarasophon)

P. Amnuay Mahaviro
..... Co - Advisor
(Phramaha Amnuay Mahaviro)

S. Chaimusik
..... Member
(Asst. Emeritus Prof. Dr. Sukit Chaimusik)

Jarernchai Chonpairot
..... Member
(Asst. Prof. Dr. Jarernchai Chonpairot)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท
ชื่อนักศึกษา	: พระแจ้ง ปิยธมฺโม (เวียสิงห์)
สาขาวิชา	: พุทธศาสนาและปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา	: พระสุทธิสารโสภณ
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: พระมหาอำนาจ มหาวีโร
ปีการศึกษา	: ๒๕๕๐

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาหลักคำสอนเรื่องสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่สัมพันธ์กับสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๓. เพื่อศึกษาความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก และจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนเรื่องสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลจากการวิจัยพบว่า สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง การประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่นำอันตรายมาสู่ตนเองและผู้อื่นและดำรงชีวิตแบบไม่ผิด ดำรงชีวิตเพื่อการเว้น เจตนาจเว้น เพื่อความบริสุทธิ์จริงๆ เว้นจากความชั่วที่อาจก่อให้เกิดทุกข์โทษอื่นๆ สัมมาอาชีวะนั้นมีความสำคัญอย่างมาก เพราะการประพฤติปฏิบัติธรรมที่เป็นไปเพื่อการดับทุกข์นั้น จะต้องดำเนินไปตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นทางสายเดียวเอกายนมรรค อันเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์แห่งจิตของสัตว์ทั้งหลาย ในอัฐสังคิมรรคนี้ สัมมาอาชีวะ กล่าวได้ว่าเป็นองค์มรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งเป็นตัวหลักการดำเนินชีวิต ที่ถูกต้องจัดเป็นศีลสิกขา เพราะคนเราจะสุขหรือทุกข์ย่อมขึ้นอยู่กับประพฤติเป็นประการสำคัญ ถ้ารู้จักใช้หลักการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องหรือความประพฤติที่ถูกต้อง ก็สามารถบรรเทาทุกข์ทำให้ความทุกข์ลดน้อยลง และมีความสุขได้ เพราะฉะนั้นการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะเป็นศูนย์กลางที่บริหารการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เพราะเป็นตัวชี้แนวทางหรือเป็นตัวควบคุมการปฏิบัติให้ถูกต้องในแง่อื่น ๆ เมื่อมีการเลี้ยงชีวิตถูกต้องแล้ว ก็ช่วยให้รู้จักพูด เป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น หรือดำเนินชีวิตเป็นนั่นเอง จึงกล่าวได้ว่า การรู้จักการประพฤติที่ถูกต้องหรือการเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ เป็นตัวนำที่ชักพาหรือเปิดช่องไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องหรือชีวิตที่ดีงามทั้งหลาย

Thesis Title : **The Significance of Right Livelihood in Theravāda Buddhism**
Student's Name : **Phra Jang Piyadhammo (Viyasing)**
Department : **Buddhism and Philosophy**
Advisor : **Phrasutthisarasophon**
Co-Advisor : **Phramaha Amnuay Mahaviro**
Academic Year : **B.E. 2550 (2007)**

ABSTRACT

The thesis's objectives were: firstly to study main teachings of Right Livelihood in Theravada Buddhism, secondly to study principles of doctrines relative to Right Livelihood in Theravada Buddhism, and finally to study the significance of Livelihood in Theravada Buddhism.

The study was the qualitative research method, placing the focus on document research, by studying The Tipitaka and documents involving those of teachings in Theravada Buddhism.

The study's results were found that Right Livelihood meant the ways someone led their appropriate life, carried out their moral careers without harming oneself and others, and sustained correct ways of life by way of abstention, intent abstention for the purity, refrained from all evils that would to some extent give rise to other sufferings and faults. Right Livelihood played the most significant role since the practice to eradicate sufferings had to proceed with Noble Eightfold Paths, which was considered as the unique path conducive to the purity of all followers. In Noble Eightfold Path, it was said that Right Livelihood was considered as one of the important paths. Categorized as Morality, it was the main path for leading the appropriate life as human beings no matter they experienced sufferings or happiness, they solely depended upon their conducts. Had they known principles of leading their appropriate life or decent conducts they could have relieved or receded their sufferings and found happiness. That was why Right Livelihood was regarded as the vital mechanism functioning as the centre of the administration for leading the suitable life because it was the indicator or the controller of the appropriate practice in other aspects. When one led their appropriate life, it helped them know ways of speaking, doing, solving their problems or leading their life. Thus, it was said that to comprehend correct conducts or leading their life in appropriate ways was the conductor leading to the appropriate or good life or opening the cavity leading to it.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษางานวิจัยในครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์และช่วยเหลือด้วยดีจากครูอาจารย์ เพื่อนสหธรรมิกักร่วมรุ่นมหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอโยธยาทุกท่าน โดยเฉพาะการชี้แนะจากท่านพระพิริสฐ ปิยสีโล(ลักขมร) ที่ได้ให้ความช่วยเหลือตรวจทานข้อมูล

ขอกราบขอบพระคุณ พระสุทธิสาร โสภณ รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอโยธยา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พระมหาอำนาจ มหาวิโร ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้เสียสละเวลาชี้แนะทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงลงไปด้วยดี โดยการให้คำปรึกษาแนะแนวทาง

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เจริญพรขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิเศษ คร. สุกิจ ชัยมุสิก ที่ได้เมตตาตรวจสอบแก้ไข รูปแบบและรูปเล่ม จนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอโยธยา เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ที่ได้ช่วยเป็นแหล่งข้อมูลสนับสนุนในด้านเอกสารที่ใช้ในการประกอบทำวิทยานิพนธ์ และครูอาจารย์อีกหลาย ๆ ท่าน ที่ได้ช่วยเหลือในด้านอื่น ๆ จนทำให้งานวิจัยในครั้งนี้เสร็จสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ ซึ่งท่านทั้งหลายเหล่านั้น มิได้ประสงค์จะออกนาม จึงขอน้อมคารวะท่านทั้งหลายเหล่านั้นมา ณ ที่นี้ ด้วยความเคารพยิ่ง

ขออนุโมทนาขอบคุณคณะอุบาสกอุบาสิกาคุ้มวัดคงคาราม ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ ทุกคนที่ได้ช่วยสนับสนุนทุนในการศึกษามาตั้งแต่ต้นด้วยดี และให้กำลังใจตลอดมา

คุณประ โยชน์พร้อมด้วยคุณงามความดีแห่งวิทยานิพนธ์นี้ ผู้จัดทำขอน้อมไว้เพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาคุณพระรัตนตรัย บิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์ และอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้ให้ปัญญาวิชาความรู้ทั้งหลาย ขอทุกท่านจงเป็นผู้มีความสุขและความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และเป็นผู้มีส่วนร่วมในความสำเร็จในครั้งนี้ด้วยทุก ๆ ท่าน

พระแจ้ง ปิยธมฺโม (วิชาสิงห์)

สารบัญคำย่อ

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยใช้การอ้างอิงจากพระไตรปิฎก ฉบับหลวง พุทธศักราช ๒๕๒๕ พร้อมทั้งอรรถกถา อันเป็นคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการค้นคว้า ซึ่งมีคำย่อและคำเต็มเรียงตามลำดับเล่ม ดังนี้

คำย่อ

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.

วินัยปิฎก มหาวิภค

วิ.จ.

วินัยปิฎก จุฬวิภค

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.

สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขจรวิภค

ที.ม.

สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวิภค

ที.ปา.

สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวิภค

ม.ม.

สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาส

ม.ม.

สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก

ม.อุ.

สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาส

ส.ส.

สุตตันตปิฎก สัมมัตตนิคาย สลาถวิภค

ส.นิ.

สุตตันตปิฎก สัมมัตตนิคาย นิตานวิภค

ส.ม.

สุตตันตปิฎก สัมมัตตนิคาย มหาวารวิภค

อง.เอก.

สุตตันตปิฎก องคุตตรนิคาย เอกนิปาต

อง.ทุก.

สุตตันตปิฎก องคุตตรนิคาย ทุกนิปาต

อง.จตุกก.

สุตตันตปิฎก องคุตตรนิคาย จตุกกนิปาต

อง.ปณจก.

สุตตันตปิฎก องคุตตรนิคาย ปณจกนิปาต

อง.สตุตก.

สุตตันตปิฎก องคุตตรนิคาย สตุตกนิปาต

อง.นวก.

สุตตันตปิฎก องคุตตรนิคาย นวกนิปาต

อง.ทสก.

สุตตันตปิฎก องคุตตรนิคาย ทสกนิปาต

ช.ธ.

สุตตันตปิฎก ชุททกนิคาย ธรรมปท

ช.ศ.	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิပါတ
ช.ชา.	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย ชาตก
ช.ม.	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ
ช.ป.	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย ปฎิสมภิทามคค
ช.พุทธ.	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ
ช.จริยา.	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย จริยปิฎก

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.

อภิธมมปิฎก วิภงก

ปกรณวิเสส

วิสุทฺธิ.

วิสุทฺธิมคคปกรณ

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.อ.

วินยปิฎก สมนตปาสาทิกา ปาราชิกณฺทสงฺฆมาทิสเสสาทิ
มหาวคจคชาฏจกถา

ในการอ้างอิงพระไตรปิฎก ใช้การอ้างอิงแบบ ๓ ตอน โดยอ้างอิงชื่อคัมภีร์ เล่ม/ชื่อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ช.ชา. ๒๗/๖๓๔/๑๔๕. หมายถึง สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย ชาตก เล่มที่ ๒๗ ชื่อ ๖๓๔ หน้า ๑๔๕.

อรรถกถา ใช้การอ้างอิงแบบ ๒ ตอน โดยอ้างอิงชื่อคัมภีร์ เล่ม/หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.อ. ๑/๕๒๔. หมายถึง วินยปิฎก สมนตปาสาทิกา ปาราชิกณฺทสงฺฆมาทิสเสสาทิ มหาวคจคชาฏจกถา เล่ม ๑ หน้า ๕๒๔.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญคำย่อ	ง
สารบัญ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย	๓
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๓
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๗ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
บทที่ ๒ หลักคำสอนเรื่องสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๖
๒.๑ ความหมายของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๖
๒.๒ ความสำคัญของสัมมาอาชีวะ	๑๓
๒.๓ ลักษณะของสัมมาอาชีวะ	๒๑
๒.๔ ระดับของสัมมาอาชีวะ	๒๒
๒.๕ การประกอบอาชีพสุจริตตามหลักสัมมาอาชีวะ	๒๖
๒.๖ ประโยชน์ของสัมมาอาชีวะ	๓๐
บทที่ ๓ หลักธรรมที่สัมพันธ์กับสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๓๖
๓.๑ หลักธรรมส่งเสริมสัมมาอาชีวะ	๓๖

๓.๒ หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสัมมาอาชีวะ	๔๓
๓.๓ ปัญหาในชีวิตประจำวัน กับการขาดสัมมาอาชีวะ	๕๕
บทที่ ๔ ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๖๘
๔.๑ ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในวิถีชีวิตของฆราวาส	๖๘
๔.๒ ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในวิถีชีวิตของบรรพชิต	๗๗
บทที่ ๕ טרูปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๘๕
๕.๑ บทสรุป	๘๕
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๕๕
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๕๕
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๕๖
บรรณานุกรม	๕๗
ประวัติผู้วิจัย	๑๐๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นที่พึ่งอันสำคัญทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนไทย มาเป็นเวลาช้านาน กล่าวโดยทั่วไป สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ แต่ปัจจุบันเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจมูลเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงคือการที่คนไทยรับไหลบ่า ของวัฒนธรรมต่างชาติ โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์รวมทั้งระบบเทคโนโลยีมาใช้ซึ่งเป็นตัวก่อให้เกิดกิเลสตัณหา ความต้องการสิ่งใหม่ๆ ทำให้แนวความคิด ทักษะคติ และค่านิยมของคนไทยหัน ไปสนใจทางวัตถุมากขึ้น คนต้องดิ้นรนหาวัตถุ มาเสพ จนไม่มีเวลาแสวงหาความสุขทางจิตใจ ไม่รู้จักวางแนวการดำเนินชีวิตสิ่งนั้นอย่างถูกต้องกล่าวคือ ไม่รู้จักวิธีการเลี้ยงชีวิตที่จะทำให้ตนเองมีความสุข ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้คนในสังคมยุคปัจจุบันมีปัญหาทางจิตมาก มีความทุกข์มาก มีความเครียดมากความกระวนกระวายมาก จนกระทั่งเป็นโรคจิต โรคประสาทมากขึ้นเป็นลำดับ ทำให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาทางคดีทางศีลธรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาการฆ่าตัวตาย ปัญหาการขโมยสิ่งของ ปัญหาครอบครัว เป็นต้น โดยทั่วไป การเลี้ยงชีวิตของคนเราย่อมมีทั้งชอบและไม่ชอบ พอใจไม่พอใจ แต่หากมีการเลี้ยงชีวิตไปในทางที่ไม่ชอบ ก็จะทำให้เกิดความเดือดร้อนทั้งกายกรรมวจีกรรม มโนกรรม และเพราะไม่รู้จักริธีเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง จึงมีความรู้สึกต่อสิ่งเหล่านั้นด้วยความยินดีหรือพอใจ และยินร้ายเมื่อความไม่พอใจ ตลอดทั้งผูกอาฆาตพยาบาท ตลอดทั้งการคิดเบียดเบียนซึ่งกันและกันอันเป็นเหตุแห่งความคิดผิดทั้งมวล ทำให้เกิดการแตกแยกทางสังคม ตลอดทั้งเป็นเหตุให้เกิดสงครามรวมทั้งปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย ปัญหาเหล่านี้อาจกล่าวได้ว่า มีสาเหตุมาจากการเลี้ยงชีวิต คือ มิจฉาอาชีพจะเป็นประการสำคัญ

การเลี้ยงชีวิต ทักษะคติ และค่านิยมที่ยึดถือของคนเรามีอิทธิพลและมีบทบาทในการกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมเป็นอย่างมาก พุทธศาสนาถือว่าการเลี้ยงชีวิตเป็นกายกรรม ซึ่งเป็นกรรมที่สำคัญและมีผลร้ายแรงที่สุด ดังที่พระพุทธเจ้ากล่าวไว้ในพระไตรปิฎก เช่น มิจฉาฉนิชชา คือการค้าขายไม่ชอบธรรม ค้าขายเครื่องประหาร ค้าขายมนุษย์ ค้าขายสัตว์สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร ค้าขายน้ำเมา ค้าขายยาพิษ เพราะเป็นมูลเหตุให้เกิดกายกรรมและวจีกรรม สามารถจะนำชีวิตและสังคมของมนุษย์ชาติทั้งหมดไปสู่ความเสื่อมความพินาศก็ได้ โดยเฉพาะปัจจุบันที่เห็นข่าวตามสื่อต่าง ๆ มีการค้าขายมนุษย์ ค้าขายยาเสพติด ค้าขายยาพิษ ค้าขายอาวุธ ซึ่งเป็นปัญหาของสังคม ปัญหาเศรษฐกิจของโลกอย่างร้ายแรง ฉะนั้น ถ้าไม่มีการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง อนาคตก็จะมีปัญหาเช่นนี้เรื่อย ไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ยิ่งหาก

การเลี้ยงชีวิตนั้นเป็นมิจลาอาชีวะย่อมจะมีผลร้ายต่อตนเอง และผู้อื่นทั้งในชาตินี้และชาติหน้าได้อย่างมากมาย ในทางตรงข้ามสัมมาอาชีวะคือการเลี้ยงชีวิตชอบ ย่อมมีคุณประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่นอย่างมากเช่นเดียวกัน แม้ในทางจิตวิทยาถือว่า การเลี้ยงชีวิตของคนมีอิทธิพลต่อจิตใจของเขาเป็นอันมาก คนทำอะไรอย่างใดบ่อย่าง ในที่สุดก็จะเป็นอย่างที่เขาทำ ทั้งนี้เพราะการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องของเขา นั้นเอง ซึ่งเป็นตัวผลักดันให้เขาไป บุคคลมีกระแสในการเลี้ยงชีวิตทางใด วิธีชีวิตของเขาย่อมหันเหไปทางนั้น ในทางเดียวกันผู้มีกระแสในการเลี้ยงชีวิตในทางที่ถูก มีความพยายามสูงประกอบด้วยสติปัญญา ย่อมก้าวล้ำหน้าเหนือผู้ที่เดินในแนวทางเดียวกัน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิจัยเรื่องความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา เถรวาท ในประเด็นเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญของสัมมาอาชีวะกับอริยมรรคข้ออื่น ๆ และหลักธรรมที่สัมพันธ์ทั้งในด้านส่งเสริมและเป็นปฏิปักษ์ ตลอดจนทั้งบทบาทของสัมมาอาชีวะ กับการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันและประโยชน์ของสัมมาอาชีวะในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจความสำคัญของสัมมาอาชีวะอย่างแท้จริง เพื่อให้รู้เท่าทันและรู้จักการวางท่าทีต่อกระแสวัตถุนิยม และเพื่อนำหลักสัมมาอาชีวะ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สูงสุด ให้แก่ตนเองและสังคม

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักคำสอนเรื่องสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่สัมพันธ์กับสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยมุ่งเน้นเกี่ยวกับความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีขอบเขตการศึกษาดังนี้

- ๑.๓.๑ ศึกษาความหมายและความสำคัญตามหลักคำสอนเรื่องสัมมาอาชีวะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๓.๒ ศึกษาหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับสัมมาอาชีวะทั้งในด้านส่งเสริมและเป็นปฏิปักษ์
- ๑.๓.๓ ศึกษาความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบัน

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติ ดังนี้

๑.๔.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕ และพระไตรปิฎกฉบับพร้อมอรรถกถา ฉบับ ๕๑ เล่ม มหามกุฏราชวิทยาลัย

๑.๔.๒ รวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากอรรถกถา ฎีกา อรรถกถา และปกรณ์ วิเศษต่าง ๆ

๑.๔.๓ รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญของสัมมาอาชีวะ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท แล้วจัดลำดับ ความเกี่ยวข้อง ความสำคัญในเรื่องเหตุผล และที่มาเพื่อแยก ประเภท

๑.๔.๔ นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ แยกประเภท บันทึกลงในบทต่าง ๆ ตามความสอดคล้อง และเหมาะสมแก่นิ้อหาของการวิจัย

๑.๔.๕ นำเสนอผลการวิจัย โดยการบรรยายแบบพรรณนาโวหาร

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยครั้งนี้เป็นศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยมุ่งเน้นที่สาระเกี่ยวกับความสำคัญของสัมมาอาชีวะ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งคาดว่าจะพอจะมีประโยชน์จากการศึกษาดังนี้

๑.๕.๑ ทำให้ทราบหลักคำสอนเรื่องสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๕.๒ ทำให้ทราบหลักธรรมที่สัมพันธ์กับสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๕.๓ ทำให้ทราบความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๖ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ความสำคัญ หมายถึง ความเป็นพิเศษกว่าธรรมดา เช่น เรื่องสำคัญ, มีคุณค่า เช่น ของสำคัญ หรือเป็นหลักธรรมที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิต, มีชื่อเสียง เช่น คนสำคัญ, ควรกำหนด จัดจำ

สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ที่ถูกที่ควร หรือการหาเลี้ยงชีพในทางที่ สุจริต

พระพุทธรศาสนาเถรวาท หมายถึง พุทธศาสนานิกายหนึ่งในปัจจุบัน ที่พยายามรักษาข้อปฏิบัติตามแบบอย่างเดิมไว้โดยไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง หรือ เรียกอีกอย่างว่า หินยาน

ความสัมพันธ หมายถึง หลักธรรมที่ส่งเสริมสนับสนุนกับสัมมาอาชีวะ ส่งเสริมการทำงาน และการประกอบอาชีพนั้นๆ

สัมมาอาชีวะต่อการดำเนินชีวิต หมายถึง การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง หมายความว่า การประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดศีลธรรมของสังคม ไม่ผิดกฎหมายของรัฐนั้น ๆ

๑.๗ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธรศาสนาเถรวาท พบว่า มีเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นักวิชาการทั้งหลายเรียบเรียงไว้ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำหลักการเหล่านั้นมากล่าวไว้พอสังเขป ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ใน พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ ซึ่งท่านได้อธิบายเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะว่า “สัมมาอาชีวะ คือ อริยสาวก ละมิจฉาอาชีวะเสีย หาเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะได้แก่ ความงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนางดเว้นมิจฉาอาชีวะผู้มีจิตเป็นอริยะ”^๑

สุวัฒน์ จันทรจางง ได้รวบรวมผลงานไว้ในชื่อเรื่อง ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับ ปรัชญาและศาสนา โดยกล่าวสรุปไว้ว่า “สัมมาอาชีวะ หมายถึง การดำเนินชีวิตด้วยการทำมาหาเลี้ยงชีพที่สุจริต ปราศจากการหลอกลวง ทฤษฎี คัมภีร์ หน้าเลือด ไม่ประกอบอาชีพที่เป็นภัย ผู้ดำเนินชีวิตตามแนวสัมมาอาชีวะโดยนัยนี้ย่อมไม่ควรประกอบอาชีพในโรงงานประกอบอาวุธ โรงฆ่าสัตว์ โรงงานสร้างสารพิษอันก่อให้เกิดมลภาวะต่อมนุษย์ สัตว์ สิ่งแวดล้อม รวมถึงการที่ไม่ประกอบอาชีพตามป่อนการพนัน ซ่องโสเภณี และการยิงนกตกปลาซึ่งถือเป็นการฆ่าสัตว์ด้วยเช่นเดียวกัน”^๒

บุญมี แทนแก้ว ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง จริยศาสตร์ โดยได้กล่าวสรุปว่า “สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพถูกต้อง เพื่อให้ชีวิตเป็นอยู่อย่างมีความสุข จึงไม่ควรทำร้าย หรือทำอันตรายต่อชีวิตสัตว์

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), ๕๕๔ หน้า.

^๒สุวัฒน์ จันทรจางง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับ ปรัชญาและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : อลิ้นเพชร, ๒๕๔๐), ๔๔๖ หน้า.

ทุกชนิด การดำรงชีวิตที่ไม่สร้างหนี้ ไม่ทำกำไรแต่เป็นชีวิตที่ยังประโยชน์ได้ เพราะพื้นมิจลาอาชีวะ ๕ ประการ การโกง การล่อลวง การตลบตะแลง การมองคนในทางที่ผิด การเอาลาภต่อลาภ”^๓

สุจิตรา อ่อนค้อม กล่าวไว้ใน ปรัชญาเบื้องต้น เกี่ยวกับ สัมมาอาชีวะ คือ “การดำเนินอาชีพถูกต้อง บุคคลทุกคนต้องเลี้ยงชีพเพื่อให้เป็นอยู่ได้ อาชีพแต่ละอย่างมีทั้งดีและชั่วเลือกกระทำแต่สิ่งไม่เดือดร้อนต่อผู้อื่นและเดือดร้อนตน การกระทำกิจการงาน โดยชอบ ได้แก่ ความเป็นผู้เว้นจากเจตนาฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และเว้นจากเจตนาประทุษร้ายหรือผจญสัตว์ที่มีชีวิตให้เดือดร้อน เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤตินอกใจ และเว้นจากการเสพสิ่งเสพติดมีนเมาให้โทษเป็นที่ตั้งแห่งความประมาททั้งหลาย เป็นต้น และโดยความหมายอย่างกว้าง หมายรวมรวมถึง การเว้นจากอบายมุขต่างๆ ได้แก่ เว้นจากการพนัน การคิดเที่ยวกลางคืน การหมกมุ่นในกามไม่สำรวมในกาม การคบคนชั่วเป็นมิตร และเว้นจากความเกียจคร้านในกิจการงาน อันเป็นปากทางแห่งความเสื่อมเสียทรัพย์สิน เสื่อมเสียเกียรติยศ ชื่อเสียง และอาจเสื่อมเสียถึงชีวิต เลือดเนื้อได้”^๔

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน ได้กล่าวไว้ในหนังสือ จริยศาสตร์ เกี่ยวกับ สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง “การเลี้ยงชีพไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรมเว้นการเลี้ยงชีพเพื่อฆ่า ไม่แสวงหาความสุขด้วยการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่ประกอบอาชีพที่เป็นภัยต่อสังคมและบ้านเมือง จงประกอบแต่สัมมาชีพทุกชนิด ไม่ประกอบอาชีพทุจริต ทำให้กายใจสบายไม่ต้องคอยหลบซ่อน ๆ จากศัตรู และบ้านเมือง”^๕

พระมหาสิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ) ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับสัมมาอาชีวะว่า “การแสวงหาความสุข หรือการผลิตเพื่อหวังผลคือความสุขจึงควรเป็นไปในลักษณะที่มีความพอดีพอเพียง”^๖

^๓ ผศ. บุญมี แท่นแก้ว, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘), ๑๒๕ หน้า.

^๔ รศ. ดร. สุจิตรา อ่อนค้อม, ปรัชญาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๕), ๑๘๐ หน้า.

^๕ รศ. ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), ๒๒๐ หน้า.

^๖ พระมหาสิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗, ๑๔๐ หน้า.

พระมหาเกษม สลัญญโต (ลักษณะวิลาส) ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง
ทุกข์ในพระพุทธศาสนา อธิบายไว้ตอนหนึ่งว่า “สำหรับต้นหานั้นหากเป็นกามตัณหาที่ถูกควบคุมโดย
ศีลธรรมแล้ว ก็พอจะถือคู่ต่อเศรษฐกิจได้บ้างระดับหนึ่ง หากกามตัณหาเกินระดับศีลธรรม หรือ
ไม่ถูกควบคุมโดยศีลธรรมแล้ว ปัญหาทางเศรษฐกิจ หรือความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจจักเกิดขึ้นอย่าง
แน่นอน”^๑

^๑พระมหาเกษม สลัญญโต (ลักษณะวิลาส), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนา”,
วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๓๒, ๑๓๗ หน้า.

บทที่ ๒

หลักคำสอนเรื่องสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การศึกษาเรื่องสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาททำให้ทราบความหมายของสัมมาอาชีวะที่ปรากฏในคัมภีร์วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก โดยปรารภเหตุต่างกันบ้างแต่ความหมายคล้ายคลึงกัน ซึ่งมีข้อที่ควรแก่การศึกษาดังจะยกมาเป็นลำดับไป

๒.๑ ความหมายของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑.๑ ความหมายของสัมมาอาชีวะในคัมภีร์พระไตรปิฎก

ความหมายของสัมมาอาชีวะในพระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ ซึ่งได้กล่าวถึงสัมมาอาชีวะไว้ว่า “สัมมาอาชีวะ การดำเนินชีวิตต้องบริสุทธิ์ และมีชีวิตแบบไม่ทำผิด ขอให้ดำรงชีวิตเพื่อการงดเว้นการละเลิก และเพื่อการดับทุกข์”^๑

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค และมัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ได้ให้ความหมายของสัมมาอาชีวะไว้ ๒ ระดับ ดังนี้

สัมมาอาชีวะระดับ โลกิยะ หมายถึง อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจฉาอาชีวะแล้วสำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ

สัมมาอาชีวะระดับ โลกุตตระ หมายถึง การงด การเว้น การเว้นขาดเจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากมิจฉาอาชีวะของภิกษุผู้ไกลจากกิเลสมีจิตหาอาสวะไม่ได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่นี้เป็นสัมมาอาชีวะอันเป็นอริยะ ไม่มีอาสวะเป็น โลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค^๒

ในบรรดาสัมมาอาชีวะทั้ง ๒ ระดับนี้ โลกิยะสัมมาอาชีวะ ได้แก่ การละมิจฉาอาชีวะขั้นธรรมดา ซึ่งเป็นของกัลยาณะบุรุษและบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอริยบุคคลขั้นต้น กล่าวคือพระโสดาบัน ผลของสัมมาอาชีวะในระดับนี้ ให้เป็นบุญกุศลที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏในระดับโลกิยะ ส่วนโลกุตตระสัมมาอาชีวะ ได้แก่ การเลี้ยงชีพชอบในระดับของพระโสดาบัน คือเจตนางดเว้น จากมิจฉาอาชีวะมีจิตไกลจากข้าศึก มีจิตหาอาสวะไม่ได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคตลอด ซึ่งเป็นพระอริยบุคคล

^๑วิ.มหา. ๔/๘๗/๑๖๐.

^๒ม.อุ. ๑๔/๑๕๑/๒๘๑.

ขึ้นต้นขึ้นไป จนถึงพระอรหันต์ ซึ่งจะให้ผลเป็นความสุข สงบ เป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์และเป็นไปเพื่อ นิพพิทาความเบื่อหน่ายจากอาภรณ์ที่เป็น โลภะทั้งปวง วิราคะความคลาย

พระอภิธรรมปิฎก แห่งวิภังคปกรณ์ ได้ให้ความหมายของสัมมาอาชีวะไว้ว่า “การงดเว้น การเลิก เจตนาเครื่องเว้นจากมิจฉาอาชีวะกิริยาไม่ทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การเลี้ยงชีพชอบ การกำจัด ต้นเหตุแห่งมิจฉาอาชีวะ อันเป็นองค์แห่งมรรคห้าในมรรค”^๓

จากความหมายของสัมมาอาชีวะในพระอภิธรรมปิฎก จะเห็นได้ว่า การกำจัดต้นเหตุแห่งการ ประกอบอาชีพในทางที่ผิด นั่นคือ ยึดมั่นในการประกอบอาชีพสุจริต

๒.๑.๒ ความหมายที่ปรากฏในทางคัมภีร์ชั้นอรรถกถา

ในคัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกา ได้ให้ความหมายของสัมมาอาชีวะไว้ว่า

สัมมาอาชีวะ หมายถึง การประกอบอาชีพที่สุจริตไม่นำอันตรายมาสู่ตนเองและผู้อื่นและดำรงชีวิต แบบไม่ผิด ดำรงชีวิตเพื่อการงดเว้น เจตนางดเว้น เพื่อบริสุทธิ์จริงๆแม้เมื่อมีความจำเป็น ต้องแสวงหา ปัจจัย ๔ ก็ให้แสวงหาโดยชอบ เมื่อได้มาแล้วก็ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในปัจจัยนั้น

สรุปได้ว่า ข้อความที่กล่าวข้างต้นนั้น ทั้งพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ตลอดทั้งอรรถกถา ได้แสดงความหมายของสัมมาอาชีวะไว้อย่างสอดคล้องกล่าวคือ สัมมาอาชีวะได้แก่ การเลี้ยงชีพที่ชอบ คืออริสาวกละมิจฉาอาชีวะเสีย หาเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ

สัมมาอาชีวะของฆราวาส คือ

- ๑) งดเว้นจากการค้าขายมนุษย์
- ๒) งดเว้นจากการค้าขายสัตว์ให้เขาฆ่า
- ๓) งดเว้นจากการค้าขายน้ำเมา
- ๔) งดเว้นจากการค้าขายยาพิษ
- ๕) งดเว้นจากการค้าขายเครื่องประหาร^๔

สาวกของพระอริยะ เว้นมิจฉาชีพต่างๆแล้วประกอบสัมมาชีพของคนให้บริสุทธิ์สะอาดที่เรียกว่า อาชีวะปารีสุทธิ เป็นองค์ศีลสำคัญข้อหนึ่งในศีล ๔

๑) อินทริยสังวรศีล ตำรวมอินทริย์ ๖ คือระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้าย เมื่อได้เห็นรูป ฟังเสียง คมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้อง โภภุชัพพะ และรู้อารมณ์ทางใจ^๕

^๓อภิ.วิ. ๓๕/๑๐๑/๑๘๐.

^๔อ.จ.ป.จก. ๒๒/๑๘๖/๑๗๗.

^๕ที.สี. ๕/๑๗๘/๑๘๓.

๒) ปาฏิโมกขสังวรศีล สํารวมระวังในศีลปาฏิโมกข์ คือเว้นข้อห้าม ทำตามที่ข้อพระพุทธรองค์
อนุญาต

๓) อาชีวะปริสฺสูทริศีล ศีลที่เกี่ยวกับอาชีวะ เลี้ยงชีพบริสุทฺธิ์ผองใส ไม่ทำอาชีพของตนให้
เศร้าหมอง

๔) ปัจจยฺปิจเวกขณศีล การพิจารณาปัจจย ๔ ก่อนบริโภคใช้สอยไม่บริโภคใช้สอยด้วย
ตัณหา^๖

๒.๑.๓ ความหมายในทัศนะของนักปราชญ์

ความหมายของสัมมาอาชีวะนอกจากที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาแล้ว ยังมี
ทัศนะของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ได้แสดงทัศนะไว้อย่างสอดคล้องกันในตัวอย่าง
ต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะว่า “สัมมาอาชีวะ คือ
อริยสาวก ละมิจฉาอาชีวะเสีย หาเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ ได้แก่ ความงค ความเว้น ความเว้นขาด
เจตนางดเว้นมิจฉาอาชีวะผู้มีจิตเป็นอริยะ”^๗

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ได้ให้ความหมายสัมมาอาชีวะว่า “การเลี้ยงชีพที่ชอบ ได้แก่ เว้นมิจฉาชีพ
ประกอบสัมมาชีพ คือการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องที่ชอบ”^๘

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะว่า “เลี้ยงชีพชอบ หมายถึงการ
แสวงหาปัจจย ๔ หรือเครื่องบริโภคต่างๆ มาเลี้ยงตนเองและครอบครัว ควรแสวงหาโดยชอบด้วยหลัก
ศีลธรรม กฎหมาย และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ไม่ควรเป็นการแสวงหาเพื่อเบียดเบียนตนเอง
และผู้อื่น หากผู้ประกอบการค้าขายก็ควรละเว้นจากการค้าขายสิ่งเหล่านี้คือ เครื่องประหารชีวิตมนุษย์
และสัตว์ การค้าขายสัตว์เพื่อฆ่าเป็นอาหาร การค้าขายน้ำเมา และการค้าขายยาพิษ”^๙

สุวัฒน์ จันทรจํานง ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับไว้ว่า “สัมมาอาชีวะ หมายถึง การดำเนินชีวิตด้วย
การทำมาหาเลี้ยงชีพที่สุจริต ปราศจากการหลอกลวง ทฤษฎีคัมตุ้น หน้าเลือด ไม่ประกอบอาชีพที่เป็น

^๖วิสุทฺธิ. ๑/๓๗.

^๗พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑,
(กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๕๗.

^๘พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๘๔.

^๙ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, *ปรัชญาอินเดีย*, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๕),
หน้า ๒๖๗.

ภัย เช่น คำอาวูช คำเนื้อสัตว์ คำสิ่งมีชีวิต คำสารเสพติดและสารพิษให้โทษ เป็นต้น ผู้ดำเนินชีวิตตามแนวสัมมาอาชีวะโดยนัยนี้ย่อมไม่ควรประกอบอาชีพในโรงงานประกอบอาวูช โรงฆ่าสัตว์ โรงงานสร้างสารพิษอันก่อให้เกิดมลภาวะต่อมนุษย์ สัตว์ สิ่งแวดล้อม รวมถึงการที่ไม่ประกอบอาชีพตามบ่อนการพนัน ซ่องโสเภณี และการยิงนกตกปลาซึ่งถือเป็นการฆ่าสัตว์ด้วยเช่นเดียวกัน”^{๑๑}

วสิน อินทสระ ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะว่า “สัมมาอาชีวะ คือ อาชีพสุจริตโดยตรง อาชีพอะไรก็ได้ที่สุจริต จัดเป็นสัมมาอาชีวะทั้งหมด” พระพุทธพจน์ในหัวข้อสัมมาอาชีโว นี้ว่า “กตโมจ ภิกขเว สมฺมาอาชีโว อธิ ภิกขเว อริยสาวโก มิจฺฉาอาชีโว ปหาย สมฺมาอาชีเวน ชีวิกิ กปฺเปติ อภัย วุฑฺฒิ ภิกขเว สมฺมาอาชีโว ภิกขุทั้งหลาย สัมมาอาชีวะคืออย่างไร สาวกของพระอริยในศาสนานี้ เว้นจากมิจฉาอาชีวะแล้ว เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีโว”^{๑๒}

บุญมี แทนแก้ว ได้กล่าวทรรศนะเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะ คือ “การเลี้ยงชีพถูกต้อง เพื่อให้ชีวิตเป็นอยู่อย่างมีความสุข จึงไม่ควรทำร้าย หรือทำอันตรายต่อชีวิตสัตว์ทุกชนิด การดำรงชีวิตที่ไม่สร้างหนี้ ไม่ทำกำไรแต่เป็นชีวิตที่ยังประโยชน์ได้ เพราะพ้นมิจฉาอาชีวะ ๕ ประการ การโกง การล่อลวง การตลบตะแลง การมอมตบในทางที่ผิด การเอาลาภต่อลาภ”^{๑๓}

ประยง แสนบูรณ ได้กล่าวทรรศนะเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะไว้ ๒ แนวคิด คือ “สำหรับฆราวาส ให้ประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่นำอันตรายมาสู่ตนเองและผู้อื่น ให้งดเว้นจากการค้าขาย ๕ ประการ คือ งดเว้นจากการค้าขายมนุษย์ งดเว้นจากการค้าขายสัตว์ให้เขาฆ่า งดเว้นจากการค้าขายน้ำเมา งดเว้นจากการขายอาวูช งดเว้นจากการขายยาพิษ การเลี้ยงชีพโดยการงดเว้นจากการค้าขาย ๕ ประการนี้ ถือว่าเป็นสัมมาอาชีวะสำหรับฆราวาส

พระราชธรรมนิเทศ (ระเบบ จูตญา โณ) ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ คือ “เว้นจากมิจฉาอาชีวะ สำเร็จอาชีพด้วยอาชีพที่ชอบ ศีลสิกขา สิกขาถือศีล ได้แก่ วาจาชอบ การงานชอบ อาชีพชอบ พุศฺโดยทั่วไป จะพุดจะทำอะไรก็ให้ถูกชอบอย่าให้ผิด ประกอบอาชีพอะไรก็เช่นเดียวกัน ถ้ายังไม่มีอาชีพ เช่น เป็นนักเรียนต้องอาศัยผู้ใหญ่ อุปการะให้ใช้ทรัพย์ควรใช้อย่างถูกต้อง ในทางที่ชอบ ที่ควรพยายามศึกษาตนเอง ให้รู้จักงดเว้นจากการประพฤติกกระทำต่างๆ การดำเนิน

^{๑๑} สุวัฒน์ จันทระจาง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับ ปรัชญาและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : อลินเพรส, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕๕.

^{๑๒} วสิน อินทสระ, หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘๒.

^{๑๓} ศศ. บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๗.

อาชีพถูกทาง บุคคลทุกคนต้องเลี้ยงอาชีพเพื่อให้เป็นอยู่ได้ อาชีพแต่ละอย่างมีทั้งดีและชั่ว เลือกระทำแต่สิ่งที่ไม่เดือดร้อนต่อผู้อื่นและเดือดร้อนตนเอง”^{๑๑} สัมมาอาชีพะ เลี้ยงชีวิตชอบสำหรับ

การเลี้ยงชีพสำหรับนักบวช พระพุทธองค์ตรัสว่า ชีวิตของพระต้องบริสุทธิ์ และดำรงชีวิตแบบไม่ทำความผิด ขอให้ดำรงชีวิตเพื่อการงดเว้น การละ การเลิก และเพื่อการดับทุกข์ ดังนั้นชีวิตของพระจะต้องเป็นชีวิตที่สะอาดบริสุทธิ์จริง ๆ แม้เมื่อมีความจำเป็นต้องแสวงหาปัจจัย ๔ ก็ให้แสวงหาโดยชอบ เมื่อได้มาแล้วก็ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในปัจจัยนั้น”^{๑๒}

ชัชวฒน์ อัดพัฒน์ ได้กล่าวทรรศนะเกี่ยวกับสัมมาอาชีพะ การเลี้ยงชีวิตชอบ หมายถึง “การเลี้ยงชีวิตไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรมเว้นการเลี้ยงชีพเพื่อฆ่า ไม่แสวงหามาด้วยการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่ประกอบอาชีพที่เป็นภัยต่อสังคมและบ้านเมือง จงประกอบแต่สัมมาชีพทุกชนิด ไม่ประกอบอาชีพทุจริต ทำให้กายใจสบายไม่ต้องคอยหลบซ่อน ๆ จากศัตรู และบ้านเมือง”^{๑๓}

บรรพชิต (นักบวช) คือ ดำรงชีพด้วยการบิณฑบาต งดการแสวงหาในสิ่งที่ไม่สมควร ส่วนฆราวาส คือ การประกอบอาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมายและศีลธรรม

สุจิตรา อ่อนค้อม ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับสัมมาอาชีพะ คือ “การดำเนินอาชีพถูกทาง บุคคลทุกคนต้องเลี้ยงอาชีพเพื่อให้เป็นอยู่ได้ อาชีพแต่ละอย่างมีทั้งดีและชั่วเลือกระทำแต่สิ่งที่ไม่เดือดร้อนต่อผู้อื่นและเดือดร้อนตน การกระทำกิจการงาน โดยชอบ ได้แก่ ความเป็นผู้เว้นจากเจตนาฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และเว้นจากเจตนาประทุษร้ายหรือผจญสัตว์ที่มีชีวิตให้เดือดร้อน เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม และเว้นจากการเสพสิ่งเสพติดมีนเมาให้โทษเป็นที่ตั้งแห่งความประมาททั้งหลาย เป็นต้น และโดยความหมายอย่างกว้าง หมายรวมถึงการเว้นจากอบายมุขต่างๆ ได้แก่ เว้นจากการพนัน การติดเที่ยวกลางคืน การหมกมุ่นในกามไม่สำรวมในกาม การคบคนชั่วเป็นมิตร และเว้นจากความเกียจคร้านในกิจการงาน อันเป็นปากทางแห่งความเสื่อมเสียทรัพย์สิน เสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียง และอาจเสื่อมเสียถึงชีวิต เลือดเนื้อได้”^{๑๔}

^{๑๑}พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ รุติญาโณ), **ธรรมปริทรรศน์**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๘.

^{๑๒}รศ. ดร. ประยงค์ แสนบุราณ, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๔๗), หน้า ๗๑.

^{๑๓}รศ. ชัชวฒน์ อัดพัฒน์, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓๖.

^{๑๔}รศ. ดร. สุจิตรา อ่อนค้อม, **ปรัชญาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : ทิพยวิสุทธี, ๒๕๔๕), หน้า ๗๘.

บุญมี แทนแก้ว ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะ “การประกอบอาชีพชอบ คือไม่หลอกลวง เขาเลี้ยงชีวิต เช่นการปลอมแปลงสินค้าหรือการโกงตาชั่ง เป็นต้น ไม่ประกอบอาชีพที่เป็นการทำลายชีวิตและทรัพย์สินผู้อื่น เช่น การผลิต การจำหน่าย สิ่งเสพติดมีนเมาให้โทษเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท การผลิตและจำหน่ายอาวุธยุทโธปกรณ์ ยาพิษ และหรือเชื้อโรค เพื่อใช้ทำลายล้างชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น และโดยความหมายอย่างกว้าง รวมถึงการไม่ประกอบอาชีพที่มอมเมาประชาชน เช่นการตั้งบ่อน การพนัน หรือแหล่งบันเทิงเรีงรมย์ที่เป็นลามกอนาจาร เป็นต้น นี้อีกประการ ๑ อริยมรรค คือสัมมาอาชีวะนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงสงเคราะห์เข้าไปใน ศีลขันธ์ คือกองแห่งศีล หรือ ศีลสิกขา คือการศึกษาอบรมกาย และวาจาให้สงบ และเรียบร้อยดีไม่มีโทษ โดยการปฏิบัติศีล นี้อีก อริยทรัพย์ ชื่อว่า ทรัพย์คือศีล”^{๓๓}

จะเห็นได้ว่า สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ การไม่โกงหรือหลอกลวง การไม่ประจบสอพลอ การไม่ทำเลศนย์ใช้เล่ห์ห่อ การไม่บีบบังคับ การไม่ต่อลาภด้วยลาภ เป็นต้น ฉะนั้น สัมมาอาชีวะของคฤหัสถ์ ได้แก่การแสวงหารายได้โดยวิธีไม่ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรม ให้ประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งได้แก่การเปิดโอกาส ในการพัฒนาชีวิตของตนให้เจริญงอกงามขึ้นในด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา ตลอดจนไม่ผิดจารีตประเพณีซึ่งเป็นอาชีพที่วิญญูชนสรรเสริญ

ส่วนสัมมาอาชีวะสำหรับบรรพชิต ได้แก่ การไม่แสวงหาปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพโดยวิธีที่เว้นจากการแสวงหาในทางไม่ควร (อนธนา) ทุกอย่างเช่น การรับจ้างทำงาน เป็นต้นนี้เรียกว่าสัมมาอาชีวะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ ดังพระพุทธพจน์ว่า “...สัมมาอาชีวะ คือ อริยสาวกในวินัยนี้ละมิจฉาอาชีวะ แล้วสำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ...”^{๓๔}

ส่วนการงด การเว้น การเว้นขาดเจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากมิจฉาอาชีวะของภิกษุผู้มีจิต ไกลจากข้าศึก มิจิตอาสาสะมิได้ เทียบพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่นี้เป็นสัมมาอาชีวะอันเป็นอริยะ ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระเป็นองค์แห่งมรรค^{๓๕}

จากทัศนะของผู้รู้ทั้งหลายที่กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าแม้ในทัศนะของนักปราชญ์ทางศาสนา ก็ได้แสดงความหมายของสัมมาสังกัปปะไว้อย่างสอดคล้องกันกับพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ตลอดทั้งอรรถกถา กล่าวคือ สัมมาอาชีวะ ที่เรียกว่า ศีล ได้แก่ การงดเว้นจากอาชีพที่ผิดหาเลี้ยงชีพในทางที่ถูกต้อง อาชีพที่ผิดที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ ได้แก่ การโกง หรือการหลอกลวง การประจบสอพลอ การใช้อุบาย การบีบบังคับขู่เข็ญ การเอาวัตถุสิ่งของล่อ เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สมบัติ

^{๓๓} ศ. บุญมี แทนแก้ว, **พุทธปรัชญาเถรวาท**, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๕๕), หน้า ๖๐.

^{๓๔} ส.ม. ๑๕/๕๗/๑๑.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, อ่างแก้ว, หน้า ๒๘๖.

ศีล คือ ข้อบัญญัติที่กำหนดการปฏิบัติทาง กาย วาจา เป็นข้อปฏิบัติขึ้นเริ่มแรก มุ่งความประพฤติขึ้นพื้นฐาน เป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย และมองเห็นเหตุผลได้ง่าย ศีล ในที่นี้ได้แก่ เจตนาที่จะงดเว้นในการกระทำ ความชั่วทางกาย วาจา และการบำเพ็ญความดีทางกายวาจา

๒.๒ ความสำคัญของสัมมาอาชีวะ

การประพฤติปฏิบัติธรรมที่เป็นไปเพื่อการดับทุกข์นั้น จะต้องดำเนินไปตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ เท่านั้น เพราะเป็นทางสายเดียวเอกายนมรรค อันเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์แห่งจิตของสัตว์ทั้งหลาย การดำเนินไปตามทางสายนี้จะต้องปฏิบัติให้ครบทั้ง ๘ องค์ประกอบ จะขาดอริยมรรคข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ เพราะเมื่อองค์ประกอบไม่ครบสมบูรณ์ ย่อมไม่สามารถบรรลุมรรคผลนิพพานได้ในอัฐสังคิมรรคนี้ สัมมาอาชีวะกล่าวได้ว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะคนเราจะตัดสินใจทำอะไร ย่อมขึ้นอยู่กับความประพฤติ เป็นประการสำคัญ ถ้ารู้จักใช้ความความการกระทำให้ถูกต้อง การพูด การทำ จะถูกต้องด้วย ทำให้ความทุกข์ลดน้อยลงและมีความสุขได้ แต่ถ้าไม่รู้จักใช้ความประพฤติให้ถูกต้องหรือการกระทำผิดจะเป็นเหตุผลให้ผู้ที่ผิดก่อให้เกิดความทุกข์ ความวิตกกังวล ความกลัวใจ ความไม่สบายใจ ซึ่งเป็นต้นเหตุที่ทำให้สุขภาพจิตเสีย และนำมาซึ่งปัญหาต่างๆมากมาย ดังพระพุทธพจน์ว่า

ธรรมทั้งหลาย มีใจ เป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สิ่งทั้งหลาย สำเร็จมาแต่ใจ เพราะฉะนั้น หากว่าบุคคลใดมีใจชั่ว จะพูดอะไรก็ตาม จะทำอะไรก็ตาม เพราะเหตุที่มีใจช่วนั้น ความทุกข์ย่อมจะติดตามเขาไปเหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียน ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สิ่งทั้งหลายสำเร็จมาแต่ใจ เพราะฉะนั้น หากว่าบุคคลมีใจผ่องใส จะพูดอะไรก็ตาม เพราะเหตุที่มีใจผ่องใสนั้น ความสุขย่อมจะติดตามเขาไปเหมือนเงาติดตาม ตัวโลกย่อมหมุนไปตามจิตถูกครอบงำไว้ด้วยจิต เพราะธรรมทั้งหลายทั้งปวงย่อมเป็นไปตามอำนาจของสิ่ง ๆ เดียว นั้น คือ จิต^{๒๐}

จากพุทธพจน์ดังกล่าวข้างต้น จะได้เห็นว่า ความสุข ความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวงของคนเรานั้น ขึ้นอยู่ที่จิตใจเป็นสำคัญ หมายความว่าถ้าบุคคลมีจิตใจไม่ดี กล่าวคือ มีความคิดผิด ตัวอย่างเช่น อยากได้รถ อยากได้บ้าน

^{๒๐}รศ. คุณ โทจันทร์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๘.

๒.๒.๑ ความสำคัญของสัมมาอาชีวะสู่ความเป็ยอริยบุคคล

สัมมาอาชีวะ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญมากในพระไตรปิฎก เป็นทางหนึ่งนำไปปฏิบัติสู่ความเป็นอริยบุคคล มีจุดมุ่งหมายที่มีความเป็นพระอรหันต์เป็นที่สุด แม้ว่าทางสายกลางฟังดูง่าย และเป็นที่ความเข้าใจกันกว้างๆ โดยคนทั่วไป แต่แท้จริงแล้ว สัมมาอาชีวะก็ยังคงเป็นปัญหามากในทางปฏิบัติ คือ เมื่อถึงขั้นปฏิบัติจริง ๆ ต้องประสบความยุ่งยากไม่น้อย ต้องระวังไม่ให้หลงเดินออกนอกทาง อันเป็นทางแห่งกามสุขัลลิกานุโยค หรือเป็นทางแห่งอัตตคฤมณานุโยค ต้องระมัดระวังด้วยปัญญา อย่างมาก ซึ่งสามารถสรุปได้ ๓ ประเด็น คือ

๑) เป็นทางแห่งความพอดีหรือความสุข คนเราทุกคนพยายามศึกษาหาความรู้ พยายามทำงาน หรือประพฤติปฏิบัติตนต่างๆ เพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เป็นความหวังแห่งความสำเร็จในชีวิตของตนเอง เป็นสิ่งที่ดึงดูด กระตุ้นให้คนเราเกิดความพยายามประพฤติปฏิบัติ โดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย เพื่อความพอดีหรือความสุข เช่น อาชีพครูมีความสำคัญต่อนายแดง ครูจึงเป็นเครื่องดึงดูดให้นายแดงหาวิถีทางที่จะเป็นครูให้ได้ โดยคิดทางที่สุจริตผู้รู้ทั้งหลายไม่คิดเตียนก่อน ถ้ายังไม่ได้จริง ๆ และความ เป็นครูของนายแดงก็ยังคงต้องการอยู่ นายแดงก็พยายามที่จะหาทางต่อไปอีกในทางที่สุจริตน้อย ลงไปเรื่อย ๆ ที่เป็นเพราะเหตุนี้ก็เพราะความเป็นครูมีความสำคัญต่อนายแดง หรือเหมือนสายน้ำ ที่ไหลไปสู่ มหาสมุทร ก็เพราะเห็นว่ามหาสมุทรมีความสำคัญที่จะรักษาตนเองไว้ได้นาน การประพฤติปฏิบัติตาม สัมมาอาชีวะ ย่อมมีความพอดี ความสุข และการหลุดพ้นจากทุกข์ หรือนิพพานเป็นที่สิ่งสำคัญ ดังปรากฏ ในพระพุทธรพจน์ว่า

...แม่น้ำคงคา ไหลไปสู่สมุทร ฆ่าไปสู่สมุทร หลากไปสู่สมุทร ฉนใดภิกษุก็
ฉนนั้นเหมือนกัน เมื่อเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก ย่อมน้อย
ไปสู่निพพาน โนมไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน อย่างนี้แล ^{๒๐}

๒) เป็นเครื่องวัดความเจริญของพระพุทธศาสนา สัมมาอาชีวะเป็นเครื่องวัดความเจริญ ความ เสื่อมของพระพุทธศาสนา เพราะว่าถ้าตราบใดก็ตามที่ยังมีผู้ประพฤติปฏิบัติอริยมรรคมีองค์ ๘ อยู่ ประชิตศีลธรรม ปฏิบัติศีลธรรม และปฏิเวธศีลธรรม ก็ยังมีอันทรงไว้ สงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าผู้ ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ซึ่งได้แก่พระอริยบุคคล ๔ คู่ ๘ บุคคล พระสงฆ์สาวกผู้ควรทักษิณาที่เขานำมาบูชาที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เพื่อกระทำอันชลิ เป็นเนื่อนานูญอัน ยอดเยี่ยมของโลกที่ยังมีอยู่ดั่งนี้ก็แสดงว่า ศาสนายังมีความเจริญ พุทธธรรมก็ยังไม่เสื่อมออก ไปจาก จิตใจได้ ดังพระพุทธรพจน์ว่า

^{๒๐}ที่.ม. ๑๐/๒๑๔/๑๖๔.

วิธีปฏิบัติที่จะนำมนุษย์ไปสู่การเห็นสัจธรรม ก็คือ อริยมรรค หรือทางอันประเสริฐ หรือทางที่ทำให้ผู้ปฏิบัติให้เป็นผู้ประเสริฐ ที่พุทธองค์ทรงทดลองปฏิบัติมาแล้ว เป็นหนทางที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความสะอาด สว่าง สงบ ตลอดจนเกิดปรีชาญาณ ตราบใดที่มรรคมีองค์ ๘ นี้ยังมีอยู่ และมี ผู้ปฏิบัติตาม ตรานั้น โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์

ในธรรมวินัยที่ไม่มีอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๑ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๒ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๓ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๔ ในธรรมวินัยที่มีอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมมีสมณะที่ ๑ ย่อมมีสมณะที่ ๒ ย่อมมีสมณะที่ ๓ ย่อมมีสมณะที่ ๔ ^{๒๒}

๓) เป็นอุดมการณ์ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในพระพุทธศาสนา ในระดับสูงสุดสำหรับผู้ประพาศิพรหมจรรย์ มัชฌิมาปฏิปทาในองค์มรรคสัมมาอาชีวะ จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ถ้าเรารักพระพุทธศาสนามารักพระพุทธองค์อยากจะบูชาพระพุทธองค์ ก็ควรที่จะบูชาด้วยการประพาศิปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ

หรือสัมมาอาชีวะนี้ เพื่อจะได้บรรลุเป้าหมาย อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา คือการทำประ โยชน์ เกื้อกูล เพื่อความสุข ความเจริญ แก่มหาชน ดังพระองค์ตรัสแก่สาวกในคราวที่ส่งไปประกาศพระศาสนาครั้งแรกว่า

ธรรมที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้ยิ่ง เธอทั้งหลายพึงเรียน เสด็จ เจริญ ทำให้มาก ด้วยดีโดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ชื่อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย คืออะไรคืออริยมรรค ๘ ^{๒๓}

อนึ่ง มัชฌิมาปฏิปทาหรือมรรคสัมมาอาชีวะนี้ มีประโยชน์ในชีวิตประจำวันมาก เรียกได้ว่าเป็นอุดมคติหรืออุดมการณ์ (Ideology) และวิถีชีวิตของชาวพุทธ ถ้าจะมีคำถามว่าชาวพุทธควรดำเนินชีวิตอย่างไร คำตอบก็คือ ควรดำเนินชีวิตตามมัชฌิมาปฏิปทาหรือมรรคสัมมาอาชีวะ สำหรับคนทั่วไปอาจจะปฏิบัติในขั้นที่ต่ำลงมา แต่ในแนวทางเดียวกัน เปรียบเหมือนตัวยาคือเดียวกัน ถ้าเป็นเด็กก็กินขาน้อยหน่อย ผู้ใหญ่ก็กินขามากขึ้น หรือผู้ใหญ่ด้วยกัน ถ้าโรครุนแรงมากอาจต้องเพิ่มขามาก โรคจึงจะทุเลาเบาบางลงก็ได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า

^{๒๒}ที.ม. ๑๐/๑๓๘/๓๑๘.

^{๒๓}ที.ม. ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

เราไม่สรรเสริญมิชญาปฏิบัติ (การที่ปฏิบัติที่ผิด) ของคฤหัสถ์หรือบรรพชิต ผู้ปฏิบัติผิดยอมทำนุยาธรรมที่เป็นกุศลให้สำเร็จไม่ได้ เพราะเหตุแห่งการปฏิบัติผิด แต่เราสรรเสริญสัมมาปฏิบัติซึ่งคืออริยมรรคมีองค์ ๘ ของคฤหัสถ์หรือบรรพชิตผู้ปฏิบัติชอบยอมทำนุยาธรรมที่เป็นกุศลให้สำเร็จได้ เพราะเหตุแห่งการปฏิบัติชอบ^{๒๔}

แต่ถ้ากล่าวโดยเหตุผล มีใครบ้างที่ไม่จำเป็นต้องมีความเห็นอันถูกต้อง ความดำริหรือความคิดอันถูกต้อง การพูดที่ดี การทำที่ดี อาชีพที่สุจริต ความพยามที่ถูกต้องที่ชอบ สติและสมาธิที่ถูกต้อง ทุกคนต้องยอมรับว่า สิ่งเหล่านี้มีความจำเป็นต่อชีวิตประจำวันของคนเราทุกคน คุณธรรมเหล่านี้ก็คือ มัชฌิมาปฏิปทาทางแห่งประเสริฐ เช่น มรรคข้อสัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพชอบ เป็นสิ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะผู้ดำเนินตามนี้ย่อมมีความสุข ความเจริญ ความโปร่งใจ ไม่มีความขัดแย้งในจิตใจอันเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของความทุกข์ ความวิตกกังวลของมนุษย์อีกด้วย หรืออยากจะได้อะไรของที่หวงแหนของคนอื่นมาเป็นของตัวเอง แต่ไม่สามารถจะหามาได้ตามความปรารถนา และแล้วก็มีความคิดอาฆาต พยาบาท เบียดเบียน มุ่งทำร้ายคนอื่น เป็นต้น ความคิดเช่นนี้ ย่อมทำให้เกิดความทุกข์ทรมาน ความเดือดร้อนใจตามคนอื่นในรูปแบบต่าง ๆ อีกด้วย ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลมีใจดีงาม กล่าวคือ มีความคิดดี เช่น ความรัก ความหวังดี ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ต้องการให้เขามีความสุข หรืออยากช่วยเหลือคนอื่นให้พ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ความคิดที่ดีงามเช่นนี้ ย่อมทำให้เกิดความสุข ความชื่นชม เบิกบานใจตามมา และถ้าหากได้ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ยากต่าง ๆ แล้วย่อมทำให้เกิดความสุขใจ ความสบายใจ และความปลาบปลื้มเป็นอย่างมาก

ความคิดที่ดีงาม อันเป็นมูลเหตุแห่งการไม่อาฆาตพยาบาทเบียดเบียนซึ่งกันและกันอาจกล่าวได้ว่ามีความจำเป็นและมีความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ดำรงอยู่ในฐานะเป็นบรรพชิตหรือนักบวช ซึ่งเป็นผู้ถือหลักแห่งการไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น เต็มเปี่ยมไปด้วยเมตตา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “การไม่ประทุษร้ายผู้อื่น อนุปปมาโต การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น อนุปวาโทนี่ คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”^{๒๕}

ตามพุทธพจน์ข้างต้น หมายความว่าบุคคลที่ยังทำร้ายหรือเบียดเบียนผู้อื่น ชื่อว่าไม่ใช่ นักบวช เพราะผู้ที่เป็นนักบวชที่แท้จริงจะต้องมีจิตใจประกอบด้วยเมตตา คือ มีความรัก ความปรารถนาดี มีความเอ็นดู เพราะฉะนั้นผู้ที่ทำลายหรือเบียดเบียนผู้อื่นย่อมแสดงว่ามีใจหยาบกระด้างมีใจโหดร้าย

^{๒๔}ที่.ม. ๑๐/๑๘๔/๑๐๖.

^{๒๕}ที่.ม. ๑๐/๕๔/๔๐.

มองเห็นความเจ็บปวดทรมานของผู้อื่นเป็นเรื่องสนุก ย่อมไม่สมควรเรียกว่า นักบวช ถึงจะไม่ทำร้าย เบียดเบียนผู้อื่น เพียงแต่กล่าวร้ายผู้อื่น ก็ถือว่าไม่สมควรแก่นักบวช เพราะทางพระพุทธศาสนาถือหลัก อหิงสา คือ การไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนผู้อื่นเป็นสำคัญ

ดังนั้น การรู้จักคิด การคิดเป็น หรือการคิดที่ถูกต้องดีงาม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของการ ดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ด้วยเหตุผลดังนี้

๑. ในแง่ของการรับรู้ ความคิดเป็นจุดศูนย์กลางที่ข่าวสารข้อมูลทั้งหมดไหลมาชุมนุมเป็นที่ วิวินิจฉัยและนำข่าวสารข้อมูลเหล่านั้น ไปปรุงแต่งสร้างสรรค์ และใช้การต่างๆ

๒. ในแง่ของระบบการกระทำกรรม ความคิดเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่การแสดงออกทาง กาย และวาจาที่เรียกว่าการพูด การกระทำและเป็นศูนย์บัญชาการซึ่งกำหนดหรือบังคับให้พูดจาและ ให้การไปตามที่คิด

๓. ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างระบบทั้งสองนั้นความคิดเป็นศูนย์กลางโดยเป็นจุดประสาน เชื่อมต่อระหว่างระบบความรู้ การทำกรรม กล่าวคือ เมื่อรับรู้มา โดยทางอายนะต่างๆและเก็บรวบรวม ประมวลข้อมูลข่าวสารคิดปรุงแต่งแล้วก็วินิจฉัยสั่งการ โดยแสดงออกเป็นการกระทำทางกายหรือ วาจา กล่าวคือพูดและทำการต่างๆต่อไป

เพราะฉะนั้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า การคิดถูกต้องเป็นศูนย์ที่บริหารการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ทั้งหมด เพราะเป็นหัวหน้าที่ชี้นำ นำทางและควบคุมการปฏิบัติถูกต้องในแง่อื่น ๆ ทั้งหมด เมื่อคิดเป็น แล้วก็ช่วยให้พูดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ช่วยให้ดูเป็น ฟังเป็น กินเป็น ใช้นเป็น บริโภคเป็น และคบหา เสวนาเป็นทุกอย่างคือดำเนินชีวิตเป็นนั่นเอง จึงได้พูดว่า การรู้จักคิดหรือคิดเป็น เป็นตัวนำที่ชักพาหรือ เปิดช่องไปสู่การดำเนินการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องหรือสิ่งมีชีวิตที่ดีงามทั้งหมด ดังนั้น เมื่อรู้ว่าคุณภาพ ความทุกข์ทั้งหลายขึ้นอยู่ที่ใจหรือความคิดของเราตัวเองแล้ว ย่อมจะทำให้มองเห็นความสำคัญของ ความคิดที่ไม่ดีออกไปฝึกหัดความคิดให้ถูกต้องให้เป็นระเบียบ

๒.๒.๒ ความสำคัญของสัมมาอาชีวะกับประเพณีการบวช

ประเพณีการบวชถือเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดมาอย่างยาวนานของพุทธศาสนิกชนชาวไทย ถือว่าชายไทยทุกคนเมื่อถึงอายุครบบวชแล้ว จะต้องเข้าบวชเพื่อทดแทนบุญคุณของบิดามารดา และเพื่อ เตรียมตัวสำหรับการที่จะมีครอบครัวประกอบสัมมาอาชีวะต่อไป ถือว่าการได้บวชเรียนเป็นผู้ใหญ่ขึ้น และการสละชีวิตฆราวาสออกครองเพศและครองชีวิตเป็นบรรพชิต คือผู้เว้นจากการเสพสุขในวัตถุกาม และจากความชั่วทั้งปวง ในสมัยพุทธกาล คนส่วนใหญ่ออกบวชด้วยสัมมาอาชีวะอย่างแท้จริง จึงตั้งใจ ปฏิบัติเพื่อพ้นความทุกข์และบรรลุผล คือการพ้นทุกข์จริง ต่อมาภายหลัง เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาเจริญ ในเอเชียอาคเนย์ จนกลายเป็นศาสนาประจำถิ่นมีรากฐานมั่นคงแล้ว เจตนาในการบวชก็เปลี่ยน แปลงไป แทนที่จะบวชด้วยสัมมาอาชีวะอย่างเดียวก็บวชด้วยเจตนาอื่น ๆ พระอุปัชฌาย์ก็ไม่เข้มงวดจนเกินไป

ในการคัดเลือกคนที่เข้ามาบวช คนจึงนิยมมาบวชมากขึ้น จนกลายเป็นประเพณีไปว่าชายหนุ่มทุกคนควรบวชเป็นพระเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี ในประเทศไทย ประเพณีการบวช ยังได้รับการรักษาไว้เป็นอย่างดี แม้สมัยในปัจจุบันประเพณีการบวชในประเทศไทย พอจะแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท คือ การบวชเป็นสามเณร การบวชเป็นพระ การบวชเป็นแม่ชีและการบวชเป็นเนกขัมมะ

๑) การบวชเป็นสามเณร

สำหรับกุลบุตรผู้มีอายุยังไม่ถึง ๒๐ ปี นิยมบวชกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา จุดประสงค์สำคัญก็เพื่อการศึกษาขั้นต้น แม้แต่เจ้าชายในราชสกุลก็นิยมบวชเป็นสามเณรเพื่อการศึกษา แต่มักจะลาผนวชเมื่อก่อนถึงพระชนม์พรรษา ๒๐ ต่อเมื่อพระชนม์ครบ ๒๐ พรรษา จึงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เพื่อศึกษาในชั้นสูงต่อไป ซึ่งพอจะเทียบได้กับชั้นอุดมศึกษา การบวชเป็นสามเณร มีคุณค่าอย่างยิ่งในการแก้ปัญหาสังคมหลาย ๆ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑.๑) ในด้านการศึกษาเป็นโอกาสที่กุลบุตรจะได้รับการศึกษาทั้งทางโลกทางธรรม ในทางโลกได้เรียนรู้ภาษาไทย เลข ศิลปะ และวิชาชีพบางอย่าง ในทางธรรมได้เรียนรู้ภาษาบาลี และหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

๑.๒) ในด้านฝึกฝนอบรมคนให้เป็นคนดีก็ได้รับการสั่งสอนอบรมจากครูบาอาจารย์ และจากพระธรรมวินัย รวมทั้งระเบียบกฎเกณฑ์ของวัด

๑.๓) การบวชเป็นสามเณร เป็นการแก้ปัญหาเยาวชนในตัว และในแต่ละปีที่เยาวชนได้มาบวชเป็นสามเณรนับจำนวนหมื่นนั้น เท่ากับปิดกั้นไม่ให้เยาวชนเป็นจำนวนมากไปประพฤติเสื่อมเสีย ก่อเกิดปัญหาเยาวชน

๑.๔) การบวชเป็นสามเณรเท่ากับเป็นการแก้ปัญหายาเสพติดอยู่ในตัว เพราะสามเณรจะต้องรักษาศีล ซึ่งรวมทั้งข้อที่เว้นจากการเสพสิ่งมีเมาด้วย

๑.๕) การบวชเป็นสามเณร เป็นการแก้ปัญหาครอบครัวอยู่ในตัว เพราะบางครอบครัวอาจจะมีบุตรมาก ก่อให้เกิดปัญหาการเลี้ยงดูและการสั่งสอนอบรม ลูกบางคนอาจจะกลายเป็นเด็กเกเร เมื่อได้ไปบวชเป็นสามเณรอยู่ในวัด ก็เท่ากับการแบ่งเบาภาระของครอบครัว^{๒๖} และเป็นการอบรมบ่มนิสัยให้เยาวชนกลับกลายเป็นเด็กดี มีการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง

ในสังคมปัจจุบันนี้ ยังมีการจัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนเป็นจำนวนมาก ๆ และมีการฝึกฝนอบรมแบบเข้มด้วย แม้จะเป็นระยะเพียงสั้น ๆ ก็เป็นการปลูกฝังอุปนิสัยและนิสัยอันดีงามให้แก่เยาวชนเป็นอย่างดี

^{๒๖}ไพฑูริย์ มีสกุล และคณะ, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๘.

๒) การบวชเป็นภิกษุ

บวชกันเมื่อกุลบุตรมีอายุครบ ๒๐ ปี แต่ในปัจจุบัน คนมีภารกิจในการทำงานเลี้ยงชีพมากขึ้น จึงอาจจะบวชเมื่ออายุเท่าไรก็ตาม ในเมื่อพอจะเจียดเวลาได้ ตามปกตินิยมบวชเป็นเวลา ๓ เดือน ในระหว่างพรรษา แต่ในปัจจุบัน อาจจะลดเวลาลงเป็น ๑ เดือน ครึ่งเดือนหรือเพียง ๗ วัน การบวชเป็นพระช่วยแก้ปัญหาสังคมได้หลายด้าน

๒.๑) ในการศึกษา ทำให้ได้ความรู้เพิ่มเติมทั้งทางโลกทางธรรม ในทางโลกได้เรียนความรู้ชั้นสูงรวมทั้งวิชาชีพ วิชาต่อสู้ป้องกันตัว และเวทย์มนต์ต่าง ๆ ในทางธรรมก็ได้ศึกษาบาลีและธรรมะชั้นสูง ทำให้มีปรัชญาชีวิตถูกต้องสำหรับดำเนินชีวิตฆราวาสที่มีหลักต่อไป

๒.๒) ในการฝึกอบรมคน ก็ได้รับการศึกษาอบรมทั้งในด้านสมณะและวิปัสสนา ทำให้มีจิตใจ เข้มแข็ง บางคนอาจจะมีพลังจิตพิเศษสามารถนำไปใช้ในชีวิตราวาสได้

๒.๓) เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา พระบางรูปเมื่อได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมชั้นสูง อาจจะเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และบวชอุทิศให้แก่พระพุทธศาสนาไม่ลาสิกขา ท่านเหล่านี้จึงกลายเป็นผู้บริหารการพระศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงคงอยู่สืบมาจนบัดนี้ และจะยังคงอยู่ต่อไปในอนาคต

๒.๔) การบวชเป็นพระช่วยแก้ปัญหาประชากรได้ เพราะการบวชหมายถึงการไม่มีครอบครัว ไม่มีลูก เป็นการช่วยจำกัดจำนวนพลเมืองโดยทางอ้อม

๒.๕) การบวชเป็นพระเป็นการแก้ปัญหาเสพติดและปัญหาอาชญากรรมได้เป็นอย่างดี เพราะชายหนุ่มนับจำนวนเป็นแสนที่มาบวชนั้น จะถูกพระธรรมวินัยควบคุมไว้ ไม่สามารถจะไปเสพยาเสพติดหรือก่ออาชญากรรมใด ๆ ได้

๒.๖) การบวชเป็นพระช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจได้ เพราะจำนวน ๓๐๐,๐๐๐ รูปดำรงชีวิตอย่างง่าย ๆ ใช้ปัจจัยในการดำรงชีวิตแต่เพียงเล็กน้อย เป็นการช่วยประหยัดทรัพยากรณ์ของชาติได้เป็นจำนวนมากตลอดไป

๒.๗) การบวชเป็นพระเป็นการสนองบุญคุณบิดามารดาได้อย่างดี เท่ากับเป็นการช่วยแก้ปัญหาครอบครัวไปในตัว

๒.๘) การบวชเป็นพระเท่ากับการอนุรักษ์วัฒนธรรมไว้ เพราะมรดกทางวัฒนธรรมไทยส่วนใหญ่ มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน มีวัดเป็นที่อยู่ และมีพระเป็นผู้ช่วยดำรงไว้

๓) การบวชเป็นแม่ชี

เป็นทางออกอีกทางหนึ่งสำหรับสตรีเพศ ผู้มุ่งปฏิบัติจริงจึงตามหลักพระธรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องภิกษุณีสงฆ์ ซึ่งเป็นสถาบันหลักของนักบวชหญิงได้สูญหายไปนานแล้ว และสตรีไม่สามารถจะบวชเป็นภิกษุณีได้ ผู้มีปัญญาจึงได้คิดสถาบันแม่ชีขึ้นมาแทน ในทางพระวินัย แม่ชีเป็นเพียงอุบาสิกา

ผู้รักษาศีล ๘^{๒๖} เป็นประจำเท่านั้น แม้ในทางนิตินัย แม่ชีก็ยังไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นนักบวช แต่ถ้าพูดในทางพฤตินัยแล้ว แม่ชีเป็น “สมณะ” หรือ “นักบวช” ทุกประการ เพราะแม่ชีรักษาศีล ๘ ซึ่งเป็นอาทิพรหมจรรย์ เว้นขาดจากเรื่องกามสัมผัส (ศีลข้อ ๓-๘) กามรส (ศีลข้อ ๖) กามกลิ่น กามรูป และกามเสียง (ศีลข้อ ๙) เป็นเรื่องของเนกขัมมะ ที่เกิดจากเนกขัมมวิตกโดยตรง เพราะฉะนั้นแม่ชีควรจะถือว่าเป็นสมณะอีกแบบหนึ่งได้ สตรีที่ได้บรรลอรหัตผลแล้วอาจทรงเพศเป็นแม่ชีก็ได้ถึง ไม่ได้บวชเป็นภิกษุ ก็อาจครองเพศชัปะขาวผู้รักษาศีล ๘ เป็นประจำได้ การครองเพศเป็นแม่ชีก็อาจแก้ปัญหาสังคมได้ทุกประการ เช่นเดียวกับการบวชเป็นพระและเป็นสามเณร ในฝ่ายบุรุษเพศ เพียงแต่แม่ชี “แก้ปัญหาสังคมในฝ่ายสตรีเท่านั้น”

๔) การบวชเป็นเนกขัมมะ- เนกขัมมนารี

โดยเฉพาะการบวชเป็นเนกขัมมนารี เป็นปรากฏการณ์ใหม่สำหรับสตรีในวงการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นช่องทางให้สตรีที่มีเนกขัมมวิตกแก่กล้าพอ จึงสละชีวิตฆราวาสออกรักษาศีล ๘ เพื่อให้รู้จักการประกอบอาชีพที่สุจริต แม้ระยะเวลาอันนั้น อาจจะเป็นเพียง ๗ วัน ๑๕ วัน หรือ ๑ เดือน ยังคงไว้ผมยาวและเสื้อผ้าสีเรียบ ๆ ถือว่ายังไม่ใช่สมณะเต็มรูป การถือเพศเนกขัมมนารีมีประโยชน์ในการแก้ปัญหาสังคมสำหรับฝ่ายหญิง แบบเดียวกับกรณีของแม่ชี แม้จะระยะเวลาอันสั้นก็ตาม ถ้าไม่มีระบบเนกขัมมนารี สตรีที่มีเนกขัมมวิตกพอประมาณก็คงไม่มีทางออก อาจจะทำให้เกิดปัญหาอย่างอื่น ๆ มากมายเมื่อมองโดยภาพรวมแล้วไม่ว่าจะบวชด้วยวิธีใด ๆ ก็ตามยังมีการบวชในเทศกาลเข้าพรรษาที่นับว่าสำคัญยิ่งของพุทธศาสนิกชนไทยเทศกาลเข้าพรรษานับว่าเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญ ที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน เมื่อถึงเวลาเทศกาลไม่ว่าส่วนราชการ หรือบริษัทห้างร้านจะหยุดงานเพื่อให้คนไทย

ได้กลับภูมิลำเนาจะได้ไปรวมทำบุญ และหยุดทำชั่ว ๓๑ วัน ละเลิกอบายมุข ชายไทยบางคนพ่อแม่ก็จะให้บวชในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาไปเลย ฉะนั้นจึงเรียกว่าบวชเข้าพรรษา หมายถึงให้พระภิกษุอยู่ประจำที่เพียงแห่งเดียวจะไปข้างถิ่นที่อื่นไม่ได้ เป็นเวลา ๓ เดือนแห่งฤดูฝน เว้นแต่มีกิจจำเป็นที่ระบุไว้ในพระวินัย แต่ในประเทศไทยแม้แต่ฆราวาสก็นิยมประเพณีปฏิบัติเคร่งครัดเป็นพิเศษในระหว่างพรรษา โดยการตั้งปณิธานแน่วแน่ว่าจะเลิกละกิจกรรมที่ไม่ดีและจะตั้งใจสมาทานกิจกรรมที่ดี ในด้านเลิกละนั้น ถือได้ว่า เกิดมาจากการประพฤติชอบคือสัมมาอาชีวะ เฉพาะอย่างยิ่งคือ การประกอบสัมมาอาชีวะ ได้แก่การคิดตัดสินใจควรวินมิจฉาวอาชีวะ เช่น เว้นจากการค้าขายเครื่องประหาร เว้นจากการค้าขายมนุษย์ เว้นจากการค้าขายสัตว์เป็นอาหาร เว้นจากการค้าขายน้ำเมา เว้นจากการค้าขายยาพิษ

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ทศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรี และการบวชเป็นภิกษุณี, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

และยาเสพติดทุกชนิด เว้นจากการเล่นพนันทุกชนิด เว้นจากการเที่ยวกลางคืน เว้นจากอบายมุขทั้งปวง ในด้านทำความดี ก็อาจจะมี การตื่นแต่เช้า การออกกำลังกายทุกวัน การตัดบาตรทุกวัน การรักษาศีล ๘ ในวันพระ และการกินอาหารมังสวิรัตในวันพระเป็นต้น

การปฏิบัติธรรมเป็นพิเศษในระยะเวลาวันเข้าพรรษา เป็นช่วยปัญหาสังคมได้เป็นอย่างมากมา เช่นการงดดื่มสุราเมรัยเป็นการประหยัดเงินได้อย่างมหาศาล ถ้าสมมุติว่ามีคนไทย ๑๐ ล้านคนดื่มเหล้าเป็นประจำทุกวัน โดยเสียเงินค่าเหล้าและกับแกล้มเฉลี่ยคนละ ๖๐ บาทต่อวัน ใน ๑ วัน จะต้องจ่ายเงินถึง ๖๐๐ ล้านบาท ถ้าเป็นเวลา ๓ เดือนจะต้องจ่ายเงินค่าเหล้าถึง ๕๔,๐๐๐ ล้านบาท^{๒๔} นอกจากนี้จะเป็นการสูญเสียเงินโดยไม่มีประโยชน์แก่ผู้ดื่ม ยิ่งก่อให้เกิดผลเสียหายข้างเคียงนับอีกไม่ถ้วน เช่น ก่อให้เกิดอุบัติเหตุในการขับรถทำให้

คนตายและบาดเจ็บจำนวนมาก ก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทถึงขั้นฆ่ากันตายและบาดเจ็บสาหัส อีกจำนวนหนึ่ง ส่วนทรัพย์สินสมบัติที่ถูกทำลายเสียหายไปเพราะเหล้าก็มากจนประมาณไม่ได้ ฉะนั้นเมื่อคนเป็นจำนวนล้านถูกคิดขึ้นได้โดยตลอดอบายมุข อาศัยสัมมาอาชีวะคือความประพฤติที่ถูกต้อง แม้ชั่วระยะเวลา ๓ เดือน ก็เป็นการช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจ และสังคมไทยอย่างมหาศาล

๒.๓ ลักษณะของสัมมาอาชีวะ

สัมมาอาชีวะที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้เป็น ๒ อย่างใหญ่ ๆ คือ

๑. สาสวะ ที่เป็นส่วนแห่งบุญ

๒. อนาสวะ ที่ส่วนแห่งโลกุตระ^{๒๕}

คุณภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง ๗ นั้น สัมมาทฐิย่อมเป็นประธาน ก็สัมมาทฐิ ย่อมเป็นประธานอย่างไร คือ ภิกษุรู้จักมิจฉาอาชีวะว่า มิจฉาอาชีวะ รู้จักสัมมาอาชีวะ ว่าสัมมาอาชีวะ ความรู้ของเธอนั้น เป็นสัมมาทฐิ

คุณภิกษุทั้งหลาย ก็มิจฉาอาชีวะเป็นไฉน คือการ โกง การล่อลวง การตลบตะแลง การขอมมอบตนในทางผิด การเอาลาภต่อลาภนี้มิจฉาอาชีวะ

คุณภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะเป็นไฉน คุณภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสัมมาอาชีวะ เป็น ๒ อย่าง คือ สัมมาอาชีวะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธอย่าง ๑ สัมมาอาชีวะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะเป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรคอย่าง ๑

^{๒๔} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์, “คู่มือการดำเนินงาน วัดเขตปลอดสุรา”, สุรินทร์ : สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์, ๒๕๔๕, (อัคราเนนา).

^{๒๕} ม.อ. ๑๔/๒๗๔/๑๓๗.

คุณภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่
 ชั้นนี้ เป็นโณน คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมละมิจฉาอาชีวะ เลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ
 คุณภิกษุทั้งหลาย นี้สัมมาอาชีวะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ชั้นนี้^{๓๐}

คุณภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตตระ
 เป็นองค์มรรคเป็นโณน คุณภิกษุทั้งหลาย ความมจ ความเว้นเจตนาจเว้น จากมิจฉาอาชีวะ
 ของภิกษุผู้มีจิตไกลข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรค
 อยู่นี้แล สัมมาอาชีวะของพระอริยะ ที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์มรรค^{๓๑}

แต่อย่างไรก็ตาม ความคิดสนองคณหานั้นอาจถูกหักล้างด้วยโยนิโสมนสิการที่มองดูตามสภาวะ
 ความคิดที่ประกอบกับโยนิโสการเช่นนี้ ไม่มีกาม ไม่มีพยาบาท ไม่มีวิหิงสา จึงบริสุทธิ์ตรงความจริง
 ไม่เอนเอียงติดข้องหรือปักเหไปข้างใดข้างหนึ่ง และจึงเป็นความคิดที่มีขอบเขตกว้างขวาง อาจให้
 ความหมายของสัมมาอาชีวะในแง่นี้ได้ว่า จะคิดอย่างไรก็ได้ที่มีใจเป็นการจะเอามาปรนเปรอตัว มิใช่
 มุ่งร้ายหรือหมายข่มเหงรักแค้นเบียดเบียนใคร นี่เป็นด้านปัญญาเกื้อกูลแก่สัมมาทิฏฐิโดยตรง อีกด้านหนึ่ง
 ความคิดสนองคณหานั้น อาจถูกหักโดยโยนิโสมนสิการแบบปลูกเร้ากุศลธรรม ความคิดที่ประกอบ ด้วย
 โยนิโสมนสิการแบบนี้ เป็นความคิดแบบตรงข้ามกับกาม พยาบาท และวิหิงสา คือคิดสละมีเมตตา
 มีกรุณาเป็นการสร้างเสริมกุศลธรรมจำเพาะอย่าง

๒.๔ ระดับของสัมมาอาชีวะ

สัมมาอาชีวะแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ โลกียสัมมาอาชีวะ และ โลกุตตระสัมมาอาชีวะ บรรดา
 สัมมาอาชีวะทั้งสองระดับนั้น มีคำอธิบาย ดังนี้

๒.๔.๑ โลกียสัมมาอาชีวะ

โลกียสัมมาอาชีวะ หมายถึง ความเลี้ยงชีพที่ชอบเบื้องต้น ยังเจือปนด้วยกิเลส อาสวะ ซึ่งอยู่ใน
 ชั้นโลกียะ

โลกียะสัมมาอาชีวะนี้จะให้ผลในระดับที่เป็น โลกียะอันเป็นส่วนบุญ และนำกุศลวิบากอันดี
 งามมาให้ กล่าวคือ สำหรับปุถุชนคนทั่วไปที่มีโลกียะสัมมาอาชีวะ เมื่อประกอบกุศลกรรมทั้งหลาย
 ด้วยการกระทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุย่อมประสบห้วงแห่งบุญและเป็นผู้มีส่วนได้รับวิบากของ
 กรรมชนิดนั้น ๆ ตามสมควรแก่กรรมและด้วยอำนาจแห่งกุศลกรรมนี้

^{๓๐}ม.อ. ๑๔/๒๗๖/๑๔๗.

^{๓๑}อภิ.วิ. ๓๕/๗๕/๔๗.

จากการที่ได้ทราบความหมายของการเลี้ยงชีวิต ตามความหมายในแง่ของพุทธปรัชญาเถรวาท นั้นแล้วว่า “การเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง” คือ ข้อปฏิบัติ หรือ ข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติอันประเสริฐ และข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติอันประเสริฐนี้ พุทธปรัชญา เรียกว่า “โลกียะสัมมาอาชีวะ” ดังเช่น ที่ได้มีผู้กล่าวไว้ว่า

ศัพท์ว่า “การเลี้ยงชีวิตที่ถูก” นี้ เมื่อกล่าวถึง โดยความหมายกว้าง ๆ ก็คือ ศีลธรรมหรือธรรมที่ควรประพฤติตนเอง ส่วนในพระไตรปิฎก ได้มีกล่าวถึงความประพฤติที่ถูกต้องและเหมาะสมไว้เหมือนกัน แต่ในพระไตรปิฎกจะใช้ศัพท์ว่า “ธรรมจริยา” เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งความประพฤติที่ถูกต้องและเหมาะสม^๒ คือ

เมื่อพิจารณาศัพท์ว่า “จริยธรรม” เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งการกล่าวถึงความประพฤติที่ถูกต้องเหมาะสม คือ เมื่อพิจารณาศัพท์ว่า “ธรรมจริยา” กับศัพท์ว่า “จริยธรรม” แล้วจะเห็นถึงความเกี่ยวเนื่องกัน จะมีความแปลกก็ตรงศัพท์ว่า “ธรรมจริยา” มีคำว่า “จริยา” อยู่ข้างหลัง ส่วนศัพท์ว่า “จริยธรรม” มีคำว่า “จริย” อยู่ข้างหลังเท่านั้น เมื่อฟังดูแล้วก็ไม่มี ความแตกต่างกันนัก เช่น ในพระไตรปิฎก ได้อ้างถึงธรรมจริยา หรือจริยธรรม ตามกาลบัญญัติขึ้นในภายหลัง คือ “คูกรพราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ความประพฤติเรียบร้อย คือ ความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ อย่าง ทางวาจามี ๔ อย่าง ทางใจมี ๓ อย่าง”^๓

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้ สามารถที่จะอธิบายได้ว่า “การเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง” ที่มีกล่าวถึง ในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยรวมของความหมายที่กล่าวถึงแล้วนั้นคือ จริยธรรม อันได้แก่ ข้อที่ควรประพฤติและปฏิบัติในการรักษา กาย วาจา และใจ หรือ ที่เรียกว่า “กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ” คือ ละเว้นจากการฆ่า ทรมานสัตว์, ละเว้นจากการประพฤตินิคม, ละเว้นจากการลักทรัพย์ของผู้อื่น (กายกรรม ๓ อย่าง), ละเว้นจากการพูดเท็จ, ละเว้นจากการพูดคำหยาบ, ละเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ, ละเว้นจากการพูดส่อเสียด (วจีกรรม ๔ อย่าง) ละเว้นจากความผูกพยาบาท อาฆาต, ละเว้นจากความโลภ, ละเว้นจากความคิดเห็นที่ผิดทำนองคลองธรรม (มโนกรรม ๓ อย่าง)

ในกรณีดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับความเห็นของผู้รู้ตามหลักของพุทธปรัชญา ที่ได้กล่าวถึง ลักษณะของความถูกต้องเอาไว้ในประเด็นดังกล่าวคือ

ความถูกต้องที่มีอยู่ในสังคมของมนุษย์นี้ จะหาคำตอบหรือข้อยุติที่ชัดและเป็นที่สุดไม่ได้ เพราะเหตุว่า สังคมหรือคนนั้น มีความแปรปรวน ไม่เที่ยง จะใช้เป็น

^๒ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาอินเดีย, อ่างแล้ว, หน้า ๒๖๖.

^๓ม.ม. ๑๒/๔๘๕/๔๒๗.

มาตรฐานในการวัด หรือกำหนดค่าความเที่ยงธรรมไม่ได้ แต่สิ่งที่จะใช้วัดได้นั้น ต้องเป็นความเที่ยงธรรมที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติเท่านั้น จึงจะสามารถวัดและหาคำตอบที่แท้จริงได้ เช่น อริยสัจ ๔, ไตรลักษณ์, ปฏิจจนุปบาท, หากกล่าวโดยสมมุติของชาวโลก ก็เห็นจะมีเพียงแต่ เกณฑ์ตัดสินความดีหรือชั่ว ที่ได้มีกล่าวไว้ในเทศปุตตสูตร ที่รู้จักกันทั่วไปว่า “กาลามสูตร” เท่านั้น คือ เป็นกุศลหรือไม่, มีคุณหรือมีโทษอย่างไร, บัณฑิต หรือผู้รู้สรรเสริญหรือไม่, และเมื่อทำให้บริบูรณ์หรือทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขหรือไม่...การทำบางอย่างอาจถูกตามกฎหมายของสังคมและถูกตามกฎหมายของบ้านเมือง แต่ไม่อาจจะชี้ชัดหรือกล่าวได้ว่า “ถูก” ตามหลักของจริยธรรมที่มีในพุทธปรัชญาของเถรวาท จนกว่าจะมีข้อพิสูจน์ตามกฎหมายเกณฑ์ของจริยธรรมดังกล่าว^{๓๔}

เนื่องจาก “สัมมาอาชีวะ” เป็นเบญจกัลยาณธรรมคู่กับศีลข้อ ๓ และโคขอรรถก็มุ่งถึงศีลข้อ ๒ โดยตรงผู้วิจัยจึงจัดไว้ในหัวข้อนี้ คำว่า “ศีล” ตามรูปศัพท์ มีความหมายว่า เป็นมุลราก ศีระยะ เย็นเกษม ฯลฯ^{๓๕} บางแห่งท่านก็ใช้ในความหมายปกติก็มี นอกจากนี้ยังหมายถึงความดีเลิศ แต่ถ้าใช้หมายถึงใจ ความหมายแบบกว้าง ๆ ก็คือ กฎ ระเบียบ วินัย ข้อบังคับ เครื่องควบคุมความประพฤติของคนในกลุ่มหรือสังคม คุณธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ความประพฤติที่ดีทางกาย และวาจา การรักษากาย และวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปฏิบัติตามระเบียบวินัย มารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น ในขุททกนิกาย เถรคาถา พระสีลวเถระได้พูดถึงเรื่องศีล และเปรียบเทียบเอาไว้ อย่างน่าฟังว่า

ท่านทั้งหลายพึงศึกษาศีลในศาสนานี้ ด้วยว่า ศีลอันบุคคลศึกษาดีแล้วตั้งสมมติแล้ว ย่อมนำสมบัติทั้งปวงมาให้ในโลกนี้ นักปราชญ์เมื่อปรารถนาความสุข ๓ ประการ คือ ความสรรเสริญ ๑ การได้รับความปลื้มใจ ๑ ความบันเทิงในสวรรค์เมื่อ ละไปแล้ว ๑ พึงรักษาศีล ด้วยว่าผู้มีศีล มีความสำรวม ย่อมได้มิตรมาก ส่วนผู้ทุศีลประพฤติแต่กรรมอันลามก ย่อมแตกจากมิตร นรชน ผู้ทุศีล ย่อมได้รับการติเตียนและความเสียชื่อเสียง ส่วนผู้มีศีล ย่อมได้รับการสรรเสริญและชื่อเสียงทุกเมื่อศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง เป็น

^{๓๔}วคิน อินทสระ, ธรรมและชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๒.

^{๓๕}วิสุทธิ. ๑/๕.

บ่อเกิดแห่งคุณงามความดีทั้งหลาย และเป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง เพราะฉะนั้น พิงชำระศีลให้บริสุทธิ์ สวรรค์คือเครื่องกันความทุจริต ทำจิตใจให้ร่าเริง เป็นท่าทีหยั่งลง มหาสมุทร คือ นิพพานของพระพุทธเจ้าทั้งปวง เพราะฉะนั้น พิงชำระศีลให้บริสุทธิ์ ศีลเป็นกำลัง หาที่เปรียบไม่ได้ เป็นอาวุธอย่างสูงสุด เป็นอาวุธอันประเสริฐ เป็นเกาะ อันนำอัครรรษั ศีลเป็นสะพาน เป็นมหาอำนาจ เป็นกลิ่นหอมอันยอดเยี่ยม เป็นเครื่อง ลูบไล้อันประเสริฐ บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมหอมฟุ้งไปทั่วทิศ ศีลเป็นเสบียงอันเลิศ เป็นเสบียงเดินทางชั้นเยี่ยม เป็นพาหนะอันประเสริฐยิ่งนัก เป็นเครื่องหอมฟุ้งไปทั่ว ทิศานุทิศ คนพาลผู้มีจิตไม่มั่นในศีล ย่อมได้รับการนิทาในเวลาที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมได้รับทุกข์โทมนัสในอบายภูมิ ย่อมได้รับทุกข์โทมนัสในที่ทั่วไป ธีรชนผู้มีจิตตั้งมั่นด้วยดีในศีล ย่อมได้รับการสรรเสริญ ในกาลที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ครั้น ตายไปแล้ว ก็ได้รับสุข โสมนัสในสวรรค์ ย่อมรื่นเริงใจในที่ทุกสถานในโลกนี้ ความชนะ ในมนุษยโลก และเทวโลกย่อมมีได้เพราะศีล และปัญญา ^{๓๖}

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสจารย์ได้อธิบายเรื่องศีลเอาไว้อย่างพิสดาร ซึ่งจากนัยที่ ท่านแสดงเอาไว้ว่า ศีลก็คือ เจตนาจเว้น เจตสิกคือการจเว้น การสำรวมระวัง และการไม่ก้าวล่วง ^{๓๗} แต่ถ้าเพ่งถึงความหมายแล้วศีลก็คือ หลักการฝีกอบรมตนในการจเว้นจากความชั่ว และศีลพื้นฐาน หรือ ขั้นต้นที่สุดก็คือการไม่เบียดเบียนผู้อื่นทางกายและวาจา และไม่ทำลายสติสัมปชัญญะของตน ซึ่งได้แก่ ศีล ๕ นั้นเอง ^{๓๘} บางครั้งท่านก็เรียกว่า “นิจศีล” เพราะเป็นศีลที่ควรประพฤติปฏิบัติเป็นนิจ เป็นกิจวัตร ในทางพระพุทธศาสนาสมัยแรกเริ่มนั้นพระพุทธเจ้ามักจะตรัสเรียกว่า ธรรม ๕ และสิกขาบท ๕ เป็นพื้น เช่น

ดูก่อนอนรุทธะ มาตุคามผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เบื้องหลังแต่ตาย เพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ มาตุคามเป็นผู้จเว้นจากการฆ่าสัตว์, จากการลักทรัพย์, จากการประพฤติผิดในกาม, จากการพูด เท็จ, จากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

^{๓๖} จุ.เถร. ๒๖/๓๕๗/๓๕.

^{๓๗} วิสุทธิ. ๑/๘.

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, อ่างแก้ว, หน้า ๑๘๑-๑๘๒.

ดูก่อนอนุรุธะ มาตุคามผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เบื้องหลังแต่
ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์^{๑๕}

ในเรื่องนี้พระธรรมปิฎก ได้แสดงทัศนะเอาไว้ว่า ที่เรียกธรรม ๕ ประการนั้นเพราะกล่าวถึงความประพฤติกองคนทั่วไป ที่เรียกว่า ลิกขาบท ๕ นั้น เพราะกล่าวถึงฐานะเป็นข้อฝึกหัดของชาวพุทธคฤหัสถ์ หรือกฎความประพฤติกองอริยสาวกฝ่ายฆราวาส^{๑๖} แต่ท่านก็ไม่ได้แสดงทัศนะเอาไว้ว่าทำไมในคัมภีร์ชั้นหลังสมัยต่อมาจึงเปลี่ยนไปใช้คำว่า ศีล ๕ แทน

มิจฉาอาชีวะนี้ก็จะส่งผลสะท้อนให้เกิดมิจฉาทิฎฐิ เข้าใจและมองเห็นสิ่งทั้งหลายอย่างคิดพลาด บิดเบือนต่อไป หรือยิ่งขึ้นไปอีกองค์ประกอบทั้งสอง คือมิจฉาทิฎฐิ และมิจฉาอาชีวะ^{๑๗} จึงส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในทางตรงกันข้ามการที่จะมองเห็นสิ่งทั้งหลายถูกต้องตามที่มันเป็นของมันเองได้จะต้องใช้โยนิโสมนสิการ ซึ่งหมายความว่า ขณะนั้นความนึกคิด ความความประพฤติด่าง ๆ จะต้องปลอดโปร่ง เป็นอิสระ ไม่มีทั้งความชอบใจ ความยึดติดพัวพัน และความไม่ชอบใจ ผลักแย้ง เป็นปฏิกิริยาต่าง ๆ ด้วยข้อนี้มีความหมายว่า จะต้องมิตัมมาทิฎฐิ และสัมมาอาชีวะ และองค์ประกอบทั้งสองนี้ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน และเช่นเดียวกับในฝ่ายมิจฉานั้นเอง^{๑๘}

อย่างไรก็ดี การก้าวหน้ามาในองค์มรรคเพียง ๒ ข้อเท่านั้นเอง ยังนับว่าเป็นขั้นต้นอยู่ การเจริญปัญญายังไม่ถึงขั้นสมบูรณ์เต็มที่ตามจุดหมาย และแม้การปฏิบัติธรรมแต่ละข้อก็มีใช้จะสมบูรณ์ตามขอบเขตความหมายของธรรมข้อนั้น ๆ ทันที แต่ต้องคลี่คลายเจริญขึ้นตามลำดับ ดังนั้น ในที่นี้จึงควรทำความเข้าใจว่า ในสัมมาอาชีวะ เท่านั้น

๒.๕ การประกอบอาชีพสุจริตตามหลักสัมมาอาชีวะ

ไม่ซื้อขายสิ่งที่มีพิษมีโรคอันเป็นอันตรายต่อผู้บริโภค ให้ประกอบอาชีพโดยถูกต้องตามทำนองคลองธรรมเป็นสัมมาชีพ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงสอนการประกอบอาชีพ โดยให้เว้นจากการค้าขายที่ผิดหรือไม่ชอบธรรมที่เรียกว่า มิจฉาวณิชชา หรือ อกรณียณิชชา ๕ ประการ ดังที่ปรากฏเป็นหลักฐานในวณิชชาสูตร แห่งคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาตว่าการค้าขาย ๕ ประการ คือ ๑. การค้าขายคัสตราวุธ

^{๑๕} ตี.สพ.พ. ๑๘/๔๘๓/๓๐๓.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, อ่างแก้ว, หน้า ๔๓๑.

^{๑๗} ที.ที. ๘/๑๓๗/๗๖. ; บ.ม. ๒๘/๑๐๑/๗๒.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๕๘.

๒. การค้าขายสัตว์ ๓. การค้าขายเนื้อ ๔. การค้าขายของมีนเมา ๕. การค้าขายยาพิษ อุบายสกปรกไม่ควรทำการค้าขาย ๕ ประการนี้^{๔๓}

มิจฉาวณิชาทั้ง ๕ อย่างข้างต้นนั้น อธิบายได้ว่า

- ๑) สัตตวณิชา หมายถึง การสร้างหรือให้สร้างอาวุธแล้วขายอาวุธ เช่น หอก คบ ปืน เป็นต้น
- ๒) สัตตวณิชา หมายถึง การค้าขายมนุษย์ ทำให้หมดอิสรภาพ
- ๓) มังสวณิชา หมายถึง การค้าขายสัตว์ที่ยังมีชีวิตสำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร
- ๔) มัชชวณิชา หมายถึง การค้าขายน้ำเมา รวมถึงยาเสพติด สารเสพติดประเภทต่าง ๆ อัน

เป็นเหตุให้ผู้ดื่มอยู่ในสภาพที่ขาดสติสัมปชัญญะ เกิดความประมาท เลินเล่อ

๕) วิสวณิชา หมายถึง การประกอบการค้าขายยาพิษต่าง ๆ การดำเนินชีวิต หรือการประกอบการงานควรเว้น มิจฉาวณิชา เสีย

นอกจากนี้แล้ว ควรใช้หลักธรรมสังคหัตถุ ในการดำเนินชีวิตในสังคมาเพื่อการแลกเปลี่ยนซื้อขาย ซึ่งหลักธรรมสังคหัตถุนี้มีปรากฏในสังคหัตถุสูตรแห่งคัมภีร์อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาตว่า

สังคหัตถุ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) ๔ ประการ คือ

๑. ทาน (การให้)
๒. เปยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก)
๓. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)
๔. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)^{๔๔}

พระธรรมปิฎก(ประยูรค์ ปยุตฺโต) ได้อธิบายเกี่ยวกับหลักการข้างต้นนั้นว่า

๑) ทาน การให้ คือ เอื้อเพื่อเอื้อแก่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนการให้ความรู้แนะนำสั่งสอน

๒) เปยวาช หรือ เปยวาช วาจาอันเป็นที่รัก วาจาที่นุ่มนวลหรือวาจาที่ซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพ ไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดจนคำแสดงประโยชน์ ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจงใจให้นิยมยอมตาม

๓) อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์ โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดจนการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล

^{๔๓} อจ.ปญจก. ๒๒/๑๗๗/๒๕๕.

^{๔๔} อจ.จตุกก. ๒๑/๒๕๖/๓๗๓.

เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี ^{๔๕} มนุษย์ต้องมีการเคลื่อนไหว ต้องมีการลุกขึ้น ยืน เดิน นั่ง และทำงาน เพื่อให้เป็นชีวิตเคลื่อนไหวได้ต่อไป จนกว่าอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายจะหยุดทำงาน ชีวิตประกอบด้วยกายและใจทั้งกายและใจต้องทำงาน ^{๔๖} ชีวิตในแต่ละวันจะต้องประกอบ ด้วยงานดังนี้

(๑) งานอาชีพ คืองานเพื่อการมีปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้มีชีวิตอยู่ต่อไป เครื่องนุ่งห่ม หรือเสื้อผ้าอาภรณ์ปกปิดกาย บ้านเรือนที่อยู่อาศัย เพื่อป้องกันแดด ลม ฝน เป็นต้น และยารักษาโรคเมื่อยามเจ็บป่วย เพียงพอที่จะเป็นอยู่ เมื่อชีวิตมีปัจจัย ๔ เพียงพอแก่ความต้องการและเป้าหมาย

ต่อมาก็คือ โลกธรรม ๔ ฝ่ายอิฏฐารมณ์ เพื่อลาภ ความมีทรัพย์สิน ยศ ความมีเกียรติมีหน้ามีตา สรรเสริญ การได้รับการยกย่องชื่นชม และความสุกกายสุขใจในลักษณะอื่น ๆ สำหรับคนทั่วไป หรือชาวโลก การใช้แรงงานในหน้าที่เป็นเรื่องของอาชีพโดยตรง คือเป็นไป เพื่อผลตอบแทนเป็นปัจจัยเครื่องยังชีพ มีลักษณะดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า

ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดอาศัยโคจรกรรมเลี้ยงชีพผู้นั้นเป็นชวานา...

ผู้ใดเลี้ยงชีวิตด้วยศิลปะต่าง ๆ ผู้นั้นเป็นศิลปิน...

ผู้ใดอาศัยการค้าขายเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นพ่อค้า...

ผู้ใดเลี้ยงชีวิตด้วยการรับใช้ผู้อื่น ผู้นั้นเป็นคนรับใช้...

ผู้ใดอาศัยอาวุธ และศาสตราเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นทหารอาชีพ...

ผู้ใดเลี้ยงชีวิตด้วยหน้าที่ปุโรหิต (พราหมณ์ผู้เป็นที่ปรึกษาของพระราชา)

ผู้นั้นเป็นเจ้าหน้าที่การบูชา...

ผู้ใดปกครองบ้านเมือง ผู้นั้นเป็นพระราชา...^{๔๗}

งานอาชีพแต่ละอาชีพ มีธรรมชาติประจำอาชีพอยู่ เช่น ชาวไร่ชาวนา พ่อค้า แม่ค้า ก็ต้องมีธรรมชาติประจำ คือ สัมมาอาชีพะ ไม่หลอกลวง น้อย โกง บังคับขู่เข็ญ เบียดเบียนผู้อื่น ^{๔๘} ข้าราชการหรือนักปกครอง

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๗.

^{๔๖} สุนทร ธีรังสี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๕๘.

^{๔๗} อจ.ปญจก. ๒๒/๑๕๒/๒๐๒.

^{๔๘} พุ.พ. ๒๕/๒๘๘/๒๔๘.

ก็ต้องมีธรรมะประจำอาชีพ คือ ทศพิธราชธรรม ในการบริหารงาน สร้างประโยชน์สุขเพื่อสังคม เพื่อผู้อื่น ดังนั้น งานอาชีพที่ประกอบด้วยธรรมะเป็นหลักในการดำเนินชีวิต จึงเป็นสุคติอย่างสม่ำเสมอ

(๒) งานทั่วไป งานที่ไม่จัดว่าเป็นอาชีพ ได้แก่ งานที่เป็นไปเพื่อสังคม การร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม รมณงค์หาทุนช่วยเหลือผู้ได้รับความเดือดร้อนจากน้ำท่วม ไฟไหม้ เป็นต้น นอกจากงานทางสังคมแล้วก็ยังมีงานเพื่อความ สุข ความเพลิดเพลินทางใจอีกอย่างหนึ่ง^{๔๕} ในชีวิตประจำวันมักจะเรียกรวม ๆ ว่า “งานอดิเรก” เช่น ปลูกต้นไม้ เลี้ยงสัตว์ สะสมวัตถุสิ่งของต่าง ๆ อ่านหนังสือพิมพ์ ช่วยให้ชีวิตมีความสุขขึ้น ถ้าจะให้มีความสุขมากกว่านี้ ก็เปลี่ยนงานอดิเรก ให้เป็นไปในทางกุศลสุจริต ไม่เบียดเบียนใคร ๆ ก็จัดว่าเป็นสุคติ ในชีวิตประจำวัน

(๓) งานยกระดับคุณภาพชีวิต (กรรมฐาน) ตามคติทางพุทธศาสนา มีงานอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า “กรรมฐาน” งานที่เป็นฐานที่ตั้งของชีวิตที่เข้มแข็งมีสมรรถภาพ ทำให้เป็นสุคติได้ง่าย และต่อเนื่อง เป็นการฝึกจิตให้มีกำลัง เพื่อประโยชน์แก่สุขภาพกายและสุขภาพจิต แม้เป็นการทำสมาธิอย่างง่าย ๆ ก็ตาม เช่น การสวดมนต์ การเขียนภาพ เพราะในชีวิตประจำวันมนุษย์ มักจะเคร่งเครียดหรือฟุ้งซ่านด้วยการงานอาชีพ จึงหาอุบาย หรือกลวิธีเหนี่ยวนำสมาธิ^{๔๖} จิตจะได้มีงานทำเป็นเรื่องเป็นราวสงบอยู่กับที่ได้การงานที่ไม่ใช่การงานอาชีพ เป็นวิธีการบำรุงรักษาชีวิตอย่างหนึ่ง มีประโยชน์ คือ

๑. ช่วยทำให้จิตผ่อนคลาย หายเครียดเกิดความสงบ หายกระวนกระวาย หยุคั้งจากความกลัดกลุ้มวิตกกังวล เป็นเครื่องพักผ่อนกายทำให้ใจสบาย และมีความสุข

๒. ช่วยเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียนและทำกิจทุกอย่างให้เป็นไปด้วยความรอบคอบ และป้องกันอุบัติเหตุได้ดี

๓. เสริมสุขภาพกายและใช้แก้ไขโรคได้ ร่างกายและจิตใจอาศัยกัน และมีอิทธิพลต่อกัน ปุณฺชนทั่วไปเมื่อกายไม่สบาย จิตใจก็พลอยอ่อนแอเศร้าหมองไปด้วย ถ้ามีจิตใจเข้มแข็งสมบูรณ์ แม้เจ็บป่วยกายกำลังจิตที่เข้มแข็งนั้น สามารถบรรเทา โรคทางกายได้ทำให้กลับคืนสภาพปกติได้เร็วขึ้น^{๔๗}

(๔) งานทุกอย่าง ที่กล่าวมาทั้งข้อ ๑, ๒, ๓, จะเป็นสุคติได้โดยมีศีล ๕ และกุศลกรรมบถ เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติ เป็นสุจริตกรรมทั้งกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และเบียดเบียนตนเอง ถูกต้อง ชอบธรรม

^{๔๕} ตำนี รักสุทธิ, มงคลชีวิต ๓๘, (กรุงเทพมหานคร : ธนรัชการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๕.

^{๔๖} รศ. คุณ โทจันทร์, พระพุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, อ่างแก้ว, หน้า ๑๓.

^{๔๗} ผศ. บุญมี แทนแก้ว, พุทธปรัชญาเถรวาท, อ่างแก้ว, หน้า ๖๘.

เพื่อเป็นหลักประกันให้ชีวิตประจำวันเป็นไปในทางสุคติ ก็ควรตรวจสอบงานแต่ละอย่างด้วยมรรคมือองค์ ๘ ประการด้วยกล่าวคือ การงานนี้มาเนื่องด้วยสัมมาทิฐิ ความเห็นถูกต้อง สัมมาสังกัปปะ ความคิดความตั้งใจถูกต้อง สัมมาวาจา เจรจาถูกต้อง สัมมากัมมันตะ ทำการการงานถูกต้อง สัมมาอาชีวะ ประกอบอาชีพสุจริต สัมมาวายามะ ความพยายามถูกต้อง สัมมาสติ ระลึกรู้ถูกต้อง สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ^{๕๒}

จากการวิจัย พบว่า การงาน ๓ ประการหลักเป็นไปเพื่อ รักษาชีวิตบำรุงชีวิต และสร้างชีวิตให้ เป็นสุขงานอาชีพเป็นการบำรุงรักษาร่างกายให้ดำรงอยู่ได้ งานทั่วไปหรืองานอดิเรกเป็นการบำรุงรักษา จิตให้มีความสุข มีความเพลิดเพลินผ่อนคลาย และการงานทางจิต หรือกรรมฐาน เป็นการรักษาจิต ให้มีสภาพเข้มแข็ง อยู่เป็นสุข สงบอยู่กับที่ ไม่หันเหไปหาทุกข์ ไม่พลอยหลงทางสู่ ทุกติ

อย่างไรก็ตามในวิถีชีวิตของปวงชน การงานอาชีพย่อมมีความสำคัญไม่น้อย เพราะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคล และสังคม อันเป็นประ โยชน์ที่มนุษย์จะพึงได้รับในโลกนี้ (อิหฺโลก)

๒.๖ ประโยชน์ของสัมมาอาชีวะ

เมื่อบุคคลประพฤติปฏิบัติตามหลักสัมมาอาชีวะอย่างต้องบริบูรณ์ดีแล้ว ย่อมจะได้รับอานิสงส์ หรือประ โยชน์มากมายทั้งประโยชน์ในชาตินี้ ประ โยชน์ในชาติหน้าและประ โยชน์สูงสุดตามสมควร แก่กำลังสติปัญญา ดังนี้

พระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงสิ่งที่มนุษย์ต้องการไว้ในหลายมุมมอง มุมมองที่หนึ่งมองว่า ประ โยชน์ ของมนุษย์มีอยู่ ๒ ระดับ หรือ ๓ ชั้น คือ

๑. ประ โยชน์ปัจจุบัน ประ โยชน์ในโลกนี้หรือประ โยชน์ขั้นต้น (ทิฐฐัมมิกัตถะ)
๒. ประ โยชน์ภวหน้า ประ โยชน์ในภพหน้า หรือประ โยชน์ขั้นสูงขึ้นไป (สัมปรายิกัตถะ)
๓. ประ โยชน์สูงสุด หรือจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน (ปรมัตถะ)^{๕๓}

๒.๖.๑ ประโยชน์แก่ตนเองในชาตินี้

ทิฐฐัมมิกัตถะ ได้แก่ ประ โยชน์ขั้นต้น หมายถึง ประ โยชน์ที่จะได้รับในปัจจุบัน หรือเป็น ประ โยชน์เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ได้แก่ เรื่องปากท้องของประชาชน ซึ่งการจะสำเร็จประ โยชน์ขั้นนี้ ได้นั้น จะต้องปฏิบัติตามหลัก ๔ ประการ คือ ๑) อุฏฐานสัมปทา ๒) อารักขสัมปทา ๓) กัลยาณมิตตตา ๔) สมชีวิตา พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักการสร้างตนหรือหลักธรรมที่อำนวยประ โยชน์สุขขั้นต้น

^{๕๒} ส.นิ. ๑๖/๘๕/๓๕.

^{๕๓} สุวณฺณ จันทรจํานง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : อลิ้นเพชร, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓๑.

อันเรียกว่าทฤษฎีธรรมมีกัตตสังวัตตนิคกรรม ๔ ประการไว้ ดังความที่ปรากฏในทิมชาณสูตร อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ว่า

ธรรม ๔ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้เพื่อสุขในภพนี้แก่กุลบุตร
คือ ๑. อุฏฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น) ๒. อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อม
ด้วยการรักษา) ๓. กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ๔. สมชีวิตา (ความเป็นอยู่
เหมาะสม)^{๕๔}

จากกมาข้างต้น สามารถที่จะอธิบายได้ว่า

๑) **อุฏฐานสัมปทา** ได้แก่ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพ
ที่สุจริตมีความชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุปายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี
ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ขยันในการประกอบภารกิจการทำงาน อาชีพเครื่องเลี้ยงชีวิตที่สุจริต ดึงาม ชีค
หลักธรรมคือความเพียร (วิริยะ)^{๕๕} ในการประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิต ดังพุทธภาษิตที่ว่า “อุฏฐาตา วิบุท
เต ธนํ แปลว่า บุคคลขยันหมั่นเพียร ย่อมหาทรัพย์ได้”^{๕๖}

๒) **อารักขสัมปทา** ได้แก่การรู้จักรักษาคุ้มครองทรัพย์สมบัติที่หามาได้และผลงานอันตน
ได้กระทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังกายของตนไม่ให้เป็นอันตราย หรือ
เสื่อมเสีย^{๕๗}

๓) **กัลยาณมิตตตา** ได้แก่ การคบคนดีเป็นมิตร คือรู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อยู่อาศัย เลือก
เสวนาคบหากับคนที่ดีมีคุณธรรม จริยธรรม เลือกคบกัลยาณชน เป็นกัลยาณมิตร^{๕๘}

๔) **สมชีวิตา** ได้แก่ ความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม คือการรู้จักกำหนดรายได้ และรายจ่าย
เลี้ยงชีวิตแต่พอดีไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย พยายามควบคุมให้รายได้มีอยู่เหนือรายจ่าย มีความประหยัด
อดออม^{๕๙}

หัวใจเศรษฐกิจ หรือหลักการทั้ง ๔ ข้างต้นนั้น กล่าวให้สั้น และเพื่อความเข้าใจโดยสรุปได้ว่า
“ขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร เลี้ยงชีวิตพอเพียง”

^{๕๔} อัง.สตุตทก. ๒๓/๑๔๔/๒๒๓.

^{๕๕} ที.ปา. ๑๑/๑๔๓/๑๒๒.

^{๕๖} ส.ส. ๑๕/๒๔๖/๒๕๕.

^{๕๗} รศ. กุณ โทจันทร์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, อ่างแล้ว, หน้า ๒๐.

^{๕๘} ผศ. บุญมี แทนแก้ว, พุทธปรัชญาเถรวาท, อ่างแล้ว, หน้า ๔๖.

^{๕๙} อัง.สตุตทก.อ. ๓๗/๕๖๖.

การยึดหลักธรรมทั้ง ๔ ข้อข้างต้นและปฏิบัติตามอย่างถูกต้อง จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามประสบความเจริญรุ่งเรืองในธุรกิจการงานของตนด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

๒.๖.๒ ประโยชน์ต่อตนเองและต่อผู้อื่นในชาตินี้

อีกทัศนะหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ ได้กล่าวถึงประโยชน์หรือสิ่งที่มนุษย์ต้องการแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ ๑. ประโยชน์เพื่อตนเอง (อัตตัตถะ) ๒. ประโยชน์เพื่อผู้อื่น (ปรัตถะ) ๓. ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ทั้งของตนเอง และผู้อื่น (อุภยัตถะ)

ในคัมภีร์ ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ ได้แสดงเกี่ยวกับประโยชน์ต่าง ๆ ข้างต้น ไว้ว่า

ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น หรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ประโยชน์ในภพปัจจุบัน หรือประโยชน์ในภพหน้า ประโยชน์ตื่น หรือประโยชน์ลึก...ประโยชน์ ที่ผ่องแผ้ว หรือประโยชน์อย่างยิ่ง^{๖๐}

การผลิตมีความสัมพันธ์กับผลประโยชน์เนื่องด้วยกิจกรรมการผลิตเกิดมีขึ้นก็เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์คือสิ่งที่ต้องการ แต่เนื่องจากสิ่งที่มนุษย์ต้องการมีอยู่อย่างจำกัดในขณะที่ความต้องการมีไม่จำกัด ดังนั้น การผลิตจึงไม่ควรมุ่งสนองความอยากความต้องการที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น ควรตระหนักถึงประโยชน์ของส่วนรวมด้วย โดยการควบคุมความอยากให้อยู่ในระดับที่พอดี มุ่งดำเนินกิจกรรมการผลิตบนทางแห่งความพอดี และเป็นประโยชน์สูงสุด

๒.๖.๓ ประโยชน์ในชาติหน้า

สัมปรายภคัตถะ หมายถึง ประโยชน์เบื้องหน้าต่อ ๆ ไป สูงขึ้นอีกขั้นหนึ่ง หมายถึง ความเจริญรุ่งเรืองในอนาคต สามารถพึ่งตนเองได้ในเรื่องปากท้องไม่เดือดร้อน มีความสุข สามารถมีเวลาช่วยเหลือเอื้อเฟื้อผู้อื่นได้ มีความเชื่อมั่นในทางที่ถูก เข้าใจเป้าหมายของชีวิตมากขึ้น มีปัญญาเฉลียวฉลาด ไม่ยึดติดวัตถุจนเกินไป รู้จักกิน รู้จักเก็บ รู้จักแบ่งปัน หรือนำไปออมไว้เพื่อให้เกิดผลในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งการจะสำเร็จประโยชน์ขั้นนี้ได้จะต้องอาศัยหลักการ ๔ ประการ คือ ๑) สัทธาสัมปทา มีความมั่นใจ เชื่อมั่นว่าคนสามารถเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะที่ดีได้ ๒) ศีลสัมปทา มีศีลธรรมคุณธรรมประจำใจ เพื่อควบคุมตนไม่ให้เดินผิดทาง ๓) จากสัมปทา มีจิตใจที่เสียสละช่วยเหลือเกื้อหนุนคนอื่น และสังคม ๔) ปัญญาสัมปทา มีเหตุผลในการดำเนินชีวิต เข้าใจชีวิตอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง^{๖๑}

^{๖๐} บ.จ. ๓๐/๕๑/๓๒๕.

^{๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต, อ่างแก้ว, หน้า ๑๔.

เมื่อบุคคลได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักสัมมาอาชีวะอย่างถูกต้องสมบูรณ์แล้ว นอกจากจะ
ได้รับประโยชน์ในปัจจุบันตามที่กล่าวแล้วข้างต้น หลังจากตายแล้วย่อมได้รับประโยชน์ในเบื้องหน้า
สัมปรียภัตตะ

กล่าวคือ สுகติโลกสวรรค์^{๖๒} ในทางตรงข้ามถ้าหากไม่ได้ปฏิบัติตนตามหลักสัมมาสังกัปปะ
แล้ว หลังจากสิ้นชีวิต ย่อมมีอบายภูมิเป็นที่หวัง เพราะฉะนั้น เพื่อให้ได้รับประโยชน์ในชาติหน้า
อย่างเต็มที่ บุคคลทั้งหลายพึงปฏิบัติตามหลักคุณธรรมดังต่อไปนี้

๑) สัทธาสัมปทา ได้แก่ มีศรัทธาที่ถูกต้อง กล่าวคือ เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรมว่ามีจริง^{๖๓}
เชื่อต่อสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายได้รับผลดีหรือผลชั่วเป็นเพราะการกระทำดี หรือการกระทำชั่ว
ของตน เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๒) สีสัมปทา ได้แก่ มีศีลบริสุทธิ คือรักษากาย วาจา และใจให้บริสุทธิ มีความประพฤติ
ในทางที่สุจริต^{๖๔}

๓) จาคสัมปทา ได้แก่ ทำการบริจาคอย่างสมบูรณ์ทั้งให้วัตถุสิ่งของเป็นทาน^{๖๕} ให้การ
แนะนำสั่งสอน เสียสละเวลา กำลังกาย กำลังความคิด กำลังปัญญาเพื่อผู้อื่น ไม่เป็นคนใจแคบ หรือมี
ความเห็นแก่ตัว

๔) ปัญญาสัมปทา ได้แก่ มีปัญญาเปรียบพร้อมรู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์และไม่ใช่
ประโยชน์รู้เว้นจักบาปบำเพ็ญบุญเว้นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์กระทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์^{๖๖}

ผู้ปฏิบัติตามหลัก ๔ ประการนี้ย่อมได้รับประโยชน์ในภพหน้า คือได้รับความสุขกายสบาย
ใจในบั้นปลายชีวิต และมีสุคติเป็นที่หวังได้เมื่อยามสิ้นชีวิต ประโยชน์ที่ได้รับจากการประพฤติ ปฏิบัติ
ในเบื้องหน้าที่สำคัญคือ

๑) การมีความสุขทางจิตใจ ด้วยศรัทธาในพระรัตนตรัย ซาบซึ้งในบุญกุศล และมั่นใจใน
การทำกรรมดี

๒) ความอิมใจ มั่นใจในชีวิตของตนที่มีความประพฤติ สุจริตดีงามได้ทำสิ่งที่ถูก

๓) ความอิมใจภูมิใจในความมีชีวิตที่มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ ที่ได้เสียสละรวมทั้งทำการ
สร้างสรรค์เกื้อกูลไว้แก่เพื่อนมนุษย์และสังคม

^{๖๒} ที.ที. ๕/๑๓๗/๗๖.

^{๖๓} สุนทร ฌ รังสี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, อ่างแล้ว, หน้า ๑๖๔.

^{๖๔} วิสุทธิ. ๑/๒๕.

^{๖๕} อจ.เอก. ๒๐/๒๗๘/๕๕.

^{๖๖} อจ.จตุกก. ๒๑/๖๑/๖๕.

๔) ความแก่ล้าวมั่นใจ และปลอดโปร่งเบิกบานในเนื่องจากมีความรู้ มีปัญญาที่จะแก้ปัญหา และจัดทำดำเนินกิจการต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้

๕) ความสบายใจ มั่นใจ ในกรรมที่ได้ประกอบไว้อันเป็นบุญกุศลถึงงามสุจริตเป็นหลักประกัน ชีวิตในภพหน้าสามารถจากโลกนี้ไปโดยไม่ต้องหวาดหวั่นกลัวภัยแห่งทุกคติ^{๖๗}

คุณธรรมเหล่านี้ เมื่อสั่งสมไว้ดีแล้ว ย่อมจะเป็นประโยชน์ในชาติหน้า ซึ่งเป็นเป้าหมายชั้นกลาง เป็นการตั้งเป้าหมายเพื่อประโยชน์ในชาติหน้า คือ นอกจากจะพยายามสร้างฐานะของตนเองให้ได้แล้ว ก็ควรสร้างบุญกุศลด้วยการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนาอย่างเต็มความสามารถในทุกโอกาสที่อำนวยให้เพื่อสะสมเป็นทุนเป็นเสบียงในภพชาติต่อไป เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างถูกต้องตาม หลักพุทธธรรมแล้วจะเป็นพื้นฐานทางคุณธรรมจริยธรรมเป็นบันไดไปสู่ประโยชน์ชั้นสูงสุด

๒.๖.๔ ประโยชน์สูงสุด

ปรমัตตะ หมายถึง ประโยชน์ชั้นสูงสุด^{๖๘} เป็นสาระที่แท้จริงของชีวิต มีจิตใจอิสระ เข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ทุกแง่มุม การจะถึงประโยชน์ระดับนี้ได้ต้องยึดหลักอริยมรรค ๘ ประการ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมัณตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ^{๖๙}

เมื่อพุทธบริษัททั้งฝ่ายบรรพชิต และคฤหัสถ์ได้ปฏิบัติตามหลักสัมมาอาชีวะตามควรแก่สถานภาพ และภาวะของตนอย่างสมบูรณ์แล้ว นอกจากจะได้รับประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในเบื้องหน้า กล่าวคือ สுகติโลกสวรรค์ ยังจะได้รับประโยชน์สูงสุด หรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้ซึ่งเป็นจุดหมายชั้นสุดท้ายของชีวิต กล่าวคือ มรรคผลนิพพาน คือการรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง^{๗๐} รู้เท่าทันคติธรรมคาของสังขารธรรม ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต ไม่ถูกบีบคั้นด้วยอำนาจความยึดมั่นถือมั่น สามารถทำจิตให้เป็นอิสระ ปลอดโปร่งผ่องใสสะอาดสว่างและสงบมีความสุขประณีตภายในอันเป็นเครื่องดับกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวงได้^{๗๑} และด้วยการอาศัยบันไดแห่งสัมมาสังกัปปะ อันเป็นอริยมรรคที่สองนี้ ย่อมสามารถเข้าไปสู่บันไดแห่งอริยมรรคขั้นต่อไปอันได้แก่ สัมมาทิฐิ จนถึงสัมมาสมาธิ อันสรุปลงในหลักไตรสิกขา กล่าวคือ ศีล สมาธิและปัญญา อันเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ทั้งหลายทั้งปวงซึ่งเป็นเป้าหมายสุดท้าย แต่ถ้าบุคคลยังไม่สามารถปฏิบัติตามหลักสัมมาสังกัปปะ

^{๖๗}รศ. ดร. สุจิตรา อ่อนค้อม, ปรัชญาเบื้องต้น, อ่างแก้ว, หน้า ๘๐.

^{๖๘}ม.ม. ๑๓/๖๕๗/๔๕๕.

^{๖๙}ที.ม. ๑๐/๑๓๘/๑๒๑.

^{๗๐}ที.ที. ๕/๒๖/๑๑.

^{๗๑}ม.ม. ๑๒/๓๒๕/๒๒๘.

อย่างสมบูรณ์ การที่จะดำเนินไปสู่จุดหมายแห่งชีวิต นั่นคือ มรรคผลนิพพาน ^{๑๒} ย่อมเป็นไปได้ เพราะฉะนั้น บุคคลผู้ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จึงถือว่าเป็นผู้ได้ดำเนินไปสู่หนทางแห่งความสะอาด สงบ และความบริสุทธิ์แห่งจิตซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุดของชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในสากลจักรวาล ประโยชน์สูงสุด แบ่งออกเป็น ๔ ประการ ดังนี้

- ๑) ไม่หวั่นไหวไปตามความผันผวนปรวนแปรต่าง ๆ
- ๒) ไม่ผิดหวัง เสรี ปราศจากความยึดมั่นถือมั่น
- ๓) ปลดโปร่ง สงบ ผ่องใส สดชื่น เบิกบานใจตลอดเวลา
- ๔) เป็นอยู่และทำการด้วยปัญญาซึ่งมองที่เหตุปัจจัย ^{๑๓}

ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่านิพพาน กล่าวคือการหลุดพ้นจากทุกข์ ได้แก่เครื่องพันธนาการทั้งหลายทั้งปวงว่าเป็นประโยชน์สูงสุด และประโยชน์สูงสุดนี้ จะเข้าถึงได้ด้วยอาศัยความไม่ประมาท คุณธรรมเหล่านี้เมื่อสั่งสมไว้ดีแล้ว ย่อมจะเป็นประโยชน์ในชาติต่อไปภายหน้าจนถึงชาติสุดท้ายคือ การบรรลุนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายขั้นสูงสุด ^{๑๔} คือการตั้งเป้าหมายชีวิตเพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง ซึ่งจะต้อง ตั้งใจปฏิบัติธรรมเพื่อปราบกิเลสให้หมดสิ้นแล้วเข้าสู่ภาวะแห่งนิพพานตามพระพุทธเจ้า และเหล่า อรหันต์ทั้งหลาย

^{๑๒} ถ.ศ. ๑๕/๓/๒.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), แก่นแท้ของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓), หน้า ๕๓.

^{๑๔} สมักร บुरาวาศ, พุทธปรัชญา มองพุทธศาสนาด้วยทรรศนะทางวิทยาศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑๖.

บทที่ ๓

หลักธรรมที่สัมพันธ์กับสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา มีหลายระดับทั้งที่เป็นระดับ โลกียะ และ โลกุตตระ บรรดาหลักธรรมเหล่านั้น แต่ละระดับมีความเกี่ยวเนื่องกันในทางตรงและทางอ้อม เพราะฉะนั้นการปฏิบัติตามหลักธรรมในหมวดหนึ่ง ๆ ย่อมมีความสัมพันธ์กันในอีกหมวดหนึ่ง และการปฏิบัติธรรมในข้อใดข้อหนึ่งจะต้องมีความเนื่องกับหลักธรรมอื่น ๆ ด้วยซึ่งเป็นเครื่องสนับสนุนส่งเสริมกันและกัน

หลักธรรมต่อไปนี้นี้เป็นหลักธรรมเครื่องส่งเสริมทั้งโลกียะสัมมาอาชีวะ และ โลกุตตระสัมมาอาชีวะ ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นตามลำดับ และหลักธรรมเครื่องสนับสนุนให้ข้ออริยมรรคข้ออื่น ๆ ดำเนินไปได้ด้วยดี จนถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือพระนิพพาน คือกล่าวความบริสุทธิ์แห่งจิต หลักธรรมเหล่านั้นมีดังนี้

๓.๑ หลักธรรมส่งเสริมสัมมาอาชีวะ

๓.๑.๑ หลักธรรมว่าด้วยธรรมคຸ້ມครองโลก

บุคคลผู้มีจิตใจงดงาม จะต้องมึจิตสำนึกในการละเว้นการกระทำ เช่น การงานที่ทุจริต มีความยับยั้งใจกล่าวคือสามารถที่จะหักห้ามจิตใจจากการล่วงละเมิดผิดทางกายเช่นการขโมยสิ่งของผู้อื่น หรือการค้าขายของทุจริตทุกชนิดทั้งในที่ลับและที่แจ้ง โดยการปฏิบัติธรรมคຸ້ມครองโลก ๒ ประการ คือ

- ๑) หิริ ได้แก่ ความละอายต่อบาปทุจริต
- ๒) โอตตปปะ ได้แก่ ความเกรงกลัวต่อบาป^๑

บุคคลผู้มองเห็นคุณค่าอันสูงส่งจากการปฏิบัติตามหลักธรรมข้อนี้ ย่อมสามารถเอาชนะความต้องการ และการกระทำของตนเองได้คือ ไม่ปล่อยให้ความคิดไปหมกมุ่น เพลิดเพลิน หลงใหลยินดีในอกุศลทั้งหลาย อนึ่ง ถ้าหากมนุษยชาติขาดคุณธรรม ๒ ข้อนี้แล้วจะทำให้สังคมไม่เป็นปกติสุข ในทางตรงข้าม ถ้ามุขยู้จู้จกละอายชั่วกลัวบาป มึจิตสำนึกรู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ย่อมทำให้คนในสังคมมีความสุข ดังพระพุทธองค์ตรัสว่า

ทรัพย์ คือ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตปปะ สุตะ จาคะและปัญญาเป็นที่ ๗ ทรัพย์เหล่านี้มีแก่ผู้ใด เป็นหญิงหรือชายก็ตาม บัณฑิตเรียกผู้นั้นว่า เป็นผู้ไม่ยากจน ชีวิตของผู้นั้นไม่

^๑ที่.ปา.๑๑/๔๓๒/๒๖๖.

เปล่าประโยชน์ เพราะฉะนั้น ท่านผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า พึงประกอบศรัทธา สติความเลื่อมใส และการเห็นธรรม ^๒

จากพุทธพจน์ข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า หากบุคคลใดมีความละเอียด และเกรงกลัวต่อบาปแล้ว นั้น จะเป็นผู้ที่ไม่ยากจนอย่างแน่นอน และจะเป็นผู้ที่ประกอบเฉพาะในอาชีพที่สุจริต อยู่ในศีลธรรมที่ดี มีความศรัทธาในธรรมอันดีเสมอ

๓.๑.๒ หลักธรรมว่าด้วยกุศลวิตก ๓ : ความนึกคิดที่ดีงาม

เมื่อบุคคลปฏิบัติธรรมตามข้อสัมมาอาชีวะ กล่าวคือ ความคิดที่ถูกต้องที่ดีงามย่อมมีความตรึกที่เป็นกุศล หรือความนึกคิดที่ดีงาม โดยแบ่งความคิด ออกเป็น ๓ ประการ คือ

๑) เนกขัมมวิตก ได้แก่ ความตรึกปลอดจากกาม หรือความนึกคิดในทางเสียสละไม่คิดในการปรนเปรอสนองความต้องการของตน

๒) อพยบาทวิตก ได้แก่ ความตรึกปลอดจากพยาบาท หรือความนึกคิดที่ประกอบด้วยเมตตาไม่ขัดเคืองหรือเฟื่องมงในแง่ร้าย

๓) อวิหิงสาวิตก ได้แก่ ความตรึกปลอดจากการเบียดเบียน หรือความนึกคิดที่ประกอบไปด้วยกรุณาไม่คิดร้ายหรือมุ่งทำลาย ^๓

ข้อธรรมที่สนับสนุนเนกขัมมวิตกคือ อโลภะ ความไม่หลงไหลยินดี เพลิดเพลินยึดติดในกามทั้งหลาย และความนึกคิดที่จะละกามอยู่ตลอดเวลา มองเห็นโทษภัยอันตรายที่เกิดจากกามทุกข์ ข้อธรรมที่สนับสนุนอพยบาทวิตก คือเมตตา ได้แก่ ความรัก ความปรารถนาดี ^๔ ความหวังดีต่อผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่มีความรู้สึกขัดเคืองหรือเฟื่องมงในแง่ร้าย และข้อธรรมที่สนับสนุนอวิหิงสาวิตก คือ กรุณา ได้แก่ความรู้สึกลงสารเห็นอกเห็นใจผู้อื่นที่รับความเดือดร้อนไม่คิดร้ายหรือมุ่งทำลาย และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเต็มที่ตามกำลังสติปัญญา ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

คุณภิกษุทั้งหลาย กุศลวิตก ๓ ประการนี้แล ไม่กระทำความมีคมน กระทำปัญญาจักขุ กระทำญาณ ยังปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน ฯ พึงตรึกกุศลวิตก ๓ ประการ แต่พึงนำอกุศลวิตก ๓ ประการ ออกเสีย พระโยคาวจรนั้นแล ยังมีจิตวิตกทั้งหลายให้สงบระงับเปรียบเหมือนฝนยัง

^๒ อัง.สตุตตก. ๒๓/๕/๕.

^๓ ม.ม. ๑๒/๒๕๒/๑๖๒.

^๔ วิ.จ. ๗/๕๐๒/๑๕๕.

ฐิติที่ลมพัดพุ่งขึ้นแล้วให้สงบลงนั้น พระโยคาวจรนั้นมีใจอันเข้าไปสงบวิตก ได้ถึง
สันตบพทือนิพพานในปัจจุบันนี้แล ^๔

ความหวังดีต่อผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่มีความรู้สึกขัดเคือง หรือเพ่งมองในแง่ร้าย และ
ข้อธรรมที่สนับสนุนอวิหิงสาวิตก คือ กรุณา ได้แก่ความรู้สึกสงสารเห็นอกเห็นใจผู้อื่นที่รับความ
เดือดร้อน ไม่คิดร้ายหรือมุ่งทำลาย และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเต็มที่ตามกำลังสติปัญญา

๓.๑.๓ หลักธรรมว่าด้วยวิริติ ๓ : การเว้นจากทุจริต

วิริติ ได้แก่ การเว้นจากทุจริต ^๖ หรือ กรรมชั่วแบ่งออกเป็น ๓ ประการคือ

๑) สัมปัตตวิริติ หมายถึง เว้นสิ่งประจวบเฉพาะหน้า ^๗ หรือเว้นเมื่อประสบซึ่งหน้า หรือ
เว้นได้ทั้งที่ประจวบโอกาส คือไม่ได้ตั้งเจตนาไว้ก่อนไม่ได้สมาทานสิกขาบทไว้เลย แต่เมื่อประสบ
เหตุ ที่จะทำชั่วนึกคิดพิจารณาขึ้นได้ในขณะนั้นว่า ตนมีชาติตระกูลวัยหรือคุณวุฒิอย่างนี้ ไม่สมควร
กระทำ กรรมเช่นนั้นแล้วควنعินเสียได้ไม่ทำผิดศีล

๒) สมาทานวิริติ หมายถึง เว้นด้วยการสมาทาน ^๘ คือตนได้ตั้งเจตนาไว้ก่อนโดยได้รับศีล
คือ สมาทานสิกขาบทไว้แล้วถึงควنعินตามที่ได้สมาทานนั้น

๓) สมุจเฉทวิริติ หรือ เสตุจมาตวิริติ หมายถึง เว้นด้วยตัดขาด ^๙ หรือด้วยชักสะพานตัดตอน
เสียทีเดียว หรือเว้นได้เด็ดขาด คือการงดเว้นความชั่ว ของพระอริยะทั้งหลายอันประกอบด้วยอริยมรรค
ซึ่งขจัดกิเลสที่เป็นเหตุแห่งความชั่วนั้น ๆ เสร็จสิ้นแล้วไม่เกิดมีแม้แต่ความคิดที่จะประกอบกรรมชั่วนั้น
นั้นเลย วิริติ ๒ อย่างนั้นไม่อาจวางใจได้แน่นอนเพราะยังเป็นปุถุชนอยู่ แต่วิริติข้อที่ ๓ จึงแน่นอน
สิ้นเชิงเพราะเป็นของพระอริยะเจ้า

เธอทั้งหลายตั้งอยู่ จงฟังคำนี้ เธอเหล่าใดผู้หลับแล้วเธอเหล่านั้นจึงตื่นความ
เป็นผู้ตื่นจากความหลับเป็นคุณประเสริฐ เพราะภัยข้อมไม่มีแก่ผู้ตื่นอยู่ ผู้ใดตื่นอยู่มี
สติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน และผ่องใสพิจารณาธรรมอยู่โดยชอบโดยกาล
อันควร ผู้นั้นมีสมาธิเป็นธรรมเอกผุดขึ้นแล้ว ฟังกำจัดความมืดเสียได้ เพราะเหตุนั้น
แล ภิกษุพึงคบธรรมเครื่องเป็นผู้ตื่น ภิกษุผู้มีความเพียร มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน

^๔ บ. พ. ๒๕/๒๒๖/๒๒๘.

^๖ ที. ส. อ. ๑๒/๘๗.

^๗ ม. ม. อ. ๑๗/๕๕๘.

^๘ วิ. ภิกขุณี. ๓/๓๗๒/๒๒๕.

^๙ วิ. ม. ๔/๑๕/๑๒.

มีปรกติได้มานัดยกเลิกเครื่องประกอบสั้วไว้ด้วยชาติและชราได้แล้ว ฟังถูกต้อง
ญาณอันเป็นเครื่องตรัสรู้อย่างยอดเยี่ยมในอภิญญาแล^{๑๑}

การเว้นจากทุจริตคือ เว้นสิ่งประจวบเฉพาะหน้า ไม่ได้ตั้งเจตนาไว้ก่อนไม่ได้สมาทานสิกขาบท
ไว้เลย แต่เมื่อประสบเหตุ ที่จะทำชั้วนึกคิดพิจารณาขึ้น ได้เว้นด้วยการสมาทาน ก็อดไม่ได้ตั้งเจตนาไว้ก่อน
โดยได้รับศีล คือ สมาทานสิกขาบทไว้แล้วจึงเว้นตามที่ได้สมาทานเว้นด้วยตัดขาดหรือด้วยชักสะพาน
ตัดตอนเสียทีเดียว หรือเว้น ได้เด็ดขาด คือการงดเว้นความชั้วนั่นเอง

๓.๑.๔ หลักธรรมว่าด้วยสังคหวัตถุ ๔

๑) ทาน ให้ปันสิ่งของของตนให้แก่คนที่ควรให้ ชื่อว่า ทาน การให้ด้วยศรัทธา ให้ด้วยความ
เคารพต่อผู้รับ ให้ตามเวลาที่ควรให้ ให้ด้วยใจอนุเคราะห์ ให้โดยไม่กระทบกระเทือนตนและผู้อื่น^{๑๒}

๒) ปิยวาจา เจรจาวาที่อ่อนหวาน การพูดจาปราศรัยด้วยถ้อยคำสำนวนและสำเนียงที่น่ารัก
อ่อนหวาน ไพเราะ เป็นที่คู่คิดจับใจ ปราศจากวจีทุจริต เพราะการเลี้ยงชีวิตด้วยการพูดที่ถูกต้อง ชื่อว่า
ปิยวาจา^{๑๓}

๓) อัถถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ โดยฉลาดในการกระทำประโยชน์ เช่น การ
ช่วยเหลือด้วยกาย และแนะนำด้วยวาจา ชื่อว่า อัถถจริยา^{๑๔}

๔) สมานัตตตา ความเป็นคนวางตนเสมอไม่ถือตัว ความวางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะของ
ตน ก็ดี วางตนเสมอต้นเสมอปลายในที่นั้นๆ ในบุคคลนั้นๆ ก็ดี ชื่อว่า สมานัตตตา^{๑๕}

หลักธรรมนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหัวใจของผู้อื่นไว้ ผู้นำชุมชน หรือผู้ที่ผู้นำของครอบครัว
จะต้องปฏิบัติต่อผู้ได้บังคับบัญชา หรือบุตรหลานตามสมควรแก่ฐานะ กาลเทศะและบุคคล เพราะ
เมื่อผู้นำทั้งหลายได้ปฏิบัติตามหลักธรรมนี้แล้ว ย่อมทำให้ผู้ได้บังคับบัญชาเป็นต้นเกิดความเคารพ
ศรัทธาเลื่อมใสอย่างบริสุทธิ์จริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง ผู้ใช้หลักธรรมสังคหวัตถุนี้จะต้องใช้ให้
ถูกต้องตามความหมายขององค์ธรรมแต่ละข้อ จึงจะไม่เกิดความเสียหายเป็นอคติอันจะมีผลร้ายต่อ
สังคมได้ ดังพระพุทธองค์ว่า

^{๑๑}ที่.ม. ๑๐/๒๓๗/๑๕๑.

^{๑๒}ที่.ปา. ๑๐/๑๓๕/๑๒๐.

^{๑๓}จุ.ชา. ๒๘/๑๖๒/๔๕.

^{๑๔}อง.จตุกก. ๒๑/๓๒/๓๒.

^{๑๕}อง.สตุตท. ๒๕/๒๐๕/๒๕๓

คุณภิกษุทั้งหลายสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล การให้ ๑ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก ๑ ความประพฤติประโยชน์ ในโลกนี้ ๑ ความเป็นผู้มีคนสม่าเสมอในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร ๑ ธรรมเหล่านั้นแล เป็นเครื่องสงเคราะห์โลก ประคองสัถกเพลาควบคุมรถที่เล่นไปอยู่ไว้ได้ ฉะนั้น ถ้าธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ ไม่พึงมีไซ้ร้มารดาหรือบิดาไม่พึงได้ความนับถือหรือบูชาเพราะเหตุแห่งบุตรก็เพราะเหตุที่ บัณฑิตพิจารณาเห็นธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ ฉะนั้นพวกเขาจึงถึงความยิ่งใหญ่ และเป็นที่น่าสรรเสริญ^{๔๕}

จากพุทธพจน์ข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าหากบุคคลใดเห็นธรรม และยึดธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวแห่งชีวิตแล้ว ชีวิตย่อมหวังความเจริญได้

๓.๑.๕ หลักธรรมว่าด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ : ทางแห่งกุศลกรรม

กุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม^{๔๖} กล่าวคือ การทำความดี หรือ กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติมีดังนี้

กายกรรม ๓ การกระทำทางกาย

๑) ปาณาติปาตาเวรมณี ได้แก่ เว้นจากชีวิตของตนและผู้อื่น กล่าวคือ ละการเบียดเบียนมีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๒) อทินนาทานาเวรมณี ได้แก่ เว้นจากถือเอาของที่เขามิได้ให้โดยอาการ ขโมย กล่าวคือ ละอทินนาทานเคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น

๓) กามเมสุ มิจฉาจาราเวรมณี ได้แก่ เว้นจากประพฤติดิคนอกาม ไม่ล่วงละเมิดประเพณีทางเพศ เคารพในสิทธิแห่งคนรักของผู้อื่น^{๔๗}

วจีกรรม ๔ การกระทำทางวาจา

๔) มุสาวาทาเวรมณี ได้แก่ เว้นจากพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จเพราะเหตุของตนเอง ผู้อื่นหรือเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ

๕) ปิสุณาย วาจาเย เวรมณี ได้แก่ เว้นจากพูดส่อเสียด ช่วยสมานคนที่แตกร้างกัน ส่งเสริมคนที่สมัคสมานกัน ขอบกล่าวถ้อยคำที่สร้างสามัคคี

๖) ผรุสสาย วาจาเย เวรมณี ได้แก่ เว้นจากพูดคำหยาบ พูดคำแต่สุภาพอ่อนหวาน

^{๔๕} อ.จ.จตุกก. ๒๑/๓๒/๓๒.

^{๔๖} ม.ม. ๑๒/๔๘๔/๓๖๗.

^{๔๗} ผศ. บุญมี แทนแก้ว, พุทธปรัชญาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร : โอเอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

๑) สัมผัสปลาปา เวรมณี ได้แก่ เว้นจากพูดเพื่อเจอ พูดแต่คำจริงมีเหตุผลมีสาระ ประโยชน์ ถูกกาลเทศะ^{๑๘}

มโนกรรม ๓ การกระทำทางใจ

๘) อนภิชชา ได้แก่ ความไม่คิดฟุ้งเล็งอยากได้ของเขา

๙) อพยาบาท ได้แก่ ความไม่คิดร้ายผู้อื่น ไม่มีจิตคิดร้าย คิดปรารถนาแต่ว่าขอให้สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ครองตนอยู่เป็นสุขเถิด

๑๐) สัมมาทิฐิ ได้แก่ ความเห็นชอบ ถูกต้องตามครองธรรม เช่น ว่าทานมีผล การบูชามีผล ผลวิบากของกรรมดีกรรมชั่วมี^{๑๙} เป็นต้น

กุศลกรรมบถนี้ ในภาษาบาลีเรียกหลายอย่าง เช่นว่าธรรมจริยา ความประพฤติธรรมบ้าง โสเจยย ความสะอาดหรือเครื่องชำระตัวบ้าง อริยธรรม ธรรมผู้เจริญบ้าง อริยมรรคมรรคาอันประเสริฐบ้าง สัมปยุตธรรม ธรรมของสัตบุรุษบ้าง ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนจุนทะ ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย มุลปิฎกาสกัว่า

ดูกรจุนทะ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้แล ดูกรจุนทะ บุคคลผู้ประกอบด้วย กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ ลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้าตรู่ ถึงแม้จับต้องแผ่นดิน ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ไม่จับต้องแผ่นดิน ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้จับต้องโคลมัยสค ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ไม่จับต้องโคลมัยสค ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้จับต้องหญ้าอันเขียวสด ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ไม่จับต้องหญ้าอันเขียวสด ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเองถึงแม้บ้ำเธอไฟ ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ไม่บ้ำเธอไฟ ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ประนมอัญชลีนอบน้อมพระอาทิตย์ ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ไม่ประนมอัญชลีนอบน้อมพระอาทิตย์ ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ลงน้ำ ๑ ครั้งทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ไม่ลงน้ำ ๑ ครั้งทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่ากุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้เป็นความสะอาดด้วยเป็นตัวทำให้สะอาดด้วย ดูกรจุนทะ ก็เพราะเหตุแห่งการประกอบด้วย กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ เทวดาทั้งหลายย่อมปรากฏ มนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏ หรือว่า สุกคิอย่างใดอย่างหนึ่งแม้อื่นจึงมี^{๒๐}

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมมุนยชีวิต, อ่างแก้ว, หน้า ๒๘.

^{๑๙} ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๖๗.

^{๒๐} ม.ม. ๑๒/๔๘๔/๓๖๗.

จากพุทธพจน์ข้างต้นนี้ สามารถสรุปได้ว่า หากบุคคลใดยึดมั่นในธรรมของพระพุทธองค์ แล้วนั้น ก็ถือว่าเป็นผู้ที่สะอาดทั้งปวงแล้ว นั่นคือ สะอาดทั้งกายและใจ

๓.๑.๖ หลักธรรมว่าด้วยบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ : วิธีการบำเพ็ญบุญ

หลักการทำบุญกุศล หรือ บุญกิริยาวัตถุมี ๑๐ อย่างดังนี้

- ๑) ทานมัย ได้แก่ การให้ปันสิ่งของแก่ผู้อื่น
- ๒) สีลมัย ได้แก่ การรักษาศีล หรือประพฤติดี
- ๓) ภาวนามัย ได้แก่ การเจริญสมาธิ คือ ฝึกอบรมจิตใจ
- ๔) อปจายนมัย ได้แก่ การประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน
- ๕) เวชยาวัจจมัย ได้แก่ การช่วยเหลือแบ่งเบาภาระผู้อื่น
- ๖) ปัตติทานมัย ได้แก่ การอุทิศส่วนกุศลให้ผู้อื่น
- ๗) ปัตตานุโมทนามัย ได้แก่ การชื่นชมยินดีในความดีของผู้อื่น
- ๘) รัชมัสสวณมัย ได้แก่ การฟังธรรมศึกษาหาความรู้
- ๙) รัชมเทศนามัย ได้แก่ คำสั่งสอนแนะนำให้ความรู้แก่ผู้อื่น
- ๑๐) ทิฏฐุชกรรม ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ คือ การทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม^{๒๑}

การประพฤติธรรมจะต้องมีการฝึกหัด อบรมไปตามลำดับจากน้อยไปหามาก จากง่ายไปหายาก จากต่ำไปหาสูง เมื่อบารมียังไม่สมบูรณ์ผู้ปฏิบัติจะต้องทำการสั่งสมบุญทั้งหลายไว้ ประพฤติปฏิบัติตน อยู่ในบุญกิริยาวัตถุเหล่านี้เพื่อบ่มให้ญาณปัญญาถึงความแก่กล้าควรแก่การบรรลุมรรคผลนิพพาน

๓.๑.๗ หลักธรรมว่าด้วยความไม่ประมาท

ความไม่ประมาท คือการอยู่ด้วยสติปัญญา^{๒๒} หมายถึงการดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับ ความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่าง ตลอดทั้งเพียรพยายามในการแสวงหาโอกาสสำหรับ ความดีความงามและความเจริญก้าวหน้า ตระหนักในสิ่งที่พึงทำและพึงละเว้น ใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยปะละเลยกระทำการด้วยความจริงจัง รอบคอบและรุดหน้า เรื่อยไป อปปมาทธรรม ได้แก่ ธรรมคือ ความไม่ประมาทนี้ ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการบำเพ็ญกุศล ในการทำงานทั้งหลายทั้งปวงให้เต็มเปี่ยม ดังในคัมภีร์วินัยปิฎก มหาวรรคที่พระ โสณะสำเร็จพระอรหัตผล

...ครั้นกาลต่อมาท่านพระโสณะได้ตั้งความเพียรแต่พอเหมาะ ทราบข้อที่อินทรีย์ ทั้งหลายเสมอกัน และได้ถือนิมิตในความสม่ำเสมอ ครั้นแล้วได้หลีกออกอยู่แต่ผู้เดียว

^{๒๑} ญ.จ. ๓๐/๑๖๐/๖๐.

^{๒๒} ญ.วิ. ๒๖/๕๖/๑๓

ไม่ประมาทมีเพียร มีตนส่งไป ไม่นานเท่าไรนัก ได้ทำให้แจ้งซึ่งคุณพิเศษอันยอดเยี่ยมเป็นที่สุดพรหมจรรย์ ที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องประสงค์ ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันนี้แหละ เข้าถึงอยู่แล้ว ได้รู้ชัดแล้วว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์เราได้อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นอีกเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี ก็แลบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านพระ โสณะ ได้เป็น พระอรหันต์รูปหนึ่งแล้ว...^{๒๓}

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับความไม่มาทอย่างมาก เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ย่อมสรุปลงในความไม่ประมาท และความไม่ประมาทนี้ยังเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรม คุณธรรมความดีทั้งหลาย ถ้าเว้นความประมาทเสียแล้วคุณธรรมทั้งหลาย ซึ่งมีหิริ โอตตปปะ กุศลวิตก และบุญกิริยาวัตถุเหล่านี้เป็นต้น ย่อมไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จดังประสงค์ได้

จะเห็นได้ว่า บุคคลเมื่อประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมที่เป็นเครื่องส่งเสริมสนับสนุนสัมมาอาชีวะ บุคคลนั้นย่อมประสบความเจริญรุ่งเรืองในธรรมและมีความสุขในชีวิตประจำวันตามสมควรแก่สถานะและภาวะของตนทั้งที่เป็นคฤหัสถ์และบรรพชิต

๓.๒ หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสัมมาอาชีวะ

หลักธรรมต่อไปนี้นี้เป็นปฏิปักษ์ต่อสัมมาอาชีวะ บุคคลผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ฟังหลักเสียง ละเว้น มีความระมัดระวังอย่าให้เกิดและรู้เท่าทัน หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสัมมาอาชีวะมีมาก แต่จะกล่าวถึงเฉพาะเท่าที่เห็นว่าสำคัญและเป็นข้าศึกต่อสัมมาอาชีวะ โดยตรง ซึ่งหากผู้ใดไม่ละเว้นจะทำให้เป็นอุปสรรคต่อความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมอื่น ๆ และทำให้การปฏิบัติของผู้คนนั้นหยุดชะงักไม่มีความเจริญก้าวหน้า หลักธรรมเหล่านั้น ดังมีอธิบาย ดังนี้

๓.๒.๑ หลักธรรมว่าด้วยกาม ๒ : หมายถึงสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ

กามนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ

๑) กิเลสกาม^{๒๔} ได้แก่ ราคะ โสณะ อิจฉา ความอยากได้เป็นต้น

๒) วัตถุกาม ได้แก่ สิ่งที่น่าใคร่ที่เป็นสิ่งเร้ากระตุ้นให้เกิดความใคร่ ความปรารถนา ความหลงใหล ยินดีซึ่งเป็นของภายนอก กล่าวคือ กามคุณ ๕ ได้แก่ รูปของสัตว์ต่าง ๆ ที่น่ารัก ชวนให้ลุ่มหลง

^{๒๓}วิ.ม. ๕/๒/๖.

^{๒๔}พ.ม. ๒๕/๒/๒.

รวมทั้งแสงสี จากสิ่งบันเทิงต่าง ๆ เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ สัมผัสทางกาย ที่น่าใคร่ น่าพอใจทุกอย่าง ทุกชนิด^{๒๕}

กามทั้ง ๒ ประการนี้ เป็นเหตุนำทุกข์ในสังสารวัฏทั้งปวงมาให้ บุคคลผู้ปฏิบัติตามมรรคข้อ สัมมาอาชีวะ จะต้องเพียรพยายามในการลด ละ และเอาชนะให้ได้เพื่อให้สัมมาอาชีวะที่ถึงความบริสุทธิ์ บริบูรณ์ ดังในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ พระพุทธองค์ตรัสเกี่ยวกับการละกิเลสว่า

คุณภิกษุทั้งหลาย ในธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ เป็นของดีนี้ เปิดเผย ปรากฏ แยกขยายแล้ว ภิกษุเหล่าใด เป็นพระอรหันต์ มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์ แล้วมีกิจที่ต้องทำ ทำเสร็จแล้ว มีภาระ ปล่อยลงแล้ว ลูถึงประโยชน์ของตนแล้ว มี สัญโญชน์ในภพหมดสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุเหล่านั้นย่อมไม่มี วัฏฏะ เพื่อจะบัญญัติต่อไป^{๒๖}

จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งสอนไว้ว่า หากภิกษุใดประพฤติปฏิบัติตามธรรมที่ดี แล้ว ย่อมเป็นผู้ที่หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง

๓.๒.๒ หลักธรรมว่าด้วยมิจฉาวณิชา ๕

พระพุทธเจ้าทรงแสดงการค้ำขาย ๕ อย่างว่า เป็นมิจฉาวณิชา คือการค้ำขายที่ผิด อุบาสกไม่ควร ประกอบการค้ำขายนั่นๆ คือ

- ๑) ค้ำขายเครื่องประหาร (รวมทั้งเครื่องมือประหารมนุษย์ และสัตว์ต่างๆ ไป)
- ๒) ค้ำขายมนุษย์ (สมัยโบราณมีการค้ำขายทาสกัน เหมือนการค้ำขายสัตว์ และสิ่งของ)
- ๓) ค้ำขายสัตว์เป็น สำหรับฆ่าเป็นอาหาร เช่น ไก่ สุกร ปลา ฯลฯ
- ๔) ค้ำขายน้ำเมา
- ๕) ค้ำขายยาพิษ^{๒๗}

คำว่า อุบาสกในพระบาลีนี้ หมายถึงผู้นับถือพระพุทธศาสนาทั้งหมด หรือว่าเฉพาะผู้เคร่งครัด ในศีล ๕ ศีล ๘ ถ้าหมายเอาผู้นับถือพระพุทธศาสนา หรือนับถือพระรัตนตรัยทั้งหมด บางท่านแสดง ความเห็นว่า จะไม่เป็นการตัดทางอาชีพของเขาไปหรือ ในข้อสองนั้นไม่สงสัย แต่อีก ๔ ข้อที่เหลือดู ไม่น่าจะเสียหายอะไร ถ้าค้ำขายโดยสุจริต กล่าวคือไม่ฉ้อโกงใคร^{๒๘} ตัวอย่าง เช่น ค้ำขายปิ่น มืด ดาบ

^{๒๕} พ.ม. ๒๕/๑/๒.

^{๒๖} ม.ม. ๑๒/๒๘๗/๑๕๕.

^{๒๗} อ.จ.ปญจก. ๒๒/๑๗๗/๑๘๖.

^{๒๘} ม.ม. ๑๓/๑๒/๑๐.

เครื่องดักสัตว์ หรือเครื่องมือจับปลา (ในข้อ ๑) ค้าขายไก่ สุกร ปลา ในข้อ ๓ ค้าขาย สุรา เบียร์ ในข้อ ๔ และค้าขายยาพิษ แม้ยากำจัดแมลง ยาน้ำหนู ฆ่าปลวก หรือยาเบื่อสุนัข ก็น่าจะรวมอยู่ในประเภทยาพิษ เหมือนกัน ยาวกนั้น ถ้าคนกินเข้าไปก็อาจตายได้

ความจริงอีกด้านหนึ่ง ซึ่งควรมอง คือ ในสังคมมนุษย์นี้มีอาชีพอยู่มากมายเป็นหมื่น ๆ ชนิด ผู้ที่ประกอบอาชีพทางการค้า แม้จะไม่ค้าขาย ๕ อย่างนี้ ก็ยังมีสินค้าอย่างอื่น ๆ อีกมากมายหลายร้อย อย่างอันเป็นทางอันประกอบอาชีพหาสินทรัพย์ได้ เช่น ขายผัก เนื้อที่ชำแหละแล้ว ขายผ้า เครื่องอุปโภค บริโภคอย่างอื่นอีกนับไม่ถ้วน เช่น ข้าวสาร นม เนย นอกจากอาชีพการค้าแล้ว ยังมีอาชีพอื่น ๆ ให้เลือกทำ อีกหลายอย่าง

เพราะเหตุไรจึงมีพุทธทศว่า อุบาสก (ผู้นับถือพระรัตนตรัย) ไม่ควรการค้าขาย ๕ อย่างนี้
ตอบโดยสันนิษฐานว่า

๑) เพื่อป้องกันการติเตียนจากคนทั้งหลายว่า “คูเถิด คูสาวกของพระโคตม ยังประกอบการค้าขายเครื่องประหารมนุษย์และสัตว์ ยังค้าขายทาส สัตว์เป็นอันเขานำไปฆ่าเป็นอาหาร น้ำเมา และยาพิษ”^{๒๕}

๒) เพื่อความสบายใจของอุบาสก (ผู้นับถือพระรัตนตรัย) เอง คือไม่ต้องเดือดร้อนใจภายหลัง บางท่านเคยเลี้ยงสุกรขาย ขายเขาไปทีไรใจเปื้อนและไม่สบายใจทุกครั้ง เพราะว่าคนซื้อพามันไปทำอะไร ในที่สุดต้องเลิกการปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจนั้น ความสบายใจของคนมีความสำคัญอยู่มาก คนที่มีเรื่องวิตกกังวลอยู่เสมอ ๆ หรือแทบทุกวันนั้น ยากที่จะก้าวหน้าพัฒนาจิต

๓) นักปราชญ์ทั้งหลายมีความเห็นพ้องต้องกันว่า เพื่อความสบายใจทั้งปัจจุบันและอนาคต ควรเว้นการอาชีพที่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียนตนและคนอื่น

อาชีพอื่นที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรม ถือว่าเป็นสัมมาอาชีพ^{๒๖} การประกอบอาชีพใดก็ตาม ถ้าทุจริตในอาชีพนั้นก็ถือว่าเป็นมิจฉอาชีพ เช่น ข้าราชการ พ่อค้า แม่ค้าครูอาจารย์ ว่าโดยลักษณะของอาชีพแล้วดี แต่ถ้าไปทำทุจริตเข้า อาชีพนั้นกลายเป็นมิจฉอาชีพ เช่น พ่อค้าขายยา แต่ขายยาปลอม^{๒๗} ค้าขายของอื่นๆก็เหมือนกัน แสดงของเทียมว่าเป็นของแท้ หลอกคนซื้อผู้ไม่รู้ว่าเป็นเรื่องนั้น ถือว่าเป็นการโกง พวกข้าราชการทุจริตต่อหน้าที่เบียดเบียนบังผลประโยชน์ ของทางราชการมาเป็นของตน หรือกรณีอื่น ๆ อันรวมลงในเรื่องทุจริตสอน ทำอาชีพที่หน้าสรรเสริญ ให้ทุจริตเป็นมิจฉอาชีพ

^{๒๕}วิ.ม. ๒/๕/๖.

^{๒๖}จ.ป.อ. ๖๘/๕๓๕.

^{๒๗}วิ.จ. ๗/๖๓๔/๒๑๑.

๓.๒.๓ หลักธรรมว่าด้วยตัณหา ๓ : ความทะยานอยาก

ตัณหา คือ ความทะยานอยาก แบ่งออกเป็น ๓ ประการ ดังนี้

๑) กามตัณหา หมายถึง ความทะยานอยากในกาม หรือความอยากได้กามคุณ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่น่าปรารถนานำใคร่น่าพอใจ เพื่อสนองความต้องการทางประสาททั้งห้า

๒) ภวตัณหา หมายถึง ความทะยานอยากในภพ กล่าวคือต้องการเกิดอีก หรือความอยากในภาวะของคนที่จะได้เป็นอย่างหนึ่ง อยากเป็นอยากคงอยู่ตลอดไป เป็นความใคร่อยากที่ประกอบด้วย สัสสตทิฏฐิ

๓) วิภวตัณหา หมายถึง ความไม่ต้องการเกิดอีกด้วยความคิดว่าตายแล้วสูญ^{๓๒} หรือความอยากในความพรากรพันไปแห่งตัวตน จากความเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งอันไม่ปรารถนา อยากทำลายอยากให้ดับสูญเป็นความใคร่อยากที่ประกอบด้วยอุจเฉททิฏฐิ ดังพุทธองค์กล่าวไว้ในคัมภีร์วินัยปิฎก มหาวรรคว่าเพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔ ตามเป็นจริง จึงต้องท่องเที่ยวไปในชาตินั้น ๆ ตลอดเวลานาน อริยสัจเหล่านั้นนั้น เราและพวกเธอได้เห็นแล้ว ตัณหาที่จะนำไปเกิดเราและพวกเธอได้ถอนขึ้นแล้ว รากแห่งทุกข์ เราและพวกเธอก็ได้ตัดขาดแล้ว บัดนี้ ไม่มีการเกิดอีก^{๓๓}

๓.๒.๔ หลักธรรมว่าด้วยอกุศลมูล ๓ : รากเง้าของอกุศล

๑) โลภะ ได้แก่ ความอยากได้เบญจกามคุณ

๒) โทสะ ได้แก่ ความโกรธ

๓) โมหะ ได้แก่ ความหลงผิด ไม่รู้ตามความเป็นจริง

อกุศลมูลทั้ง ๓ เหล่านี้ โลภะเป็นข้อธรรมที่เป็นปฏิปักษ์การเสียดละ การให้ทาน และโทสะเป็นธรรมที่ตรงข้ามกับเมตตา กรุณา โมหะเป็นธรรมตรงกันข้ามกับอโมหะซึ่งผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติจะต้องสำรวมระวังและรู้เท่าทัน ธรรม ๓ ที่เป็นไปในส่วนข้างวิเศษเป็น โฉน คืออกุศลมูล ๓ อย่าง ได้แก่อกุศลมูลคืออโลภะ ๑ อกุศลมูลคือ อโทสะ ๑ อกุศลมูลคือ อโมหะ ๑ ธรรม ๓ อย่าง เหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างเจริญ^{๓๔}

^{๓๒} ม.ม. ๑๒/๑๔๖/๘๔.

^{๓๓} วิ.ม. ๕/๗๖/๗๕.

^{๓๔} ที.ปา. ๑๑/๓๕๓/๒๕๓.

๓.๒.๕ หลักธรรมว่าด้วยอกุศลวิตก ๓ : ความนึกคิดที่เป็นอกุศล

อกุศลวิตก ได้แก่ ความตริกที่เป็นอกุศลหรือความนึกคิดที่ไม่ดีแบ่งออกเป็น ๓ ประการ^{๓๕} คือ

๑) กามวิตก ได้แก่ ความตริกในทางกาม หรือ ความนึกคิดในทางแสหาหรือพัวพันติดข้องในสิ่งสนองความอยาก

๒) พยาบาทวิตก ได้แก่ ความตริกในทางพยาบาท หรือความนึกคิดที่ประกอบด้วยความขัดเคืองเฟื่องมอในแง่ร้าย

๓) วิหิงสาวิตก ได้แก่ ความในทางเบียดเบียน หรือ ความนึกคิดในทางทำลาย ทำร้ายหรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น^{๓๖}

อกุศลวิตกทั้ง ๓ ประการเหล่านี้ สำหรับกามวิตกเป็นข้อธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ หรือตรงข้ามกับ และพยาบาทวิตกเป็นข้อธรรมที่ตรงข้ามกับอพยาบาทสังกัปปะ วิหิงสาวิตกเป็นข้อธรรมที่ตรงข้ามกับอวิหิงสาสังกัปปะ ซึ่งบุคคลที่กำลังฝึกหัดสัมมาอาชีวะ จะต้องสำรวมระวังและรู้เท่าทันไม่ให้เกิดขึ้น ถ้าหากเกิดขึ้นจะต้องเพียรพยายามเอาชนะให้ได้

๓.๒.๖ หลักธรรมว่าด้วยอคติ ๔ : ความลำเอียง

อคติ ได้แก่ ความลำเอียงแบ่งออกเป็น ๔ ประการ^{๓๗} ดังนี้

๑) ฉันทาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะชอบ

๒) โทสาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะชัง

๓) โมหาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะหลงผิด ไม่รู้เท่าถึงการณ

๔) ภยาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะขาดกลัว^{๓๘}

บุคคลที่เป็นศิษย์อาจารย์กัน ถ้าเกิดความชอบพอใจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และกลับเกลียดชังกับอีกฝ่ายหนึ่งเพราะขัดแย้งทางผลประโยชน์ หรือด้วยสาเหตุอื่นใดก็ตาม ข่อมแสดงพฤติกรรมกับอีกฝ่ายที่ตนไม่ชอบนั้นด้วยอุบายธรรม หรือด้วยความลำเอียง เพราะฉะนั้น ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และฝ่ายบรรพชิตผู้มีใจเที่ยงธรรมไม่พึงล่วงอคติเหล่านี้ ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ในคัมภีร์ อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ไว้ว่า คูกริกษุทั้งหลาย การไม่ถึงอคติ ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็น โจน บุคคลข่อมไม่ถึงฉันทาคติ ข่อมไม่ถึงโทสาคติ ข่อมไม่ถึงโมหาคติ ข่อมไม่ถึงภยาคติ คูกริกษุทั้งหลายการไม่ถึงอคติ ๔ ประการ

^{๓๕} ส.ส. ๑๕/๒๘๘/๒๔๕.

^{๓๖} อญ.เอก. ๒๐/๔๗๕/๑๓๕.

^{๓๗} วิ.ป. ๘/๕๗๕/๓๐๕.

^{๓๘} บุ.ชา. ๒๗/๑๑๔๘/๒๒๗.

นี้แล ฯ ผู้ใดไม่ประพฤติล่วงธรรม เพราะความรัก ความชัง ความหลง ความกลัว ยศของผู้นั้น ย่อมเต็มเปี่ยม คุงพระจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น ^{๓๕}

๓.๒.๓ หลักธรรมว่าด้วยอุปาทาน ๔ : ความยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจความหลงผิด

อุปาทาน หมายถึง การยึดมั่นถือมั่นในเรื่องกามทิฏฐิ ศีลพรตและตัวตนด้วยอำนาจความหลงผิด แบ่งออกเป็น ๔ ประการ คือ

๑) กามอุปาทาน หมายถึง ความพอใจคือความใคร่ ความกำหนัดคือความใคร่ ความเพลิดเพลินคือความใคร่ ตัณหาคือความใคร่ ตีเนหาคือความใคร่ ความเร่าร้อนคือความใคร่ ความสขย คือ ความใคร่ ความหมกมุ่นคือความใคร่ในกามทั้งหลาย ^{๓๖}

๒) ทิฏฐุปาทาน หมายถึง ความเห็นผิด ^{๓๗} ความเข้าใจผิดไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม กล่าวคือ ความเห็นว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การบวงสรวงไม่มีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำดีทำชั่วไม่มีผล โลกนี้ไม่มี โลกอื่นไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ผู้ที่จุติและอุบัติไม่มี สมณพราหมณ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบไม่มีในโลก ^{๓๘} สมณพราหมณ์ที่กระทำให้แจ้ง ซึ่ง โลกนี้และ โลกอื่นด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้คนอื่นรู้ได้ไม่มีในโลก แม้แต่ความเห็นถูก ถ้ายึดมั่นถือมั่นก็เป็นทิฏฐุปาทานเหมือนกัน

๓) สัตถัพพอุปาทาน หมายถึง ความเห็นว่าความบริสุทธิ์ย่อมมี ได้ด้วยศีล ด้วยพรต ด้วยศีลพรตของสมณพราหมณ์ ^{๓๙} ในภายนอกแต่ศาสนา

๔) อัตตวาทุอุปาทาน หมายถึง ปุถุชนในโลกนี้ผู้ไม่มีการศึกษา ไม่ได้เห็นพระอริยะเจ้า ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะเจ้า ไม่ได้ฝึกฝนในธรรมของพระอริยะเจ้า ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ฝึกฝนในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมเห็นรูปของตนหรือเห็นคนมีรูป เห็นรูปในตน เห็นตนในรูป ย่อมเห็นวิญญานเป็นตน หรือเห็นตนมีวิญญาน เห็นวิญญานในตน ^{๔๐} พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่าดังนี้เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลาย ปราภฏแก่พราหมณ์ ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะมารู้ธรรม พร้อมทั้งเหตุ ^{๔๑}

^{๓๕} อก.จตุกก. ๒๑/๑๘/๑๗.

^{๓๖} ม.ญ. ๑๒/๑๒๐/๖๗.

^{๓๗} จุ.ป. ๓๑/๔๘๖/๒๐๕.

^{๓๘} ที.สี. ๕/๓๖/๒๑.

^{๓๙} อก.สตุกก. ๒๓/๔๗/๕๑.

^{๔๐} ที.ข. ๑๗๘๗/๔๒.

^{๔๑} วิ.ม. ๔/๓/๒.

๓.๒.๘ หลักธรรมว่าด้วยนิ वर्ณ ๕ : ได้แก่ สิ่งกัณจิตไมให้บรรลुकุณความคิ

นิ वर्ณ หมายถึง สิ่งกัณจิตไมให้กัาหน้าในคุณธรรม^{๔๖} ซึ่งเป็นสิ่งกัณจิตไมให้บรรลुकุณความคิ
จัดเป็นกุศลธรรมที่ทาคิให้เสร้างมอและทาคิปัญหาให้ออนกัาลังแบ่งออกเป็น ๕ ประการดังนี้

- ๑) กามฉันทะ ได้แก่ ความพอใจในกาม, ความต้องการกามคุณ
- ๒) พยาบาท ได้แก่ ความคิร้าย, ความขัดเคอองแค้นใจ
- ๓) ถินมิททะ ได้แก่ ความหคหุ้และความเชืองซิม
- ๔) อุทัจจกุกุกจะ ได้แก่ ความฟุงซ่านและรือนใจความกระวนกระวายกัลุ่มกัังวน
- ๕) วิจิกจฉา ได้แก่ ความลึงเลสงลัย^{๔๗}

นิ वर्ณทั้ง ๕ ประการเหล่านััน แต่ละอย่างมีข้ออุปมา ดังนี้

กามฉันทะ เปรียบเหมือนบุรุษจะฟิงกัุหนึ้ไปประกอบการงาน การงานของเขาจะฟิงสำเร็จผล
เขาจะฟิงใช้หนึ้ที่เป็นต้นทุนเดิมให้หคคิฉัน และทรัพย์ที่เป็นกัาไรของเขาจะฟิงมีเหลืออยู่สำหรับเลียง
ภรรยาเขาฟิงเห็นความคิดอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเรากัุหนึ้ไปประกอบงาน บัดนี้การงานของเราสำเร็จผล
แล้ว เราได้ใช้หนึ้ที่เป็นต้นทุนเดิมได้หคคิฉันแล้ว และทรัพย์ที่เป็นกัาไรของเรายังมีเหลืออยู่สำหรับ
เลียงภรรยา เขาจะฟิงได้ความปราโมทย์ถึงความโสมนัสมิความไมมีหนึ้สินเป็นเหตุ

พยาบาท เปรียบเหมือนบุรุษผู้ฟิงอาพาธถึงความล้าบาค เจ็บหนัค บริ โภคอาหารไมได้ และไมมี
กัาลังกาย สมัยต่อมาเขาฟิงหายจากอาพาธนััน บริ โภคอาหารได้และมีกัาลังกาย เขาจะฟิงคิเห็นอย่างนี้ว่า
เมื่อก่อนเราเป็นผู้อาพาธ ถึงความล้าบาค เจ็บหนัค บริ โภคไมได้ และไมมีกัาลังกาย บัดนี้เราหายจาก
อาพาธแล้ว บริ โภคอาหารได้ และมีกัาลังกายเป็นปกติ เขาจะฟิงได้ความปราโมทย์ถึงความโสมนัสมิ
มีความไมโรคนัันเป็นเหตุ

ถินมิททะ เปรียบเหมือนบุรุษฟิงถูกจ้ออยู่ในเรือนจ้า สมัยต่อมาเขาฟิงพ้นจากเรือนจ้านั้น โดย
สวัสติ ไมมีภัย ไมต้องเสิชทรัพย์ อะไร ๆ เลยเขาจะฟิงคิเห็นอย่างนี้ เมื่อก่อนเราถูกจ้องจ้ออยู่ในเรือนจ้า
บัดนี้เราพ้นจากเรือนจ้านั้น โดยสวัสติไมมีภัยแล้ว และเราไมต้องเสิชทรัพย์ อะไร ๆ เลยเขาจะฟิงได้
ความปราโมทย์ถึงความโสมนัสมิการพ้นจากเรือนจ้านั้นเป็นเหตุ

อุทัจจกุกุกจะ เปรียบเหมือนบุรุษจะฟิงเป็นทาส ไมได้ฟิงตัวเอง ฟิงผู้อื่น ไปไหนตามความ
พอใจไมได้ สมัยต่อมาเขาฟิงพ้นจากความเป็นทาสนััน ฟิงตัวเองได้ ไมต้องฟิงผู้อื่นเป็น โทษแก็ตัว ไปไหน
ได้ตามความพอใจ เขาจะฟิงคิเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็นทาส ฟิงตัวเองไมได้ต้องฟิงผู้อื่น ไปไหน
ตามความพอใจไมได้ บัดนี้ เราพ้นจากความเป็นทาสนัันแล้ว ฟิงตัวเองได้ ไมต้องฟิงผู้อื่น เป็นโทษแก็ตัว

^{๔๖} อภิ.วิ. ๓๕/๖๐๕/๒๘๖.

^{๔๗} ม.ม. ๑๓/๓๒๒/๔๕๖.

ไปไหนได้ตามความพอใจได้ ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปรารถนาถึงความโสมนัสมีความเป็นไทยแก่ตัวนั้นเป็นเหตุ

วินิจฉัย เปรียบเหมือนบุรุษมีทรัพย์มีโภคสมบัติ จักพึงเดินทางไกลกันดารอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า สมันต่อมาเขาพึงข้ามพ้นทางกันดารนั้นได้ บรรลุถึงหมู่บ้านอันเกษมปลอดภัยโดยสวัสดิ์ เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเรามีทรัพย์ มีโภคสมบัติ เดินทางไกลกันดาร หาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า บัดนี้ เราข้ามพ้นทางกันดารนั้น บรรลุถึงหมู่บ้านอันเกษมปลอดภัยโดยสวัสดิ์แล้ว ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปรารถนาถึงความโสมนัสถึงภูมิสถานอันเกษมนั้นเป็นเหตุ

ภิกษุพิจารณาเห็นนิวรรณ์ ๕ ประการเหล่านี้ที่ยังรับไม่ได้ในตน เหมือนหนี่ เหมือนหนี่ เหมือนโรค เหมือนเรือนจำ เหมือนเป็นทาส เหมือนทางไกลกันดาร และเธอพิจารณาเห็นนิวรรณ์ ๕ ประการที่ละได้แล้วในตน เหมือนความไม่มีหนี่ เหมือนความไม่มีโรค เหมือนการพ้นจากเรือนจำ เหมือนความเป็นไทยแก่ตน เหมือนภูมิสถานอันเกษมจันนั้นแล

คุณภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่อย่างไรเล่า ? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ นิวรรณ์ ๕ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ นิวรรณ์ ๕ อย่างไรเล่า ? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อกำจันทะมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า กำจันทะมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อกำจันทะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า กำจันทะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง กำจันทะที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย กำจันทะที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย กำจันทะที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อพยาบาทมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า พยาบาทมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อพยาบาทไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า พยาบาทไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง พยาบาทที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัด ประการนั้นด้วย พยาบาทที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย พยาบาทที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อถีนมิทระมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า ถีนมิทระมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อถีนมิทระไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า ถีนมิทระไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง ถีนมิทระที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ถีนมิทระที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ถีนมิทระที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่ออุทฺธจกุกกุจะ มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุทฺธจกุกกุจะ มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่ออุทฺธจกุกกุจะ ไม่มีอยู่

ณ ภายในจิตย่อมรู้ชัดว่า อุทัจจกุกุจะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง อุทัจจกุกุจะที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วยอุทัจจกุกุจะที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสีย ได้ด้วย ประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วยอุทัจจกุกุจะที่ได้แล้วจะไม่เกิด ขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ วิจิกิจนามีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า วิจิกิจนามีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อ วิจิกิจนามีไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า วิจิกิจนามีไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง วิจิกิจนาที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย วิจิกิจนาที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย วิจิกิจนาที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุ ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรม ทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่

อนึ่ง สติของเธอตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึก เท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัดหาและทฎฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก คูณ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ นิเวธ ๕ อยู่^{๔๘}

นิเวธทั้ง ๕ ประการนี้ บุคคลผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ และบรรพชิตจะต้องรู้เท่าทันและหาทางสลัดให้ออกไปจากใจ

๓.๒.๕ หลักธรรมว่าด้วยอบายมุข ๔ : ทางแห่งความหายณะ

อบายมุข คือ ทางแห่งความเสื่อมซึ่งนำมาซึ่งหายณะนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ ๆ ^{๔๙} ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

อบายมุข ในส่วนเกี่ยวกับการหลงมัวเมาในกามคุณ ^{๕๐} และการแสวงหาความสุขจากการดื่มของมึนเมาและเล่นการพนัน ตลอดจนการคบคนชั่วเป็นเพื่อนแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

- ๑) การเป็นนักเลงหญิง นักเที่ยวผู้หญิง
- ๒) การเป็นนักเลงสุรา นักดื่มสุรา

^{๔๘} ม.ม. ๑๒/๑๔๑/๓๕.

^{๔๙} ที.ปา. ๑๑/๑๓๓/๑๓๕.

^{๕๐} พุ.ชา. ๒๘/๒๕/๘.

๓) การเป็นนักเลงการพนัน

๔) การคบคนชั่วเป็นมิตร ^{๕๐}

อธิบายมุขในส่วนเกี่ยวข้องกับการแสวงหาความสุขจากการดื่มของมึนเมาและการเที่ยวดูการ
ละเล่นต่าง ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้เสียงานแบ่งออกเป็น ๖ ประการ ดังนี้

๑) ดื่มน้ำเมา

๒) เที่ยวกลางคืน

๓) เที่ยวดูการละเล่น

๔) เล่นการพนัน

๕) คบคนชั่วเป็นมิตร

๖) เกียจคร้านทำการงาน ^{๕๑}

บุคคลผู้เป็นที่นิยมนับถือและรักใคร่ในกลุ่มญาติ หรือกลุ่มเพื่อนถ้าหลงมัวเมาในอบายมุขแล้ว
คุณธรรมความดีทั้งหลายที่ได้ทำมา ย่อมถึงความเสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติยศเพราะความมัวเมาประมาท
เพราะฉะนั้น บุคคลผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานควรเว้นเสียให้ห่างไกล เพราะเป็น
ทางแห่งความเสื่อม และเป็นเหตุให้เสียสุขภาพทางกายทางจิตทั้งสมองความคิดก็เลื่อยซา หรือครุ่นคิด
ในสิ่งนั้น ๆ อยู่เนือง ๆ ใช้เวลากับสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เป็นเหตุให้ครอบครวั หมู่ญาติทั้งหลาย และ
สังคมเดือดร้อนทั้งก่อให้เกิดความล่วงละเมิดศีล หรือแม้แต่การทำลายคุณธรรมอื่น ๆ อีกมากมาย
อบายมุขจึงเป็นช่องทางที่จะนำไปสู่ความเสียหาย และเป็นการทำลายความเจริญรุ่งเรือง เพราะฉะนั้น
บุคคลผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และความเป็นที่รักใคร่ของหมู่ญาติ ควรหลีกเลี่ยงละเว้นอบายมุข
ทั้งหลาย อันเป็นช่องทางนำมาซึ่งความฉิบหายแก่ตนเองและผู้อื่น

๓.๒.๑๐ หลักธรรมว่าด้วยอนุสัย ๗ : กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน

อนุสัย หมายถึง กิเลสชั้นละเอียดซึ่งนอนเนื่องอยู่ในจิตได้สำนึกแบ่งออกเป็น ๗ ประการ ^{๕๒}
ดังนี้

๑) กามราคะ ได้แก่ ความกำหนัดในกาม หรือความอยากได้จิตใจในกาม

๒) ปฏิฆะ ได้แก่ ความขัดใจหรือความหงุดหงิดขัดเคือง คือ โทสะ

๓) ทิฎฐิ ได้แก่ ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรมการยึดมั่นถือมั่น ในความเห็นเอาความคิด
เห็นเป็นความจริง และสำคัญว่าความเห็นอย่างนี้เท่านั้นจริง ความเห็นอย่างอื่นผิดเป็นต้น

^{๕๐} อัง. สตุตถก. ๒๓/๑๔๔/๒๒๔.

^{๕๑} ที.ปา. ๑๑/๑๗๘/๑๔๐.

^{๕๒} ม.มู. ๑๒/๕๑๑/๓๕๑.

๔) วิจิตรจินา ได้แก่ ความลึกลับในพระรัตนตรัย และในปฏิจกสมุปบาท

๕) มานะ ได้แก่ ความถือตัว หรือความสำคัญตัวว่าเป็นคนดี มีความรู้ ความสามารถ มีปัญญา เฉลียวฉลาดกว่าคนอื่นเป็นต้น

๖) ภวราคะ ได้แก่ ความพอใจในภพ คือมีความต้องการอยากเกิดอีก

๗) อวิชา ได้แก่ ความไม่รู้ชีวิตตามความเป็นจริง ^{๔๔} เช่น ไม่รู้ว่าชีวิตนี้คืออะไรเกิดมาทำไม และจะสิ้นสุดที่ไหน ด้วยความไม่รู้แจ้งชีวิตอย่างครบวงจร จึงมีความคิดว่าชีวิตนี้เป็นของดี นำเพลิดเพลิน หลงใหลยินดี

อนุสั ๗ นี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สังโยชน์ ๗ ซึ่งบุคคลธรรมดาทั่วไปย่อมไม่สามารถสังเกตหรือรู้ได้้นอกจากพระพุทธเจ้า หรือบุคคลที่ได้วิปัสสนาญาณชั้นสูง ผู้ที่ปฏิบัติตามสัมมาอาชีวะ ท่านที่เป็นพระเสขะบุคคลและผู้ไม่ใช่เสขะ จะต้องรู้เท่าทันอนุสักิเลส โดยเฉพาะกามราคาอนุสันี้ในขณะที่เกิดและดับ คุณและโทษ พร้อมทั้งวิธีการสลัดออกดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ในคัมภีร์สังยุตตนิกาย มหาวรรค ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนุสั ๗ อย่างนี้ ๗ อย่างเป็นโชน ได้แก่อนุสัคือกามราคะ ๑ อนุสัคือปฏิฆะ ๑ อนุสัคือทิฏฐิ ๑ อนุสัคือวิจิตรจินา ๑ อนุสัคือมานะ ๑ อนุสัคือภวราคะ ๑ อนุสัคืออวิชา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนุสั ๗ อย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอุริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่งเพื่อกำหนดรู้ เพื่อกำลังไปเพื่อละอนุสั ๗ อย่างนี้แล ภิกษุควรเจริญอุริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล ^{๔๕}

จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งสอนภิกษุทั้งหลาย เพื่อให้บุคคลธรรมดาทั่วไปได้ทราบถึงอนุสัทั้ง ๗ นี้ เพื่อที่จะได้นำหลักการในทางพระพุทธศาสนา มาใช้ในการดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อไป

๓.๒.๑๑ หลักธรรมว่าด้วย ความประมาท

ความประมาท แปลว่า ความหลงมัวเมา ^{๔๖} หมายถึง การปล่อยจิต การส่งเสริมการปล่อยจิตไปในกายทุจริต ในวจีทุจริต ในมโนทุจริต ^{๔๗} หรือในเบญจกามคุณการทำโดยไม่เคารพ การทำไม่ให้เกิดดี การทำที่ไม่มั่นคง ความประพฤดิย่อหย่อน ความทอดทิ้งฉันทะ ความทอดทิ้งธุระ ความไม่เสพ

^{๔๔} ส.สพ. ๑๘/๕๕/๒๖.

^{๔๕} ส.ม. ๑๕/๓๔๐/๘๘.

^{๔๖} วิ.ป. ๘/๑๑๕๗/๔๔๓.

^{๔๗} พ.ญ. ๓๐/๖๖/๑๑.

ความไม่เจริญ การไม่ทำให้มาก ความตั้งใจไม่จริง ความไม่หมั่นประกอบ ^{๔๔} ความประมาทในการบำเพ็ญสภาพธรรมที่เป็นกุศลธรรมทั้งหลาย ความประมาท กิริยาที่ประมาท ภาวะที่ประมาท ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ในคัมภีร์ พระอภิธรรม วิภังคปกรณ์ ว่า

...ความปล่อยจิตไป ความเพิ่มพูนการปล่อยจิตไป ในกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต หรือในกามคุณ ๕ หรือความกระทำโดยไม่เคารพ ความกระทำโดยไม่คิดถึง ความกระทำไม่มั่นคงความประพฤตีย่อหย่อน ความทอดทิ้งฉันทะ ความทอดทิ้งธุระ ความไม่เสพให้มาก ความไม่ทำให้เจริญ ความไม่ทำให้มาก ความไม่ตั้งใจจริง ความไม่ประกอบเนื่องๆ ความประมาท ในการเจริญกุศลธรรมทั้งหลายความประมาท กิริยาที่ประมาท สภาพที่ประมาท อันใด มีลักษณะเช่นว่านี้เรียกว่า ความประมาท... ^{๔๕}

บุคคลที่ประมาทย่อมไม่ใส่ใจในการปฏิบัติตามหลักธรรมต่าง ๆ ดังที่กล่าวข้างต้น และยอมพลาศโอกาสแห่งความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และหน้าที่การงาน ด้วยเหตุนี้ ความประมาทย่อมทำลายโอกาสอันดีงาม และเป็นเหตุนำมาซึ่งความหายนะ ดังนั้น ผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในด้านจิตใจ และในการปฏิบัติธรรมพึงอย่าประมาทในธรรมทั้งหลาย

ฉะนั้นผู้หวังความเจริญด้วยโภคทรัพย์ พึงเว้นเรื่องฉิบหาย ๖ ประการเหล่านี้คือ

๑) มักอ้างว่า	หนาวนัก	แล้วไม่ทำงาน
๒) มักอ้างว่า	ร้อนนัก	แล้วไม่ทำงาน
๓) มักอ้างว่า	เวลาเย็นแล้ว	แล้วไม่ทำงาน
๔) มักอ้างว่า	ยังเช้าอยู่	แล้วไม่ทำงาน
๕) มักอ้างว่า	หิวนัก	แล้วไม่ทำงาน
๖) มักอ้างว่า	กระหายนัก	แล้วไม่ทำงาน

ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัญจน-นวกนิบาต ว่า

คนหมั่นในการทำงาน ไม่ประมาท จัดการงานเหมาะสมเลี้ยงชีพพอเหมาะตามรักษาทรัพย์ที่หามาได้ มีศรัทธาถึงพร้อมด้วยศีล รู้ถ้อยคำ ปราศจากความตระหนี่ ชำระทางสัมปราชิกประโยชน์เป็นนิตย์ ธรรม ๘ ประการดังกล่าวมานี้ ของผู้ครองเรือนผู้มีศรัทธา อันพระพุทธเจ้าผู้มีพระนามอันแท้จริง ตรัสว่า นำสุขมาให้ในโลกทั้ง ๒ คือ

^{๔๔} พ.ม. ๒๕/๘๒๓/๔๐๓.

^{๔๕} อภิ. วิ. ๓๕/๘๖๓/๔๒๖.

ประโยชน์ ในปัจจุบันนี้ และสุข ในภายหน้า บุญคือจากะนี่ย่อมเจริญแก่ฤหัสถ์ ด้วย
ประการฉะนี้^{๖๐}

จะเห็นได้ว่า เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ส่งเสริมสัมมาอาชีวะเต็มที และหลีกเลี่ยงกรรม
ที่เป็นฝ่ายปฏิปักษ์ ย่อมทำให้เจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จในการปฏิบัติธรรม การทำงาน กล่าวคือ
ทำให้อัจฉริยคุณมรรคมีความสมบูรณ์และทำให้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาความคิด ตลอดจนทั้ง
ในหน้าที่การงานที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นเหตุได้รับความสุขกายและใจทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ตลอดจน
ชาติสุดท้ายคือได้บรรลุถึงความเป็นพระอรหันต์ เหตุการณ์เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏทางพระพุทธศาสนา
สอนไว้ว่า ผู้หวังความเจริญด้วย โภคทรัพย์ พึ่งเว้นเครื่องฉิบหาย ๖ ประการเหล่านี้

๓.๓ ปัญหาในชีวิตประจำวัน กับการขาดสัมมาอาชีวะ

สังคมไทยปัจจุบันมีปัญหาทางด้านสังคมมาก ระบบการปกครองแบบสมัยของรัฐบาล เศรษฐกิจ
ของประเทศเจริญรุดหน้าไปมาก ทำให้สังคมเจริญเติบโตตามไปด้วย แต่พอลเกิดเหตุการณ์เศรษฐกิจ
ถดถอยสังคมที่เคยเป็นอยู่กลับปรับตัวไม่ทันภาวะ และมีปัจจัยอีกหลายประการ ประการที่ทำให้เกิด
ปัญหาขึ้น ทำให้ก่อเกิดปัญหาทางทัศนคติ เรื่องแนวคิดตามมา สุวิทย์ รุ่งวิสัย ได้จำแนกปัญหาสังคม
สำคัญ ๆ ไว้ ๑๔ ประการ ดังนี้

๑. ปัญหาประชากร
๒. ปัญหาเด็กและเยาวชน
๓. ปัญหาครอบครัว
๔. ปัญหาโสเภณี
๕. ปัญหาอาชญากรรม
๖. ปัญหายาเสพติดให้โทษ
๗. ปัญหาการทุจริตคดโกง
๘. ปัญหาการค้ำสุรา
๙. ปัญหาการว่างงาน
๑๐. ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม
๑๑. ปัญหาความยากจน
๑๒. ปัญหาภาวะแวดล้อมเป็นพิษ
๑๓. ปัญหาการศึกษา

^{๖๐} อ.สุตต.ก. ๒๓/๑๔๕/๒๒๗.

๑๔. ปัญหาการปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย^{๖๑}

ปัญหาเหล่านี้ เมื่อสืบสาวไปถึงที่สุดแล้วจะพบว่าเกิดมาจากการกระทำที่ผิด เลี้ยงชีวิตที่มีขอบ ทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงการค้าขาย ๕ อย่างว่า เป็นมิถาณานิชา คือการค้าขายที่ผิด อุบาสกอุบาสิกา ไม่ควรประกอบการค้าชนิดนั้นๆ คือ

๑. ค้าขายเครื่องประหาร (รวมทั้งเครื่องมือประหารมนุษย์ และสัตว์ทั่วไป)
๒. ค้าขายมนุษย์ (สมัยโบราณมีการค้าขายทาสกัน เหมือนการค้าขายสัตว์ และสิ่งของ)
๓. ค้าขายสัตว์เป็น สำหรับฆ่าเป็นอาหาร เช่น ไก่ สุกร ปลา ฯลฯ
๔. ค้าขายน้ำเมา
๕. ค้าขายยาพิษ^{๖๒}

แต่ถ้าเราพิจารณาให้ดี เราจะเห็นได้ว่า ปัญหาสังคมเหล่านั้น แม้จะมีอยู่ก็ไม่ถึงขั้นวิกฤตรุนแรง ทั้งนี้ก็เพราะว่าในสังคมไทย ยังมีตัวแปรบางอย่างที่มาช่วยผ่อนหนักให้เป็นเบา ตัวแปรเหล่านั้น ก็เป็นผลเกิดมาจากความเลี้ยงชีวิตชอบ คือสัมมาอาชีวะนั่นเอง ตัวแปรบางอย่างอาจจะเป็นการปฏิบัติกันเป็นประจำในสังคมจนกลายเป็นประเพณีไป เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีสำคัญทางศาสนา และเทศกาลเข้าพรรษา เป็นต้น

เมื่อศึกษาทำความเข้าใจในหลักสัมมาอาชีวะอย่างถูกต้อง ย่อมจะสามารถนำมาปรับใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวันซึ่งเต็มไปด้วยปัญหาต่าง ๆ หนักบ้างเบาบ้างซึ่งล้วนแต่เกิดจากความประพฤติที่ไม่ถูกต้องต่อ ไปจะได้กล่าวถึงมูลเหตุแห่งปัญหาพร้อมวิธีแก้ปัญหาดังที่กล่าวมา

๓.๓.๑ มูลเหตุแห่งปัญหา

การที่คนไทยรับเอาการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างชาติโดยรู้ไม่เท่าถึงการณ์ รวมทั้งระบบเทคโนโลยีมาใช้ ซึ่งเป็นตัวก่อให้เกิดกิเลสตัณหาความต้องการสิ่งใหม่ ๆ ทำให้แนวความคิดทัศนคติ และค่านิยมของคนไทยหันไปสนใจทางวัตถุมากขึ้น ต่างคนต่างคิ้นรนแสวงหาวัตถุมาเสพบริโภค จนไม่มีเวลาแสวงหาความสุขทางจิตใจ ไม่รู้จักวางแผนการทำงานต่อสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง กล่าวคือ ไม่รู้จักวิธีทำงานที่ถูกต้องที่จะทำให้ตนเองมีความสุขอย่างที่แท้จริง ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้คนไทยยุคปัจจุบันมีปัญหาทางจิตมาก มีความทุกข์มาก มีความเครียดมาก มีความกระวนกระวายมาก จนกระทั่งเป็นโรคจิต โรคประสาทมากขึ้นตามลำดับ ทำให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ

^{๖๑} สุวิทย์ รุ่งวิสัย, ปัญหาสังคม, (เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๒๖), หน้า ๑๒๓.

^{๖๒} อจ.บุญจก. ๒๒/๑๓๗/๒๕๕๕.

ปัญหาเสพติด ปัญหาสังคม ปัญหาการเมือง และปัญหาคอร์รัปชัน^{๖๓} เป็นต้น โดยทั่วไปการทำงานของพวกเราข้อมมีทั้งชอบและไม่ชอบพอใจไม่พอใจ แต่หากว่ามีการทำงานที่ไม่ถูกต้องในทางไม่ชอบก็จะทำให้เกิดความเดือดร้อนขึ้นภายในจิตและและในร่างกาย เพราะไม่รู้จัก

วิธีเลี้ยงชีวิตที่ไม่ถูกต้องจึงมีความรู้สึกต่อสิ่งเหล่านั้นด้วยความยินดีหรือพอใจ และยินร้ายหรือไม่พอใจ ตลอดถึงการอาณาตมูกพยาบาทการคิดเบียดเบียนซึ่งกันและกัน อันเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ทั้งมวล

ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของคนในสังคมเหล่านั้น กล่าวได้ว่าทำให้สังคมได้เกิดความตกต่ำทางศีลธรรม ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ปัญหาทั้งหมดเหล่านั้นถือว่าเป็นเกิดจากกิเลส ๓ ดังนี้

๑) วิติกมกิเลส หมายถึง ระดับกิเลสอย่างหยาบที่ทะลักออกมาภายนอก ไม่สามารถควบคุมได้ จึงแสดงออกมาทางกายและวาจา ซึ่งเป็นกิเลสชั้นหยาบที่เป็นให้ล่วงละเมิดศีล คือ ทำผิดทางกายและวาจา เป็นความอยากที่ขยายตัวมากขึ้นกว่าระดับปริญญาณกิเลสศัพท์ธรรมะ ที่ใช้ระดับความอยากชั้นนี้ คือ

(๑) โลภะ หมายถึง ความได้ด้วยวิธีทุจริต ผิดศีลธรรม เช่น จี๋ ง้อ โกง หลอกหลวง และวิธีอื่น ๆ ที่ไม่ชอบธรรม^{๖๔}

(๒) อภิชฌา หมายถึง ความคิดฟุ้งเเล็งอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตนเองโดยทางทุจริตมีลักษณะเดียวกับโลภะ แต่มีน้ำหนักแรงกว่าซึ่งเผาผลาญจิตใจมากกว่า

(๓) อภิชฌาวิสมโลภะ หมายถึง ความอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตนเองโดยทางทุจริตทุกรูปแบบ โดยไม่เลือกวิธีปฏิบัติ

๒) ปริยฐานกิเลส หมายถึง กิเลสอย่างกลางที่กำลังคลุกกรุ่นอยู่ในจิตใจ เกิดขึ้นรบกวนจิตเป็นความอยากที่คอยรบกวนจิตไม่ให้สงบลงได้ ปลุกเร้าให้อยากอยู่ตลอดเวลา^{๖๕} เป็นความอยากที่เติบโตขึ้นใหญ่ขึ้นสืบเนื่องจากความอยากระดับอนุสัยกิเลสที่ฟุ้งขึ้นมาตนเอง ศัพท์ธรรมะที่จัดระดับความอยากในชั้นนี้ คือ

(๑) มหิจฉา แปลว่า ความละโมภ ความอยากใหญ่ กล่าวคือ เป็นกิเลสค้นหาในระดับที่ ๒ ที่มีขยายตัวขึ้นมากกลายเป็นความอยากใหญ่

^{๖๓}ดร. วณิดา เถนีสรรพ, สังคมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๘๕.

^{๖๔}ที.ที. ๘/๒๑๓/๑๕๖.

^{๖๕}ม.ม. ๑๒/๔๕๓/๔๑๓.

(๒) ปาปิงฉา แปลว่า อยากรู้ที่เป็นบาปกุศล หมายถึงความอยากได้โดยวิธีไม่ถูกต้อง เป็นความอยากที่แรงขึ้นกว่าความอยากชั้นธรรมดา ความปราถนาลามก^{๖๖}

๓) อนุสัยกิเลส หมายถึง กิเลสอย่างละเอียดที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานมีติดตัวมาตั้งแต่เกิด พร้อมกับปฏิสนธิวิญญาณเป็นความอยากขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุก ๆ คน^{๖๗} ซึ่งแสดงตัวออกมาเป็นรักตัวเอง เป็นความอยากระดับธรรมดา ไม่ได้ก่อทุกข์หรือความเดือดร้อนให้ใคร เช่น ในเวลาเห็นรูปสวย ๆ ใจเราชอบ ได้ฟัง

เสียงเพราะ ๆ ใจเราชอบ ได้สูดกลิ่นหอม ๆ ชื่นใจ ได้ลิ้มรสอร่อย ได้รับสัมผัสนุ่มนวลใจเราชอบ ไม่ว่าเราจะชอบอะไรก็ตาม ความชอบธรรมดา ๆ ระดับนี้ยังไม่ถือว่าความเสียหายอะไร ความชอบธรรมนี้ศัพท์ธรรมะท่านใช้คำว่า “รติ” แปลว่า “ชอบ” ความชอบใจดังที่กล่าวมาแล้ว จัดเป็นความแบบธรรมดา

๓.๓.๒ มิจฉาวณิชา : ในฐานะเป็นสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากมิจฉาวณิชา มีมากมายและมีผลกระทบต่อสังคมมากบ้างน้อยบ้างตามปริมาณ คุณภาพและสถานการณ์นั้น ๆ เพราะฉะนั้น ปัญหาดังกล่าวเมื่อมองโดยภาพรวมที่จะแยกออกให้เห็นหลาย ๆ ประการที่มีความสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ค้นหาทำให้เศรษฐกิจไม่มั่นคง ค้นหาที่ไม่ได้รับการควบคุมโดยศีลธรรมนั้นอาจให้เศรษฐกิจไม่มั่นคง หรืออาจทำลายเศรษฐกิจด้วยก็ได้ ทั้งนี้เนื่องจากว่า ต้นหานั้นเริ่มต้นด้วยอวิชชามีอหังการเป็นตัวตนเป็นศูนย์กลาง การแสวงหาสิ่งใดก็ตามย่อมจะมุ่งเพื่อให้ตัวตนได้เสพเสวยสุข การที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่ตนปรารถนานั้นไม่เลือกวิธีการปฏิบัติ เพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ แม้ศีลธรรมก็ยอมทำได้ สาเหตุที่ไม่เลือกวิธีปฏิบัตินี้เอง ที่ทำให้บุคคลที่อาศัยต้นหานั้นในการทำธุรกิจ^{๖๘} จึงมีการปลอมสินค้าจำหน่ายบ้าง หรือกระทำการค้าไม่สุจริต หรือแม้แต่หักหลังคู่ค้าก็สามารถทำได้ การกระทำดังกล่าวนี้ อาจจะช่วยให้เศรษฐกิจดีในตอนต้น แต่ต่อมากลุ่มค้ารู้จักความจริงเข้าก็ไม่มีใครอยากจะทำขายด้วย อันเป็นเหตุให้เศรษฐกิจโดยส่วนรวมพลอยเสียหายไปด้วย หรือแม้แต่ลูกจ้างที่ทำงานอยู่ตามบริษัทห้างร้านต่าง ๆ ก็ตาม หากอาศัยกามต้นหานั้นแล้ว ก็มักจะทำงานมุ่งเอาเพียงค่าตอบแทนหรือค่าชั่วโมง โดยไม่ได้คำนึงถึงผลงานว่าจะมีคุณภาพหรือไม่ เพราะที่ทำงานนั้นก็ทำเพียงแค่ฝักซีโรยหน้า กล่าวคือทำพอฟ่าน ๆ ไปวัน ๆ เท่านั้นพอสิ้นเดือนก็รับเงินเดือนแต่ผลงานไม่ดี เมื่อเป็นดังนี้เศรษฐกิจของบริษัทนั้นก็จะไม่ดีหรือไม่มั่นคง เพราะผลงานไม่เป็นที่ต้องการของตลาด และถูกพนักงานในบริษัทที่มี

^{๖๖} อภิ.วิ. ๓๕/๑๐๒๑/๔๗๘.

^{๖๗} อภิ.วิ. ๓๕/๑๐๐๕/๔๗๐.

^{๖๘} วิ.ม. ๔/๑๕/๒๐.

กามตัณหาหน้าหน้านั้นจ้องแต่จะเอาเปรียบหรือคอร์ปชั่นอยู่ตลอดเวลา ถึงเวลาทำงานก็ไม่เต็มใจทำงาน ทำด้วยหวังแต่จะได้เงิน ผลงานจึงมีคุณภาพไม่ดี

ด้วยสาเหตุดังกล่าวมานี้จึงกล่าวได้ว่า กามตัณหาที่ไม่ได้รับการขัดเกลา หรือการควบคุมโดยศีลธรรมนั้นก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ทั้งในส่วนเอกชนและรัฐบาล แต่ที่เห็นว่ากามตัณหาช่วยทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น เป็นเพราะไปเห็นบทบาทของกรรมจันตะ ซึ่งมีการมุ่งเอาประโยชน์หรือสิ่งที่งามเป็นเป้าหมายก่อตัวขึ้น โดยใช้ปัญญาพิจารณาให้สมเหตุผล ไม่ผูกพันกับตัวตน จึงนำไปสู่ความขยันหมั่นเพียรในการกระทำการงาน จึงก่อให้เกิดเศรษฐกิจที่ดีและมั่นคง ดังในวิทยานิพนธ์ของ พระมหาเกษม สณฺญโต (ลักษณะวิลาสาส) อธิบายไว้ตอนหนึ่งว่า “สำหรับตัณหาที่หากเป็น กามตัณหาที่ถูกควบคุมโดยศีลธรรมแล้ว ก็พอจะเกื้อกูลต่อเศรษฐกิจได้บ้างระดับหนึ่ง หากกามตัณหา มากเกินระดับศีลธรรม หรือไม่ถูกควบคุมโดยศีลธรรมแล้ว ปัญหาทางเศรษฐกิจ หรือความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจจักเกิดขึ้นอย่างแน่นอน”^{๖๕}

๒) ปัญหาด้านสังคม

ตัณหาได้ก่อให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย ซึ่งสืบเนื่องมาจากการชิงดีชิงเด่นกัน การแย่งชิงอันเป็นที่รักที่ชอบใจ เป็นเหตุให้คนในสังคมมีปัญหากระทบกระทั่งกันอยู่เสมอ และการเป็นอยู่ในสังคมนั้นก็อาศัยผลประโยชน์เป็นสิ่งเร้าใจจนหันหน้าเข้ามาคบค้าสมาคมกัน แต่วันใดที่เกิดขัดใจหรือขัดผลประโยชน์กันก็จะเกิดการทะเลาะวิวาทกัน พุดคำเท็จ พุดคำหยาบ พุดส่อเสียด เกิดการคดโกงหักหลังกัน หรือประทุษร้ายกัน พี่น้องทะเลาะกันฆ่ากัน ลูกไม่เคารพพ่อแม่ ศิษย์กับอาจารย์ก็ไม่นับถือกัน ข้อนี้เป็นผลของตัณหาทั้งสิ้น

ปัญหาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ล้วนมีสาเหตุมาจากตัณหา ซึ่งเกิดขึ้นเพราะมีเวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดทุจริตการทำงาน กล่าวคือ เมื่อได้รับอารมณ์ที่เป็นสุขก็ชอบใจ เกิดตัณหาอยากจะได้ในอารมณ์ที่น่าชอบใจนั้นเมื่ออยากจะได้จึงต้องแสวงหา หมายถึงการแสวงหาวัตถุสิ่งของที่ตนชอบใจ มาไว้ครอบครองเป็นเจ้าของเพื่อแสวงหาอันอร่อยนั้น เมื่อมีการแสวงหาข้อมได้สิ่งเหล่านั้นมาไว้ในครอบครอง จะได้มาโดยวิธีใด ๆ ก็ตามขึ้นชื่อว่าตัณหาก็ก่อทั้งนั้นไม่เลือกวิธีปฏิบัติ ขอเพียงแต่ขอให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการเป็นใช้ได้ เมื่อหามาได้แล้วจึงมีการวินิจฉัย หมายความว่าเมื่อได้มาแล้วก็พิจารณาแห่งพินิจตรวจสอบในรายละเอียด ในความคิดความประณีตของสิ่งนั้น หรือในอารมณ์นั้น พิจารณาแล้วหากดีหรือประณีตถูกใจก็เป็นเหตุให้เกิด ฉันทราคะ คือความชอบชดคิดพันในสิ่งนั้น ถ้าชอบใจมากก็ฉันทราคะมากเมื่อเกิดความชอบชดคิดพันแล้วก็เกิดความหมกมุ่นฝังใจ

^{๖๕} พระมหาเกษม สณฺญโต (ลักษณะวิลาสาส), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๓๒, หน้า ๑๕.

หมายความว่าหมกมุ่นหรือมัวเมาเพติดเพตินในอารมณ์นั้น ในสิ่งที่ชอบชดิดิตพิ้นนั้น เมื่อหมกมุ่นมากเพติดเพตินมัวเมาจาก ก็เป็นเหตุให้เกิดการยึดถือครอบครอง กล่าวคือ เกิดการยึดมั่นถือมั่นในสิ่งนั้นมากขึ้น ถือว่าเป็นสมบัติของคนใครจะมาเอาไปไม่ได้ ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้เกิดความตระหนี่ในสมบัติ หรืออารมณ์ที่น่าชอบใจอันตนครอบครองนั้นเรียกว่า เกิดความตระหนี่สมบัติ อาศัยเหตุที่ตระหนี่ในสมบัตินั้น จึงเกิดความหวงกัน หรือการป้องกันในสมบัตินั้น กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีสมบัติหรือสิ่งที่ตนรักที่ตนหวงก็ย่อมจะหาทางรักษา หรือคุ้มครองป้องกันสมบัตินั้นหรือสิ่งที่ตนนั้นรักอย่างดีที่สุด บางคนก็จัดเวรยาม บางคนก็วางสายไฟฟ้าป้องกันการถูกขโมย บางคนสร้างลูกกรงเหล็กที่ประตูหน้าต่างบ้าน หรือคอกของเขาเอง เมื่อเกิดอัคคีภัยต่าง ๆ ก็เกิดการผิดพลาดมาไม่ได้ ถูกไฟครอบดาบก็มีให้พบเห็นตามหนังสือพิมพ์บ่อย ๆ ด้วยเหตุแห่งการป้องกันหรือหวงกันนั่นเอง เป็นสาเหตุให้เกิดการถือไม้ถือมือขึ้นมาต่อสู้กัน เพื่อพิทักษ์รักษาของตนไว้ เกิดการทะเลาะ เกิดการแก่งแย่งวิวาทคำว่า พูดมิ่ง พูดู พูดูส่อเสียดกัน กล่าวคำมูสาบาท และเป็นเหตุให้เกิดสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายขึ้นในสังคม และบางคนก็อวดมั่งอวดมี แต่งตัวช่วยุกามารมณ ขั้วบุกิเลสผู้พบเห็น เช่น ใส่ทองมาก ใส่เพชรมาก คัดมหาของตนเองไปช่วยุกิเลสคัดมหาของคนอื่นจนเป็นเหตุให้ถูกจับปล้นก็มี บางรายถูกผู้ร้ายฆ่าชิงทรัพย์เพราะกิเลสคืออยากสวยอยากงาม ในที่สุดต้องมาเสียชีวิตหรือถูกจับ ปล้นดังกล่าวเป็นมูลเหตุจากคัดมหา โดยอาศัยความอยาก คือคัดมหาเพียงอย่างเดียว นี้ได้ก่อให้เกิดทุกข์เกิดโทษแก่สังคมอีกมากมาย^{๑๐}

เพราะฉะนั้น ความเดือดร้อนระส่ำระสายของสังคม ความทุกความกังวลการเบียดเบียนกัน การทำ ลายกันของคนในสังคม มีสาเหตุมาจากกามคัฒหาเป็นส่วนมาก เช่น การข่มขืนแล้วฆ่า หรือการใส่ร้ายเพราะแรงริษยาในเรื่องเพศ เรื่องความรักไม่สมหวังแล้วฆ่าตัวตาย แม้การประทุคติศีล ๕ และแม้การข่มเหงลวนลามเอาเปรียบเพศหญิงที่ปรากฏเป็นข่าวในหนังสือพิมพ์ ปัญหาเหล่านี้กล่าวได้ว่ามีคัฒหาเป็นต้นเหตุ สังคมที่มีคนทุศีลมากย่อมจะมีความวุ่นวายมากมีความเดือดร้อนมากต้องเสียบประมาณสร้างคุกตะราง หรือเรือนจำไว้คุมขังนักโทษกันมากมาย สร้างบ้านแล้วยังต้องสร้างกำแพง สร้างกำแพงแล้วยังต้องรักษาความปลอดภัย ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลก็มีตำรวจอยู่แล้ว เพราะคนที่มัวเมาอยู่ในวัตถุกามนั้นเป็นเหตุจึงมีการคดโกงกัน ของคนในสังคม คำของผิดกฎหมาย คำเฮ โวอิน คำหญิงบริการ หรือโสเภณีทั้งในประเทศไทยและข้ามไปค้าถึงต่างประเทศ

^{๑๐}กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, เยนญศีลเบญจธรรม, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๓๗), หน้า ๒-๑๓.

๓) ปัญหายาเสพติด

ในสังคมปัจจุบัน ปัญหายาเสพติดเป็นภัยต่อสังคมอย่างมาก และเป็นสาเหตุทำลายศักยภาพของเยาวชนไทย ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของประเทศชาติอย่างน่าเศร้าใจ^{๑๐} ซึ่งจะเห็นได้จากข่าวทางหนังสือพิมพ์ที่ว่า ในสถานการณ์ปัจจุบันเป็นที่ทราบกันว่า การแพร่ระบาดของยาเสพติดเป็นปัญหาวิกฤตของสังคม และที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งเพราะยาเสพติดกำลังระบาดเข้ามาสู่สถานศึกษา เป็นผลให้เยาวชนซึ่งนักเรียน นักศึกษาหลงผิดตกเป็นเหยื่ออย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ สถานการณ์การแพร่ระบาดของยาบ้าในทุกภาคของประเทศไทยเรารุนแรงมากขึ้นทุกขณะ โดยเฉพาะเด็กนักเรียนในโรงเรียน ทั้งระดับประถมและมัธยมเป็นกลุ่มที่แก๊งยาบ้าพุ่งเป้าให้เป็นเหยื่อทั้งเพศและชาย ล่าสุดพบว่าเด็กนักเรียน และนักศึกษากลายเป็นกลุ่มผู้ค้ายาบ้าเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะนักเรียนชั้นมัธยมที่สามารถกู้ยืมเงินเพื่อการศึกษาได้ ขณะที่ภาคอีสานค้าแก๊งยาบ้าอาละวาดหนักเฟื่องคั่นหน้ามูลนิธิ ฯ ที่เหยื่อไปอดตายจนต้องเลิกบำบัดกลับไปเสพอีก

นายเพิ่มพงษ์ เชาวลิต กล่าวว่ เมื่อเสพติดแล้ว ผู้เสพก็จะเป็นทั้งผู้ค้าไปด้วย และการค้าก็จะสะดวกขึ้น เพราะกลวิธีการค้ำนั้นมีการบังคับ โดยรุ่นพี่บังคับรุ่นน้อง เพื่อนบังคับเพื่อน และเมื่อเสพแล้วก็จะขยับขึ้นเป็นผู้ค้าและแพร่ขยายเครือข่ายไปเรื่อย ๆ พร้อมทั้งกล่าวต่อไปว่า โดยธรรมชาติเด็กนักเรียนหาเงินเองไม่ได้ จะต้องเอายาบ้าไปขาย เพื่อให้มีรายได้นอกเหนือจากเงินที่พ่อแม่ให้มา และวิธีการจำหน่ายจะมีเอ่ยนต์นำมาส่ง โดยให้ ๒ เม็ด ส่วนอีก ๒ เม็ดให้ถือเป็นรายได้ค่าจ้างไปในตัว ส่วนการจำหน่ายยาบ้าในโรงเรียนนั้น ล่าสุดพบเด็กนักเรียนจะไปซื้อหายาบ้ามาเอง โดยเฉพาะที่จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเพชรบูรณ์ จากการจับกุมแล้วตรวจสอบพบว่า เด็กที่เป็นเอยนต์จำหน่ายจะเดินทางไปรับยาบ้ามาจากกรุงเทพมหานคร แหล่งใหญ่ยังอยู่ที่ชุมชนคลองเตย โดยเมื่อไปถึงก็ไปติดต่อกับคนในพื้นที่นั้นและจะได้ขายกลับมาโดยนำมาประมาณ ๑๐๐ ถึง ๑,๐๐๐ เม็ด แล้วนำมาจำหน่ายกับพรรคพวกที่เสพด้วยกัน เพราะได้กำไรคิดว่า ผู้อำนวยการสำนักงานปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ เปิดเผยด้วยว่า แรงจูงใจที่ทำให้เด็กนักเรียนค้ายาบ้า คือการหาเงินง่ายและเอาเงินที่ได้ไปเที่ยว เข้ากลุ่ม เมื่อเคยหาเงินได้ง่ายก็คิดใจและอยากทำอีกจนกลายเป็นเลิกไม่ได้เจอเพื่อนก็ชวนเสพยา กลายเป็นค่านิยมในหมู่วัยรุ่นกับการเสพยาบ้า เพราะพวกเสพแล้วจะได้รับการยอมรับในกลุ่มใครไม่เสพก็จะไม่ให้เข้ากลุ่ม เหมือนกับสมัยก่อนที่ใครสูบบุหรี่ถือว่าแม่และจะได้รับการยอมรับ แต่ทุกวันนี้เปลี่ยนจากบุหรี่เป็นยาบ้าไปแล้ว ปัจจุบันวิธีการเสพของเด็กมีวิธีใหม่ ๆ เข้ามามากมาย ทั้งการผ่านน้ำที่มีการนำยาบ้าไปผสมกับน้ำอัดลมเพื่อเพิ่มรสชาติ หรือการใช้เหรียญวางไว้ในลิ้นเพื่อที่จะให้

^{๑๐}ดร. วณิดา เสนีเศรษฐ, สังคมศึกษา, อ้างแล้ว, หน้า ๒๘๗.

ขาบ่าร้อนเร็วขึ้นก่อนจะสูบเข้าไป และอีกสารพัดวิธี ซึ่งไม่ยากแนะนำเสนอเพราะจะเป็นการกระตุ้นให้เด็กอยากจะลองเสพมากยิ่งขึ้น^{๗๒}

๔) ปัญหาการคอร์รัปชัน

คอร์รัปชัน เป็นการที่กระทำไม่สุจริตโดยใช้ตำแหน่งหน้าที่อิทธิพล และอำนาจที่ตนมีอยู่เพื่อประโยชน์ของตนเอง รวมตลอดถึงการเลือกที่รักมักที่ชังการสนิทสนมฉันทญาติพี่น้อง กินสินบน หรือราษฎร์บังหลวง การใช้ระบบอุปถัมภ์ และความยุติธรรมอื่น ๆ ที่ข้าราชการหรือบุคคลอื่นใดใช้เป็นเครื่องมือในการลิดรอนความเป็นธรรมและความถูกต้องตามกฎหมายของสังคม เพราะฉะนั้น การคอร์รัปชันที่เกิดจาก การเห็นแก่ประโยชน์ของพวกเขาเป็นการใช้ตำแหน่งหน้าที่เพื่อผลประโยชน์แก่ญาติพี่น้อง หรือเพื่อนฝูง หรือพรรคพวก^{๗๓} เช่นการรับคนทำงานเฉพาะญาติหรือพรรคพวกฝากมา หรือซื้อสินค้ำกับคนที่ตนชอบ หรือให้สินบนแก่ตนเป็นต้น ปราบฏุกการณ์แบบนี้เป็นของธรรมดาที่เห็นกันอยู่โดยทั่วไป ซึ่งถือว่าเป็นธรรมดาแก่ผู้ที่มีความสามารถและขาดพรรคพวก ซึ่งการคอร์รัปชัน เกิดจากสาเหตุดังต่อไปนี้

(๑) ค่านิยม คือสิ่งที่กลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่าควรแก่การกระทำ น่ายกย่อง หรือเห็นว่าถูกต้อง โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบัน บุคคลบางคนหรือบางกลุ่มอาจจะพยายาม และรักที่จะยึดค่านิยมบางอย่างซึ่งไม่ถูกต้อง และเป็นบ่อเกิดของคอร์รัปชัน^{๗๔} เช่น

๑. ยกย่องเงิน เงินเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด และเป็นขอบปรารถนาของคนทุกคน ซึ่งในสมัยก่อนสังคมไทยถือว่าเกียรติสำคัญกว่าเงิน ความซื่อสัตย์มีค่าต่อการคบค้าสมาคม แต่ในสังคมปัจจุบันย่ำเรื่องเงินเรื่องวัตถุมากกว่าเรื่องอื่น ๆ ตลอดจนย่ำว่าทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันในการหาความสำเร็จ ฉะนั้น บุคคลจึงพยายามดิ้นรนต่อสู้เพื่อเสริมสร้างฐานะของตนให้มั่นคง โดยอาศัยวัตถุเป็นเครื่องวัด เงินจึงทำให้ได้มาซึ่งอำนาจและตำแหน่ง ความมีหน้ามีตา ความรักความเคารพ ฯลฯ บุคคลบางคนจึงถูกบีบให้พยายามไขว่คว้าในสิ่งที่ตนมุ่งหวังเพื่อเลื่อนฐานะ บางคนทำไม่ได้จึงออกไป ในรูปทำชั่ว ตัวอย่าง เช่น ข้าราชการที่ใช้ตำแหน่งหน้าที่ในทางทุจริตเพื่อสร้างฐานะบารมีของตน

๒. ยกย่องตำแหน่ง ยังมีตำแหน่งสูงอำนาจจะมากไปด้วย โดยเฉพาะข้าราชการที่มีตำแหน่งดังกล่าวจะสามารถให้คุณและโทษแก่ใครก็ได้ พ่อค้าจึงต้องพยายามยึดข้าราชการที่มีตำแหน่ง ทั้งสูงและต่ำ บางคนเพื่อผลทางการค้าของตน ด้วยการให้เงินทองหรือผลประโยชน์ร่วมกัน ในทาง

^{๗๒} เพิ่มพงษ์ เชาวลิต, "สิ่งเสพติด", คมชัดลึก, ฉบับที่ ๑๘๕๘, (๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕) : ๑๔.

^{๗๓} รศ. ดร. งามพิศ สัตย์สงวน, สังคมและวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ค่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓๕.

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

ธุรกิจ ยิ่งไปกว่านั้นบางคนพยายามเสริมสร้างให้ข้าราชการได้ดำรงตำแหน่งที่สามารถจะเอื้อ อำนวยผลประโยชน์แก่พวกพ้องของตน เพราะรู้จักกับเจ้านาย เพราะเข้าถึงหรือไม่ก็เพราะเงินถึง ซึ่งโดยทั่วไป ถ้าข้าราชการผู้ใดทำงานไม่เกี่ยวกับการให้คุณให้โทษปัญหาคอรัปชั่นมักจะ ไม่ค่อยปรากฏ เช่น ครู อาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย เสมียน พนักงาน ภารโรง เป็นต้น แต่ถ้าเป็นตำแหน่งที่มีอำนาจให้คุณให้โทษ หรือเกี่ยวข้องกับการเงินทอง โอกาสที่จะคอรัปชั่นจะมีมากกว่า เช่นพนักงานประเมินภาษี จัดเก็บภาษี ตำรวจ เจ้าหน้าที่ตรวจตรา เจ้าหน้าที่จัดซื้อ เจ้าหน้าที่เกี่ยวกับงบประมาณ เจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง เป็นต้น ยิ่งตำแหน่งสูงเท่าไร โอกาสที่จะคอรัปชั่นก็มีมากเท่านั้น ตำแหน่งจึงมีบ่อเกิดของทรัพย์สินเงินทองที่ตนไฝหา และทำให้ข้าราชการไม่น้อยต้องมีประวัติหม่อมเป็นที่เสื่อมแก่วงราชการ และ แก้วศ์ตระกูลของตน

๓. ยกย่องวัตถุ สังคมปัจจุบันมีแนวโน้มจะเป็นวัตถุนิยม เช่น ใครมีแหวนเพชร ใหญ่กว่ากัน รถใครแพงกว่ากัน บ้านใครใหญ่และมีราคาสูงกว่ากัน ลูกใคร ไปเมืองนอกบ้าง เป็นต้น ผลก็คือการสร้างความอยากได้อยากเหมือน และอยากเหมือนเป็นคนอื่น เพื่อตนจะได้ทัดเทียมและมีหน้ามีตาเหมือนคนอื่น บางคนอาจจะคิดเลยเถิดไปเลยก็ได้ ถ้าคนทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต อย่างมากก็คงข้าราชการจน ๆ ธรรมดาคนหนึ่งซึ่งผู้เรียนลัดด้วยการใช้ตำแหน่งหน้าที่ในทางสุจริต ไม่ได้ โดยการให้ผลประโยชน์บางอย่างแก่ผู้ที่มาให้สินบนแก่คนนี่ เป็นหนึ่งที่ทำให้เกิดการคอรัปชั่น

(๒) ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ เป็นที่ทราบกันดีว่า รายได้ส่วนใหญ่ของข้าราชการ คือ เงินตลอดจนคนไทยถือว่า อาชีพรับราชการเป็นอาชีพที่มีเกียรติ คนส่วนใหญ่จึงนิยมรับราชการ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเงินเดือนน้อยยิ่งตำแหน่งต่ำเงินเดือนก็น้อยไปด้วย โดยเฉพาะข้าราชการชั้นผู้น้อยที่มีรายได้ไม่พอ กับการดำรงชีพ เพราะค่าครองชีพในปัจจุบันสูงขึ้น ไปเรื่อย ๆ ประกอบกับเงินเดือนและรายได้ของ ข้าราชการไม่ได้สัดส่วนกัน ข้าราชการจึงต้องมีหนี้สิน นอกจากนี้บางคนก็นิยมใช้สิ่งของเกินตัวหนี้สิน จึงเพิ่มมากขึ้น ข้าราชการจึงต้องหาทางมีรายได้เพื่อปลดเปลื้องหนี้สินด้วยการใช้ตำแหน่งไปในทางมิชอบ การคอรัปชั่นจึงเป็นของธรรมดาในระบบราชการไทย ไม่ว่าจะเกิดกับข้าราชการชั้นผู้น้อย หรือผู้ใหญ่ และในบางคนกลายเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อจะได้มีรายได้มากขึ้น ^{๑๕}

(๓) สิ่งแวดล้อมกลม่อมกลตา มีข้าราชการไม่น้อยที่ก่อนเข้าทำงาน ไม่เคยคิดว่าตนจะ คอรัปชั่น แต่พอเข้าทำงานจริง ๆ สักระยะหนึ่งก็คอรัปชั่น เพราะสิ่งแวดล้อมตั้งสอนหรือบังคับ หรือ มีอิทธิพลทำให้เป็นเช่นนั้นถ้าคนมีใจไม่หนักแน่น เช่นมีหน้าที่จัดเก็บภาษี แล้วมีห้างร้านมาให้เงิน เป็นรายเดือนเพื่อแบ่งกันในแผนก ตนอยู่ในแผนกนั้นก็ได้รับส่วนแบ่งด้วยไม่ต้องทำอะไร เพียงแต่

^{๑๕} ศศ. สมพงษ์ คุลขอนุกิจ, สังคมศาสตร์กับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๕.

ยอมให้พ่อค้าหลบเลี่ยงภาษี หรือเป็นเจ้าของหน้าที่กับการควบคุมการบรรทุกน้ำหนักยอมให้รถบรรทุกที่มีน้ำหนัก ผ่านไป โดยการเรียกเงินแบ่งกับพรรคพวกหรือสำหรับตนเอง หรือเจ้าหน้าที่ตำรวจยอมให้เปิดบ่อนการพนัน แล้วเรียกเงินสำหรับตนเองหรือพรรคพวกเป็นต้น

(๔) ความบกพร่องของผู้บังคับบัญชา ถ้าที่ใดมีการคอร์รัปชันซึ่งในแง่ของการบังคับบัญชา ถือว่าเป็นความบกพร่องของผู้บังคับบัญชาที่ไม่ดูแลกวาดขันอย่างใกล้ชิด ไม่มีระบบตรวจสอบผลงาน และควบคุมงาน ผู้ได้บังคับบัญชาจึงมีโอกาสดแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบได้ ยิ่งกว่านั้นบางครั้งผู้บังคับบัญชาคอร์รัปชันเสียเอง หรือได้รับส่วนแบ่งจากการคอร์รัปชันของผู้ได้บังคับบัญชา ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้มีการคอร์รัปชันมากขึ้น อย่างไรก็ตามท่าทีและการกระทำของผู้บังคับบัญชาอาจจะมอิทธิพลต่อการคอร์รัปชันขึ้นในหน่วยงานได้ เช่นถ้าผู้บังคับบัญชาคนนั้นต่อต้านการคอร์รัปชันอย่างจริงจัง ก็จะทำให้ผู้ได้บังคับบัญชาไม่กล้าเสี่ยงต่อความหายนะที่จะเกิดขึ้นแก่ตนในภายหลัง

(๕) กฎหมาย กฎหมายหลายอย่างของไทยมีส่วนช่วยให้เกิดคอร์รัปชัน เพราะกฎหมายให้อำนาจแก่เจ้าที่อย่างกว้างขวาง เป็นการให้ดุลพินิจอย่างฟุ่มเฟือยก่อให้เกิดอำนาจอย่างมาก เช่น “อนุวัติ” หรือ “ไม่อนุวัติ” หรือ “เก็บไว้พิจารณา”^{๑๖} เป็นต้น ข้าราชการจึงมีอำนาจให้คุณโทษแก่ประชาชนหรือผู้ที่มาติดต่อ เพราะข้าราชการใช้ดุลพินิจที่มีอยู่อย่างฟุ่มเฟือยเป็นเครื่องต่อรอง ประกอบกับขาดกลไกในการควบคุมกับการใช้อำนาจนั้น ๆ

๕) ปัญหาทางการเมือง

การเมือง คือ การแสวงหาอำนาจรัฐซึ่งเป็นอำนาจสูงสุด เมื่อได้อำนาจนั้นมาแล้วก็นำมาบริหารรัฐ เพื่อให้รัฐเจริญก้าวหน้าให้ประชาชนมีความสุขความเจริญ ในสมัยโบราณหรือแม้แต่ในบางรัฐในปัจจุบัน อำนาจรัฐอยู่ในมือของบุคคลคนเดียว เราเรียกระบบนี้ว่า อัคราธิปไตย หรือเผด็จการ บางที่อำนาจรัฐอยู่ในมือของคนกลุ่มเดียว เรียกว่า คณะธิปไตย ในสมัยปัจจุบันถือว่าอำนาจรัฐอยู่ในมือของประชาชนหรือประชาธิปไตย ประชาชนจึงควรเป็นคนผู้ใช้อำนาจรัฐในการบริหารประเทศชาติ แต่เนื่องประชาชนมีเป็นจำนวนมาก จึงเป็นไปได้ที่จะให้ทุกคนเข้าไปบริหาร ด้วยเหตุนี้จึงได้เลือกเอาผู้แทนเข้าไปบริหารจากหลักการอันนี้ กระบวนการทางการเมืองก็เกิดตามมา คือมีการเลือกผู้แทนราษฎรมีรัฐสภา มีการแต่งตั้งผู้บริหารจากผู้แทนราษฎรเป็นคณะบริหารรัฐบาลบริหารประเทศ มีการประชุมสภาการออกกฎหมายต่าง ๆ ออกมาควบคุมดูแลกิจการต่าง ๆ ของรัฐ^{๑๗}

เนื่องจากอำนาจรัฐเป็นอำนาจสูงสุดใคร ๆ ก็อยากมีอำนาจรัฐ อยากไปเป็นผู้แทนประชาชน อยากไปเป็นรัฐบาล มีการต่อสู้แข่งขันกันอย่างจริงจังในการแสวงหาอำนาจรัฐ พยายามทำวิถีทางที่

^{๑๖} ผศ. วรียา ชินวรรโณ, จริยธรรมในวิชาชีพ, (กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๔.

^{๑๗} รศ. ดร. งามพิศ สัตย์สงวน, สังคมและวัฒนธรรม, อ่างแล้ว, หน้า ๑๓๘.

จะได้อำนาจรัฐ จึงก่อให้เกิดปัญหาทางการเมืองขึ้น เช่น ผู้สมัคเป็นผู้แทนปลอมแปลงเอกสาร การใช้เงินใช้ทองซื้อเสียง การให้ร้ายป้ายสีคู่ต่อสู้ การกำจัดคู่ต่อสู้ทางการเมืองด้วยวิธีรุนแรง เมื่อได้เป็นผู้แทนประชาชนแล้วก็พยายามหาวิธีที่จะได้เป็นคณะรัฐบาล มีการใช้เงินซื้อตำแหน่งทางอ้อมด้วยการให้เงินบำรุงพรรคเมื่อได้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารแล้ว ก็พยายามใช้อำนาจหน้าที่ในการแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตน แก้วงศาตนาญาติและแก่พรรคพวก เป็นต้น ด้วยวิธีทุจริตคดโกงต่าง ๆ ปัญหาทางการเมืองเหล่านี้ มีมาทุกยุคทุกสมัย ยากที่จะแก้ไขได้

ปัญหาทางการเมืองทุกระดับ เมื่อสืบสาวไปถึงที่สุดแล้วก็ล้วนเกิดมาจากกิเลสหลัก ๓ ตัว คือ โลภ โกรธ หลง และกิเลส ตัวหลักนี้เป็นเหตุให้เกิดการเล็งชิงที่ไม่ถูกต้อง คือมิจฉาวณิชชาทั้งสิ้นและมิจฉาวณิชชาก็เกิดจากมิจฉาวณิชชาอีกทีหนึ่ง ถ้าจะแก้ไขให้ได้ผล จะต้องแก้ที่การปรับมิจฉาวณิชชาให้เป็นสัมมาอาชีวะ เฉพาะอย่างยิ่งให้นักการเมืองเห็นทุกซ์ในชีวิตของตนเองและในประชาชน เมื่อเห็นทุกซ์แล้วโดยธรรมชาติจะเกิดคุณธรรมคือเมตตา กรุณา เมื่อเกิดเมตตากรุณาแล้ว ก็จะไม่เบียดเบียนประชาชนอย่างเด็ดขาด มีแต่จะช่วยเหลือเกื้อกูลให้เขาพ้นจากความทุกซ์

ยังมีปัญหาทางสังคมอีกมากมายที่เป็นผลพวงมาจากการเล็งชิงที่ไม่ถูกต้อง แม้แต่เรื่องโรคเอดส์ที่ยังเป็นหาคูกคามชีวิตของบุคคลที่เต็ม ไปด้วยความค้นหาทั้งหลาย ก็เป็นผลพวงกามค้นหาส่วนหนึ่งด้วย เป็นที่น่าสังเกตอยู่ว่าปัญหาทางเศรษฐกิจนั้นมักจะเชื่อมกับทางปัญหาทางสังคม และทั้งสองปัญหานี้ก็เกิดจากค้นหาเป็นต้นเหตุ ก่อให้เกิดความทุกซ์ ความเดือดร้อนแก่สังคม แก่ประเทศชาติมากมาย จึงควรที่จะศึกษาหาวิธีการละค้นหา หรือวิธีดับค้นหาตามลำดับ เพื่อจะได้นำไปปฏิบัติทั้งส่วนบุคคลและสังคมโดยส่วนรวมค้นหาจะได้บรรเทาลงไป หรือหากละได้มากเท่าใด สังคมก็มักจะมีความสุขสงบสุขมากเท่านั้น ^{๗๕}

ปัญหาอาชญากรรมซึ่งมีมิจฉาวณิชชาเป็นสาเหตุนั้น ไม่ใช่จะเกิดขึ้นภายในประเทศอย่างเดียว แต่ยังเกิดขึ้นทั้งต่างประเทศอีกด้วย เช่น การถล่มตึก World Trade Center ที่ถูกถล่ม โดยกลุ่มผู้ก่อการร้ายตามตัวอย่างที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ที่ว่า วันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๔๔ ผู้ก่อการร้ายก็จีเครื่องบินขับพุงชนตึกเวิลด์เทรด เซ็นเตอร์ กลางกรุงนิวยอร์ก และตึกเพนตากอน กระทรวงกลาโหม กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ของอเมริกาจนย่อยยับ ผู้คนล้มตายไปราว ๕,๐๐๐ คน คนบาดเจ็บอีกหลายพันคนเชื่อกันว่าเป็นฝีมือของนาย โอซามา บินลาเดน มหาเศรษฐีชาวซาอุดีอาระเบีย ที่ไปลี้ภัยอยู่ในประเทศอัฟกานิสถานเป็นผู้บงการรัฐบาลอเมริกาขอตัวมาขึ้นศาล เมื่อได้รับการปฏิเสธก็ประกาศสงครามกับกลุ่มคาสิบันทันที่สงครามดำเนินไปสองเดือนเศษ อเมริกาและพันธมิตรก็เข้ายึดกรุงคาบูลและเมืองกันดาฮาร์ได้เรียบร้อย

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๗.

กลุ่มศาสนิกชนไปหลายหมื่นคนเพราะการถล่มด้วยระเบิดนานาชาติที่เหลือก็ต้องแตกพ่ายไป
 ชุ่มช่อนอยู่ตามป่าเขาและในถ้ำ เป็นนักรบกองโจรเหมือนครั้งต่อสู้กับทหารรัสเซียเมื่อสิบกว่าปีก่อน

ปัญหาสังคมทั้งหลายทั้งปวง มีมูลเหตุมาจากมิชฌาวณิชชา กล่าวคือการประกอบอาชีพ
 ที่ผิดไปในกระบวนการอุตสาหกรรมทั้งหลาย รวมทั้งอยากเข้าไปมีส่วนร่วมมิชฌาวณิชชา ตัวอย่างเช่น เห็นว่า
 การเลี้ยงสัตว์เป็นอาหารแบบสมัยใหม่ เป็นความถูกต้องเป็นการลอกเทคโนโลยีเลี้ยงสัตว์จากตะวันตก
 เช่น ชังสัตว์ไว้ในที่แคบและสัตว์ต้องรวมอยู่กันอย่างแออัดเพื่อให้สัตว์ไม่มีโอกาสเคลื่อนไหวจะได้
 โตไว ๆ นำมาฆ่าได้เร็ว เพื่อประหยัดค่าอาหารสัตว์ นี่คือการเบียดเบียนสัตว์อย่างชัดเจนที่สุด การเห็นว่า
 การทำงานแข่งขันกันเอง แข่งขันกับเวลา เป็นการถูกต้องจึงระบบทำงานบังคับให้ทุกคนต้องเร่งมือ
 ให้ทันกับขั้นตอนที่คนหนึ่งส่งมาให้ ทำให้คนเครียดขาดความรู้จากการทำงาน เพราะเป็นการทำงาน
 ซ้ำซาก นี่เป็นการเบียดเบียนสุขภาพจิตของคนอย่างเห็นชัดที่สุด เห็นว่าการแข่งขันแบบเสรีนิยมถูกต้อง
 ที่สุด ทุกคนเอาตัวรอด โดยชักกลยุทธทุกอย่างเข้ามาแข่งขันกัน ส่งเสริมการเอาตัวรอดทุกอย่างไม่ว่า
 จะล่อแหลมหรือขาดศีลธรรม มันทำให้ทุกคนระแวงกันเกลียดชังกันเห็นเพื่อนร่วมอาชีพเป็นปฏิปักษ์
 มีการแข่งขันกันทุกวงการ แม้แต่ในวงการศึกษาวงการวิจัย วงการนักบวช ฯลฯ ยังนึกไม่ออกว่าวงการ
 ใดบ้างที่ปลอดจากอิทธิพลของการแข่งขันแบบเสรีนิยม แข่งขันกันแม้แต่วงการนักบวช หรือ การมี
 ความเห็นว่า การบริการเพื่อทำเงินเป็นถูกต้อง ไม่คิดว่าเป็นการหมิ่นศักดิ์ศรีของมนุษย์ ทำให้ศีลธรรม
 เสื่อมลง เช่นบริการจัดหางานให้คนไปทำงานต่างประเทศ บริการทางเพศ บริการส่งสินค้า เช่น อาหาร
 งานเดี่ยวยถึงบ้านเปลืองพลังงานที่สุด บริการบัตรเครดิตต่าง ๆ หลอกให้คนใช้ก่อนแล้วค่อยที่หลัง
 บริการจำนวนมากสูญเสียเงินตราของประเทศ^{๑๕} สูญเสียค่าของความเป็นคน และทำลายศีลธรรม

จะเห็นได้ว่า มิชฌาวณิชชาเป็นตัวบ่อนทำลายสันติภาพ เป็นกอง หนุนมิชฌาติภูมิ ปัญหา
 ความตกต่ำทางศีลธรรมทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งมีปัญหาทางสังคมเป็นต้นดังกล่าวแล้วนั้น เมื่อพิจารณา
 โดยละเอียดแล้ว สามารถสรุปลงได้ในพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน มหาทุกขัขันธสูตร
 โดยสรุปปัญหาทางสังคมเหล่านั้นเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

๑. ความลำบากเดือดร้อน รวมถึงการสูญเสียชีวิต เนื่องจากประกอบกิจการหาเลี้ยงชีพ
๒. ความเศร้าโศกเสียใจ ในเมื่อเพียรพยายามประกอบอาชีพแล้ว แต่โภคะไม่สำเร็จผล
๓. แม้เมื่อได้โภคะตามปรารถนาแล้ว ก็เกิดความทุกข์ยากลำบากใจในการที่ต้องคอยรักษา
 โภคะทรัพย์นั้น
๔. เมื่อสูญเสียโภคะทรัพย์นั้นไป อารักขาไว้ไม่สำเร็จผล เช่น ถูกคนร้ายปล้น หรือถูกขโมย
 หรือไฟไหม้ บ่อมมีความเศร้าโศกเสียใจ

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๓.

๕. การทะเลาะวิวาทแก่งแย่ง ทำร้ายกัน ถึงตายบ้าง ถึงทุพปางตายบ้าง ระหว่างราชากับราชา บ้างคฤหบดีกับคฤหบดีบ้าง แม้กระทั่งระหว่างมารคากับบิดานุตรกับบุตรพี่น้องกับพี่น้อง และเพื่อน กับเพื่อน

๖. การทำสงครามประหัตประหารระหว่างหมูชนสองฝ่ายในสมรภูมิ ซึ่งต่างพากันล้มตาย และได้รับความทุกข์แสนสาหัส เพราะถูกอาวุธหรือเนื่องมาจากการต่อสู้กันนั้น

๗. การทำสงครามที่ฝ่ายหนึ่งรุกราน โจมตีบ้านเมืองของอีกฝ่ายหนึ่ง และจากการต่อสู้กัน ต้องได้รับบาดเจ็บล้มตายและได้รับความทุกข์เป็นอันมาก

๘. การกระทำทุจริตก่ออาชญากรรมต่าง ๆ เช่น ปล้นทรัพย์ จี้ชิงทรัพย์ ลักขโมย กระทำ ความผิดทางเพศต่าง ๆ แล้วถูกจับกุมลงโทษต่าง ๆ ถึงตายบ้าง ไม่ถึงตายบ้าง ^{๔๐}

ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นปัญหาทางสังคมซึ่งมีผลมาจากมิชฌาวณิชา เป็นสาเหตุทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ถ้าจะแก้ปัญหาดังกล่าวแล้ว ปัญหาสำคัญที่สุดคือจิตใจของคนในสังคมนั้น จะต้องได้รับการพัฒนาแก้ไข ให้มีธรรมะให้มีศีลธรรมประจำใจจึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้ทุกคนได้ปฏิบัติธรรม อย่างน้อยก็ควรมี ศีล ๕ และหาโอกาสฝึกสมาธิภาวนาอบรมปัญญาเพื่อดับตัณหาตามลำดับไป

^{๔๐} ม.ม. ๑๒/๑๕๓/๑๑๔.

บทที่ ๔

ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท และวิเคราะห์จากหลักธรรมที่สัมพันธ์กับสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท รวมทั้งหลักคำสอนเรื่องสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถที่จะสรุปได้ดังนี้

๔.๑ ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในวิถีชีวิตของฆราวาส

๔.๒ ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในวิถีชีวิตของบรรพชิต

๔.๑ ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในวิถีชีวิตของฆราวาส

ความสุข ความเจริญแห่งชีวิตและสังคม ตลอดจนความสะอาดสบายของบุคคลในสังคมนั้น คือวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่สำคัญของกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการผลิตเนื่องด้วยการผลิตเป็นปัจจัยก่อให้เกิดผลผลิตซึ่งส่งต่อให้เกิดความสุขความสะอาดสบายประการต่าง ๆ ในเรื่องความสุขนี้ พระพุทธศาสนาได้สอนถึงเรื่องความสุขของมนุษย์ โดยเฉพาะคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน

๔.๑.๑ ความสุขของสัมมาอาชีวะในชีวิตของฆราวาส

ความสุขของคฤหัสถ์ที่เรียกว่า คิหิสุข หรือ กามโภคีสุข ได้แก่ความสุขของชาวบ้าน หรือความสุขที่ชาวบ้านควรพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมออย่างชอบธรรมตามที่ผู้ครองเรือนควรมีมีอยู่ ๔ อย่าง ซึ่งความสุขทั้งสี่ประการนั้น มีปรากฏในอานันขสูตร สุตว่าด้วยความสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้แห่ง คัมภีร์อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาตว่า

สุข ๔ ประการนี้ คฤหัสถ์ผู้บริโภคมาม พึงได้รับตามกาล ตามสมัย คือ ๑. อัคติสุข (สุขเกิดจากความมีทรัพย์) ๒. โภคสุข (สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์) ๓. อานันขสุข (สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้) ๔. อนวัชชสุข (สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ) *

ความสุขทั้ง ๔ ประการข้างคั่นนั้นอธิบายได้ว่า

๑) อัคติสุข ได้แก่ สุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ เอิบอímใจว่าตนมีโภคทรัพย์ที่หาได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ด้วยความขยันหมั่นเพียรของตนและ โดยชอบธรรม

๒) โภคสุข ได้แก่ สุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงคนที่ควรเลี้ยง และใช้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

๓) อานัณยสุข ได้แก่ สุขที่เกิดจากการไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจเอิบอímใจว่าตนเป็นผู้ไม่มีหนี้สินคิดค้างใคร เพราะการเป็นหนี้เนื่องจากไปกู้ยืมคนอื่นมานั้นเป็นเหตุแห่งความทุกข์ความกังวลใจ ดังพุทธภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์ อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาตว่า “ภิกษุทั้งหลาย คนจนเข็ญใจยากไร้ข้อมผู้หนี ภิกษุทั้งหลาย แม้การกู้หนี้ก็เป็นทุกข์ของกาม โภคินุคคลในโลก”^๒

๔) อนวัชชสุข ได้แก่ สุขที่เกิดจากการประพฤตินิไม่มีโทษ คือความภูมิใจ เอิบอímใจว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บ่บกพร่องเสียหาย ใคร ๆ ตีเตือนไม่ได้ ทั้งทางกาย วาจา และทางใจ

นอกจากที่แบ่งเป็น ๔ อย่างข้างต้นนั้นแล้ว ความสุข ซึ่งจัดเป็นสิ่งยอดปรารถนาของมนุษย์ทั้งหลายยังจำแนกได้อีกเป็น ๒ อย่าง ตามสภาพที่เกิดขึ้น คือ ๑) กายิกสุข ความสุขที่เกิดขึ้นทางกาย และ ๒) เจตสิกสุข ความสุขที่เกิดขึ้นทางใจ ซึ่งความสุขทั้งสองนี้พระพุทธศาสนามองว่าความสุขทางใจสำคัญกว่าความสุขทางกายดังพุทธพจน์ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ว่า “สุข ๒ อย่าง คือ ๑. สุขทางกาย ๒. สุขทางใจบรรดาสุข ๒ อย่างนี้ สุขทางใจเป็นเลิศ”^๓

อนึ่ง ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ยังได้กล่าวถึงความสุขอีก ๒ ประการ แบ่งตามระดับของความสงบสุขที่เกิดขึ้นแก่ชีวิตนั้นคือ ๑) สามิสสุข ได้แก่ สุขอิงอามิส สุขอาศัยเหยื่อล่อ สุขที่เกิดจากวัตถุคือกามคุณ ๒) นีรามิสสุข ได้แก่ สุขไม่อิงอามิส สุขไม่ต้องอาศัยเหยื่อล่อ เป็นความสุขที่เกิดจากความสงบของจิตใจหรือได้รู้ได้เข้าใจตามความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ และที่เช่นเดียวกันคือ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับนิรามิสสุขมากกว่าอามิสสุข ดังพุทธพจน์ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาตว่า “สุข ๒ อย่าง คือ ๑. สุขที่อิงอามิส ๒. สุขที่ไม่อิงอามิส บรรดาสุข ๒ อย่างนี้ สุขที่ไม่อิงอามิสเป็นเลิศ”^๔

อย่างไรก็ตาม หากกล่าวถึงประเภทของความสุขในคัมภีร์อังคุตตรนิกายก็ได้จัดแบ่งประเภทของความสุขเป็นอีก ๒ ประเภท คือ ความสุขที่เกี่ยวข้องกับทางโลก ความสุขแบบชาวบ้านทั่ว ๆ ไป และความสุขเหนือโลก ไม่เกี่ยวข้องกับทางโลก เป็นความสุขทางธรรมหรือสุขของนักบวช ดังพุทธพจน์ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาตที่ว่า “สุข ๒ อย่าง คือ ๑. สุขของภฤหัสถ์ ๒. สุขของบรรพชิต บรรดาสุข ๒ อย่างนี้ สุขของบรรพชิตเป็นเลิศ”^๕

^๒ อจ.ฎก. ๒๒/๔๕/๕๐๖.

^๓ อจ.ทก. ๒๐/๗๑/๑๐๓.

^๔ อจ.ทก. ๒๐/๖๕/๑๐๓.

^๕ อจ.ทก. ๒๐/๖๕/๑๐๒.

โลกียสัมมาอาชีวะ หมายถึง ความเลียงชีวิตชอบเบื้องต้น ยังเจือปนด้วยกิเลส อาสวะ ซึ่งอยู่ใน
ขั้นโลกิยะ

โลกิยะสัมมาอาชีวะนี้จะให้ผลในระดับที่เป็น โลกิยะอันเป็นส่วนบุญ และนำกุศลวิบากอันดี
งามมาให้ กล่าวคือ สำหรับปุถุชนคนทั่วไปที่มีโลกิยะสัมมาอาชีวะ เมื่อประกอบกุศลกรรมทั้งหลาย
ด้วยการกระทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุย่อมประสบห้วงแห่งบุญและเป็นผู้มีส่วนได้รับวิบากของ
กรรมชนิดนั้น ๆ ตามสมควรแก่กรรมและด้วยอำนาจแห่งกุศลกรรมนี้

จากการที่ได้ทราบความหมายของการเลียงชีวิต ตามความหมายในแง่ของพุทธปรัชญาเถรวาท
นั้นแล้วว่า “การเลียงชีวิตที่ถูกต้อง” คือ ข้อปฏิบัติ หรือ ข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติอันประเสริฐ และข้อที่ควร
ประพฤติปฏิบัติอันประเสริฐนี้ พุทธปรัชญา เรียกว่า “โลกิยะสัมมาอาชีวะ” ดังเช่น ที่ได้มีผู้กล่าวไว้ว่า

ศัพท์ว่า “การเลียงชีวิตที่ถูกต้อง” นี้ เมื่อกล่าวถึงโดยความหมายกว้าง ๆ ก็คือ ศีลธรรม
หรือธรรมที่ควรประพฤติในตนเอง ส่วนในพระไตรปิฎกได้มีกล่าวถึงความประพฤติที่
ถูกต้องและเหมาะสมไว้เหมือนกัน แต่ในพระไตรปิฎกจะใช้ศัพท์ว่า “ธรรมจริยา” เพื่อ
เป็นเครื่องหมายแห่งความประพฤติที่ถูกต้องและเหมาะสม^๖ คือ

เมื่อพิจารณาศัพท์ว่า “จริยธรรม” เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งการกล่าวถึงความประพฤติ
ที่ถูกต้องเหมาะสม คือ เมื่อพิจารณาศัพท์ว่า “ธรรมจริยา” กับศัพท์ว่า “จริยธรรม” แล้ว
จะเห็นถึงความเกี่ยวเนื่องกัน จะมีความแปลกก็ตรงศัพท์ว่า “ธรรมจริยา” มีคำว่า “จริยา”
อยู่ข้างหลัง ส่วนศัพท์ว่า “จริยธรรม” มีคำว่า “จริย” อยู่ข้างหลังเท่านั้น เมื่อเพ่งดูแล้ว
ก็ไม่มี ความแตกต่างกันนัก เช่น ในพระไตรปิฎก ได้อ้างถึงธรรมจริยา หรือจริยธรรมตาม
กาลบัญญัติขึ้นในภายหลัง คือ “อุกรพราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ความประพฤติเรียบร้อย
คือ ความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ อย่าง ทางวาจามี ๔ อย่าง ทางใจมี ๓ อย่าง”^๗

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้ สามารถที่จะอธิบายได้ว่า “การเลียงชีวิตที่ถูกต้อง” ที่มีกล่าวถึง
ในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยรวมของความหมายที่กล่าวถึงแล้วนั้นคือ จริยธรรม อันได้แก่ ข้อที่ควร
ประพฤติและปฏิบัติในการรักษากาย วาจาและใจ หรือ ที่เรียกว่า “กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ” คือ ละเว้น
จากการฆ่า ทรมานสัตว์, ละเว้นจากการประพฤติดีในกาม, ละเว้นจากการลักทรัพย์ของผู้อื่น (กายกรรม
๓ อย่าง), ละเว้นจากการพูดเท็จ, ละเว้นจากการพูดคำหยาบ, ละเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ, ละเว้นจากการพูดต่อเสียด

^๖ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๕),
หน้า ๒๖๖.

^๗ม.ญ. ๑๒/๔๘๕/๔๒๗.

(วชิกรรม ๔ อย่าง) ละเว้นจากความผูกพยาบาท อาฆาต, ละเว้นจากความโลภ, ละเว้นจากความคิดเห็นที่ผิด
ทำนองคลองธรรม (มโนกรรม ๓ อย่าง)

ในกรณีดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับความเห็นของผู้รู้ตามหลักของพุทธปรัชญา ที่ได้กล่าวถึงลักษณะ
ของความถูกต้องเอาไว้ในประเด็นดังกล่าวคือ

ความถูกต้องที่มีอยู่ในสังคมของมนุษย์นี้ จะหาคำตอบหรือข้อยุติที่ชัดและเป็น
ที่สุดไม่ได้ เพราะเหตุว่า สังคมหรือคนนั้น มีความแปรปรวน ไม่เที่ยง จะใช้เป็นมาตรฐาน
ในการวัด หรือกำหนดหาค่าความเที่ยงธรรม ไม่ได้ แต่สิ่งที่จะใช้วัดได้นั้น ต้องเป็น
ความเที่ยงธรรมที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติเท่านั้น จึงจะสามารถวัด และหาคำตอบที่
แท้จริงได้ เช่น อริยสัจ ๔, ไตรลักษณ์, ปฏิจตสมุปบาท, หากกล่าวโดยสมมุติของชาวโลก
ก็เห็นจะมีเพียงแต่ เกณฑ์ตัดสินความดีหรือชั่ว ที่ได้มีกล่าวไว้ในกสप्तตสูตร ที่รู้จักกัน
ทั่วไปว่า “กาลามสูตร” เท่านั้น คือ เป็นกุศลหรือไม่, มีคุณหรือมีโทษอย่างไร, บัณฑิต
หรือผู้รู้สรรเสริญหรือไม่, และเมื่อทำให้บริสุทธิ์ หรือทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อ
ประโยชน์และความสุขหรือไม่...การทำบางอย่างอาจถูกตามกฎของสังคมและถูกตาม
กฎหมายของบ้านเมือง แต่ไม่อาจจะชี้ชัดหรือกล่าวได้ว่า “ถูก” ตามหลักของจริยธรรม
ที่มีในพุทธปรัชญาของเถรวาท จนกว่าจะมีข้อพิสูจน์ได้ตามกฎเกณฑ์ของจริยธรรม
ดังกล่าว^๔

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงกล่าวได้โดยสรุปได้ว่า ความประพฤติที่ถูกต้อง ที่เป็นไปเพื่อละ
ความผิดนั้น เป็นลักษณะของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ที่ยังอ่อนอยู่เมื่อเทียบกับลักษณะความประพฤติ
ที่ดี ที่เป็นไปเพื่อการละความชั่ว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ยังเป็นความถูกต้องที่ยังอยู่ในความหมายที่เป็น
สมมุติสัจจะอยู่ เช่น ผู้ประพฤติตามกฎกติกาอันดีงามของบ้านเมือง หรือวัฒนธรรมประเพณี และพยายาม
ที่จะลดละความยึดถือที่ยังไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงให้หมดสิ้นไป

เนื่องจาก “สัมมาอาชีวะ” เป็นเบญจกัลยาณธรรมคู่กับศีลข้อ ๓ และโดยอรรถกัมมั่งถึงศีล
ข้อ ๒ โดยตรงผู้วิจิตรจึงจัดไว้ในหัวข้อนี้ คำว่า “ศีล” ตามรูปศัพท์ มีความหมายว่า เป็นมูลราก ศีรษะ เย็น
เกษม ฯลฯ^๕ บางแห่งท่านก็ใช้ในความหมายปกคิก็มี นอกจากนี้ยังหมายถึงความดีเลิศ แต่ถ้าใช้หมายถึงใจ
ความหมายแบบกว้าง ๆ ก็คือ กฎ ระเบียบ วินัย ข้อบังคับ เครื่องควบคุมความประพฤติของคนในกลุ่ม

^๔ วศิน อินทสระ, ธรรมและชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กมการพิมพ์, ๒๕๒๗),
หน้า ๔๒.

^๕ วิสุทธิ. ๑/๕.

หรือสังคม คุณธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ความประพฤติที่ดีทางกาย และวาจา การรักษากาย และวาจา ให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปฏิบัติตามระเบียบวินัย มารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น ในพุทธทศนิกาย เถรคาถา พระสีลวเถระได้พูดถึงเรื่องศีล และเปรียบเทียบเอาไว้ที่น่าฟังว่า

ท่านทั้งหลายพึงศึกษาศีลในศาสนานี้ ด้วยว่า ศีลอันบุคคลศึกษาดีแล้วตั้งสมมติแล้ว ย่อมนำสมบัติทั้งปวงมาให้ในโลกนี้ นักปราชญ์เมื่อปรารถนาความสุข ๑ ประการ คือ ความสรรเสริญ ๑ การได้รับความปลื้มใจ ๑ ความบันเทิงในสวรรค์เมื่อ ละไปแล้ว ๑ พึงรักษาศีล ด้วยว่าผู้มีศีล มีความสำรวม ย่อมได้มิตรมาก ส่วนผู้ทุศีลประพฤติแต่กรรม อันลามก ย่อมแตกจากมิตร นรชน ผู้ทุศีล ย่อมได้รับการติเตียนและความเสียดื้อเสีย ส่วนผู้มีศีล ย่อมได้รับการสรรเสริญและชื่อเสียงทุกเมื่อศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง เป็นป่อเกิดแห่งคุณงามความดีทั้งหลาย และเป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง เพราะฉะนั้น พึงชำระศีลให้บริสุทธิ์ สวรรค์ศีลเป็นเครื่องกั้นความทุจริต ทำจิตใจให้ร่าเริง เป็นทำที่หยั่งลง มหาสมุทร คือ นิพพานของพระพุทธเจ้าทั้งปวง เพราะฉะนั้น พึงชำระศีลให้บริสุทธิ์ ศีลเป็นกำลัง หาที่เปรียบไม่ได้ เป็นอาวุธอย่างสูงสุด เป็นอาภรณ์อันประเสริฐ เป็นเกาะ อันนำอัสจรรย์ ศีลเป็นสะพาน เป็นมหาอำนาจ เป็นกลิ่นหอมอันขจรเยิ้ม เป็นเครื่อง ลูบไล้อันประเสริฐ บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมหอมฟุ้งไปทั่วทิศ ศีลเป็นเสบียงอันเลิศ เป็นเสบียงเดินทางชั้นเยี่ยม เป็นพาหนะอันประเสริฐยิ่งนัก เป็นเครื่องหอมฟุ้งไปทั่ว ทิศานุทิศ คนพาลผู้มีจิตไม่มั่นในศีล ย่อมได้รับการนิรโทษในเวลาที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมได้รับทุกข์โทมนัสในอบายภูมิ ย่อมได้รับทุก โทมนัสในที่ทั่วไป ธีรชนผู้มีจิตตั้งมั่นด้วยดีในศีล ย่อมได้รับการสรรเสริญ ในกาลที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ครั้น ตายไปแล้ว ก็ได้รับสุขโสมนัสในสวรรค์ ย่อมรื่นเริงใจในที่ทุกสถานในโลกนี้ ความชนะ ในมนุษยโลก และเทวโลกย่อมมีได้เพราะศีล และปัญญา ๐๐

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธ โฆสจารย์ได้อธิบายเรื่องศีลเอาไว้อย่างพิสดาร ซึ่งจากนัยที่ท่าน แสดงเอาไว้ว่านั้น ศีลก็คือ เจตนาจกเว้น เจตสิกคือการจกเว้น การสำรวมระวัง และการไม่ก้าวล่วง ๐๐ แต่ถ้า พ่วงถึงความหมายแล้วศีลก็คือ หลักการฝึกรบรณนในการจกเว้นจากความชั่ว และศีลพื้นฐาน หรือขั้นต้น ที่สุดก็คือการไม่เบียดเบียนผู้อื่นทางกายและวาจา และไม่ทำลายสติสัมปชัญญะของตน ซึ่งได้แก่ศีล ๕

๐๐ จุ.เถร. ๒๖/๓๕๗/๓๕.

๐๐ วิสุทธิ. ๑/๘.

นั่นเอง^{๑๒} บางครั้งท่านก็เรียกว่า “นิจศีล” เพราะเป็นศีลที่ควรประพฤติปฏิบัติเป็นนิจ เป็นกิจวัตร ในทางพระพุทธศาสนาสมัยแรกเริ่มนั้นพระพุทธเจ้ามักจะตรัสเรียกว่า ธรรม ๕ และสิกขาบท ๕ เป็นพื้น เช่น

ดูก่อนอนรุทธะ มาดูคามผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เบื้องหลังแต่ตาย เพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ มาดูคามเป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์, จากการลักทรัพย์, จากการประพฤติดิฉินคาม, จากการพูดเท็จ, จากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ดูก่อนอนรุทธะ มาดูคามผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เบื้องหลังแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์^{๑๓}

ในเรื่องนี้พระธรรมปิฎก ได้แสดงทัศนะเอาไว้ว่า ที่เรียกธรรม ๕ ประการนั้น เพราะกล่าวถึงความประพฤติของคนทั่วไป ที่เรียกว่า สิกขาบท ๕ นั้น เพราะกล่าวถึงฐานะซึ่งเป็นข้อฝึกหัดของชาวพุทธศฤหัสถ์ หรือกฎความประพฤติของอริยสาวกฝ่ายฆราวาส^{๑๔} แต่ท่านก็ไม่ได้แสดงทัศนะเอาไว้ว่าทำไมในคัมภีร์ชั้นหลังสมัยต่อมาจึงเปลี่ยนไปใช้คำว่า ศีล ๕ แทน

นิรามิสสุข หรือโลกุตตรสุขจัดเป็นความสุขขั้นสูงเกิดจากการให้ เสียดละเป็นหลักเศรษฐกิจขั้นสูงในพระพุทธศาสนา เป็นหลักบำบัด (To Subdue) คือ เป็นการบรรเทาความอยากความต้องการที่เกินพอดีให้ลดลงมาอยู่ในระดับที่พอดีสมดุล ซึ่งจุดยืนพุทธมียุ่อย่างชัดเจนคือ ปราบณาให้ทุกคนรวมทั้งสัตว์โลกและสิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขโดยเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นให้น้อยที่สุด

มนุษย์ทำการผลิตก็เพื่อต้องการความสุข แต่ต้องผลิตแต่พอดี สมดุล ยึดหลักทางสายกลางในการผลิต ถ้าผลิตมากเกินไปจนความจำเป็น มุ่งสนองต่อความสุขเฉพาะแต่ในภาวะปัจจุบันก็จะเป็นเหตุให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้ให้สิ้นเปลืองไปโดยใช่เหตุไม่ยั่งยืนเพราะไม่คำนึงถึงคนรุ่นหลังที่ต้องขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นปัจจัยการผลิตเลี้ยงชีวิตต่อไปคนที่มีความสุขทางใจอยู่เสมอ ๆ จะพึงพาวัดดูได้น้อยลงสามารถบริโภคใช้สอยวัตถุต่าง ๆ ได้น้อยลงเรื่อย ๆ จนอยู่ในระดับที่พอดีคือพึงวัตถุเท่าที่จำเป็นแก่ชีวิตไม่ฟุ่มเฟือยเกินเหตุ ดังที่พระไพศาล วิสาโล ได้ให้ทัศนะไว้ว่า “ความสุขทางใจไม่เพียงแต่จะเหนียวรั้งไม่ให้บุคคลบริโภคเกินพอดีเท่านั้น หากยังช่วยให้บุคคลพึงพาความสุขจากวัตถุหรือทรัพย์ น้อยลง เป็น

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, อ่างแก้ว, หน้า ๑๘๑-๑๘๒.

^{๑๓} ส.สพ. ๑๘/๔๘๓/๓๐๓.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, อ่างแก้ว, หน้า ๔๓๑.

เหตุให้บริโภคน้อยลงไปเอง”^{๔๔} หรือที่ว่า “การมีวิสัยทัศน์ที่อิงอยู่กับศาสนธรรม หมายถึง การมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่ความผาสุกทางจิตใจ มิใช่มุ่งแต่ความเจริญมั่งคั่งทางโภคทรัพย์ ทั้งนี้โดยตระหนักว่า ความสุขขั้นสูงสุดคืออิสรภาพทางจิตใจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องเป็นไปเพื่อให้เกิดชีวิตที่ดีงามทั้งทางกายและใจ ไม่หยุดเพียงแค่อุบัติกีนดีทางวัตถุ”^{๔๕}

ดังนั้น การแสวงหาความสุข หรือการผลิตเพื่อหวังผลคือความสุขจึงควรเป็นไปในลักษณะที่มีความพอดีพอเพียง^{๔๖}

๔.๑.๒ หลักธรรมว่าด้วยธรรมของนราวาส ๔

- ๑) สัจจะ สัตย์ซื่อต่อกัน
- ๒) ทมะ รู้จักข่มจิตของตน
- ๓) ขันติ อคทน
- ๔) จาคะ สละให้ปิ่นสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปิ่น^{๔๗}

ความซื่อสัตย์ต่อกัน ไม่คดโกงกัน ไม่หลอกลวงกัน ชื่อว่า สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน ระหว่างสามีภรรยา ระหว่างบิดา มารดากับบุตรธิดา ระหว่างพี่กับน้อง ระหว่างญาติมิตร ระหว่างเพื่อนบ้านกัน ระหว่างเจ้านายกับลูกน้อง นับเป็นสัจจะ ควรสรรเสริญว่า คนยอมได้รับเกียรติเพราะความสัตย์^{๔๘}

การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัยปรับตัว ชื่อว่า ทมะ หมายถึงความไม่คือ ไม่เอาแต่อารมณ์ของตนเป็นใหญ่ ยอมรับฟังเหตุผลของคนอื่น เช่น สามีกับภรรยายอมรับฟังเหตุผลของกันและกัน บุตรธิดายอมเชื่อฟังคำกล่าวตักเตือนของบิดามารดาหรือพี่น้อง ย่อมสรรเสริญว่า ผู้ตั้งใจฟังยอมได้ปัญญา^{๔๙}

^{๔๔}พระไพศาล วิสาโล, เส้นโค้งแห่งความสุข เล่ม ๑ สดับทุกข์ยุคบริโภคนิยม, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

^{๔๕}พระไพศาล วิสาโล, “ศาสนธรรมในกระแสแห่งกาลิยุค”, เสขิยธรรม, ฉบับที่ ๕๖ ปีที่ ๑๑ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๔๖) : ๒๖.

^{๔๖}พระมหาศรีวิวัฒน์ อริขเมธี (จันต๊ะ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗, หน้า ๑๓๑-๑๓๔ .

^{๔๗}กรมการศาสนา, นวโกวาท, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๗), หน้า ๔๐.

^{๔๘}ตำลี รักสุทธี, มงคลชีวิต ๓๘, (กรุงเทพมหานคร : ธนรัชการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๖.

^{๔๙}เสถียรพงษ์ วรรณปก, สามเณรเหล่ากอแห่งสมณะ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕.

ความอดทน คือความมีน้ำอดน้ำทน นักเอาเบาสู้ ไม่เกียจคร้านการทำงาน ไม่ผัดผ่อนวันเวลา ทนต่อความลำบากตรากตรำชื่อว่า ชนดิ คนที่มีความอดทนยอมตั้งตัวได้ คนหมั่นขยันเอาธุระทำให้ เหมาะเจาะ ย่อมหาทรัพย์ได้

การเสียดสีสิ่งของของคนแก่คนที่ควรให้ปัน ทั้งแก่คนภายในครอบครัวและญาติมิตรหรือ ส่วนรวม ชื่อว่า จาคะ ย่อมสรรเสริญว่า ผู้ยอมผูกไมตรี

ธรรม ๔ ประการนี้ แต่ละข้อย่อมอำนวยประโยชน์ในชาตินี้ ดังได้กล่าว และนำประโยชน์ ในชาติหน้าด้วย ดังพระพุทธพจน์ว่า “ผู้ใดมีธรรม ๔ ประการนี้ เมื่อผู้นั้น ได้ละ โลกนี้ไปแล้ว จะไม่ เสรีาโศก จงถามสมณะอื่นๆเถิดว่า ยังมีธรรมที่ดีกว่านี้อีกหรือไม่” ^{๒๐}

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า เป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนานั้น อยู่ที่ความสุขทางจิตใจ มิใช่มุ่งแต่ความเจริญมั่งคั่งทางโลกทรัพย์ ทั้งนี้โดยตระหนักว่า ความสุขขั้นสูงสุดคืออิสรภาพทางจิตใจ ไม่ใช่ความสุขทางการเท่านั้น

๔.๑.๓ หลักธรรมว่าด้วยสัปปริสธรรม ๗ : ธรรมของสัตบุรุษ

สัปปริสธรรม แปลว่า ธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมของผู้สงบ ซึ่งหมายถึงผู้มีกายวาจา ใจ สงบ อย่างเยือกเย็น เราจะเป็นคนดีแท้เมื่อประพฤติ ๗ ประการคือ

๑) ชัมมัญญุตตา หมายถึง ความเป็นคนรู้จักเหตุ เช่น การทำเหตุนี้ย่อมได้รับผลเช่นนี้ หรือ ผลนี้ย่อมมาจากเหตุนี้ กล่าวคือเมื่อตริกในกามวิตกย่อมเป็นเหตุให้เนกขัมมวิตกเสื่อม เมื่อตริกในพหยาบาท วิตกย่อมเป็นเหตุให้อพหยาบาทวิตกเสื่อม เมื่อตริกในวิหิงสาวิตกย่อมเป็นเหตุให้ อวิหิงสาวิตกเสื่อม ^{๒๑}

๒) อัตถัญญุตตา หมายถึง ความเป็นคนรู้จักผลของเหตุ ตัวอย่างเช่น รู้ว่าผลนี้ย่อมมาจาก เหตุนี้ เหตุนี้ย่อมได้รับผลอย่างนี้ กล่าวคือ เมื่อตริกในการละจากกามวิตกยอมทำให้เนกขัมมวิตกเจริญ เมื่อไม่ตริกพหยาบาทวิตก มีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นสัตว์อื่น ย่อมทำให้อพหยาบาทวิตกเจริญ เมื่อตริกในการละจากวิหิงสาวิตก มีความต้องการให้ผู้อื่น สัตว์อื่นมีความสุขยอมเป็นเหตุให้ อวิหิงสา วิตกเจริญ

๓) อัตถัญญุตตา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักตน กล่าวคือ รู้ว่าเรามีความรู้ความสามารถ มีกำลัง สติปัญญาเล็กน้อยเพียงใด และอยู่ในสถานภาพเช่นใด แล้วประพฤติดนให้เหมาะสมแก่ฐานะและ ภาวะของคนนั้น ๆ เช่น ถ้าอยู่ในเพศบรรพชิตจะต้องประพฤติดนให้เหมาะสมกับสมณะเพศมีกิริยา มารยาทสำรวม เป็นต้น ถ้าเป็นคฤหัสถ์อยู่ในฐานะบิดามารดา ก็ต้องทำตัวให้เหมาะสมกับฐานะของ ตน ถ้าเป็นผู้นำของครอบครัวแต่มีความประพฤติไม่เหมาะสม เช่น ทะเลาะกัน หรือการสุบหรีให้

^{๒๐}วิ.ป. ๘/๕๘๐/๓๑๐.

^{๒๑}บ.ช. ๒๗/๒๐๖/๖๓.

บุตรธิดาเห็นเป็นต้น บิดามารดาที่ทำตนอย่างนี้เรียกว่า 'ไม่รู้จักรฐานะของตนแม้ในกรณีของปู่ ย่า ตา ยาย และบุตรหลาน เป็นต้น'^{๒๐}

๔) มัตตัญญูตา หมายถึง ความเป็นคนรู้จักประมาณ ๔ ประการคือ

- (๑) รู้จักประมาณในการแสวงหา
- (๒) รู้จักประมาณในการรับ
- (๓) รู้จักประมาณการใช้จ่าย
- (๔) รู้จักประมาณในการบริจาคเสียดละบริจาค^{๒๑}

การทำสิ่งใดที่ไม่รู้จักประมาณย่อมเป็นโทษมากกว่าคุณ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเพศของนักบวช จะต้องรู้จักการฉันทินิยามาต ไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง ไม่ฉันทิยอำนาจของตัณหาแต่ฉันทิเพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ ตลอดถึงการรู้จักประมาณในการบริโภคปัจจัยอื่น ๆ

๕) กาลัญญูตา หมายถึง ความเป็นคนรู้จักกาล ๒ ประการคือ

- (๑) รู้จักกาลที่จะทำการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง
- (๒) รู้จักการที่จะพูด^{๒๒}

บุคคลผู้ฉลาดย่อมรู้ว่างานประเภทใดควรทำก่อนหรือทำทีหลัง ควรอย่างเร่งรีบหรือค่อยเป็นค่อยไป และในกรณีเกี่ยวกับการพูดคุยสนทนา ต้องรู้ว่าเรื่องใดควรพูดหรือไม่ควรพูด^{๒๓} และเรื่องใดควรพูดก่อนหรือพูดทีหลัง เพราะมิใช่ว่ามีปากแล้วจะพูด ได้ทุกเรื่องจะต้องรู้จักกาลเวลาด้วย เพราะเมื่อจำเป็นต้องพูดมากย่อมต้องใช้ความคิดในเรื่องที่จะพูดมากด้วย ซึ่งจะเป็เหตุให้จิตออกห่างจากสมาธิ ฟุ้งซ่าน ทำให้อกุศลทั้งหลายเกิดตามมา นอกจากนี้การรู้จักกาลยังหมายถึง การรู้จักคุณค่าของเวลาด้วย ให้เห็นว่ากาลที่ผ่านไปแล้วเรียกกลับคืนไม่ได้ จะได้รับแรงกระทำกิจที่ควรทำดังพระพุทธพจน์ที่ว่า บุคคลพึงกระทำกิจในวันนี้ที่เดียว ใครเล่าจะพึงรู้ว่า ความตาย จะมาพรั่งนี้ เป็นต้น

๖) ปริสัญญูตา หมายถึง ความเป็นคนรู้จักชุมชน^{๒๔} เช่น รู้จักว่าแต่ละคนในวัด โรงเรียน สถานศึกษา หรือในหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ย่อมมีอุปนิสัยไม่เหมือนกัน มีฐานะทางการเงินทางสังคมแตกต่างกันจะต้องรู้ซึ่งถึงอุปนิสัยสันดานความแตกต่างในด้านจิตใจว่า การเข้าหากันกลุ่มไหนควรวางตัวอย่างไร ควรใช้คำพูดการแสดงออกให้เหมาะสมกับประเพณี วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ

^{๒๐}ที่.ปา. ๑๑/๓๑๑/๒๒๒.

^{๒๑}วิ.จู. ๗/๒๓/๗.

^{๒๒}อ.จ.เอก. ๒๐/๕๐๗/๑๕๐.

^{๒๓}วิ.ป. ๘/๑๑๔๕/๓๕๖.

^{๒๔}อ.จ.ป.ญ.ก. ๒๒/๑๓๑/๑๓๕.

๗) บุคคลปโรปรัญญตา หมายถึง ความเป็นคนรู้จักบุคคล^{๒๔} เช่น คนนี้เป็นคนดี นับว่าเป็นกัลยาณมิตร^{๒๕} เป็นบัณฑิตควรคบ คนนี้เป็นคนไม่ดี เป็นคนพาล อสังขบุรุษ ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้และรู้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของแต่ละคนว่ามีอุปนิสัย จริต โน้มเอียงไปในทางไหน อย่างไรเพื่อจะารู้จักการวางตัวให้เหมาะสมกับบุคคลประเภทนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง ถ้าเรามีสัจจริตธรรม ๗ ประการนี้เหล่านี้ย่อมเป็นประโยชน์เกื้อกูลอย่างมากในการคบค้าสมาคม และการมีปฏิสัมพันธ์ในเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนทำให้เอื้อต่อการประพฤติปฏิบัติธรรมอีกด้วย

จากการศึกษาความสำคัญของสัมมาอาชีวะในวิถีชีวิตของพระวาสนั้น จะเห็นได้ว่า หากบุคคลทั่วไปยึดมั่นในสัมมาอาชีวะ คือ ประกอบอาชีพชอบตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ย่อมมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ประกอบกิจการใดก็มีแต่ความก้าวหน้า สมควรที่ฆราวาสทั้งหลายควรนำมาปฏิบัติต่อไป

๔.๒ ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในวิถีชีวิตของบรรพชิต

ความสำคัญของสัมมาอาชีวะนับว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินวิถีชีวิตของผู้ที่ครองตนในเพศบรรพชิตเป็นอย่างมาก ดังจะอธิบายได้ ดังนี้

๔.๒.๑ โลกุตตรสัมมาอาชีวะ

โลกุตตรสัมมาอาชีวะ หมายถึง ความดำรงชอบเบื้องสูงของพระ โสคาบัน ตั้งแต่พระอริยบุคคลขั้นต้นขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์ ความคิดระดับนี้เป็นความคิดที่พ้นจากโลกิยะวิสัย ไม่เจือปนด้วยอาสวะซึ่งพ้นจากความคิดในขั้นโลกิยะ เป็น โลกุตระอยู่เหนือโลก เป็นองค์ประกอบแห่งมรรค ดังพุทธพจน์ว่า

สภาวะธรรมเหล่านี้ คือ ความตริก ความตรง การไคร้ครวญ ความดำริ ความปักใจ การพินิจ การยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ของภิกษุผู้มีจิตไกลจากข้าศึกคือกิเลส มีจิตหาอาสวะมิได้เกิดร่วมกับอริยมรรค ดำเนินตามอริยมรรค

โลกุตตรสัมมาอาชีวะนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม เนื่องจากเป็นความประพฤติที่ไม่ประกอบด้วยกิเลส ไม่อิงอาศัยคัมภีร์ และทฤษฎี และไม่ต้องรับวิบากในสังสารวัฏอีกต่อไป

คำว่า มิงคาอาชีวะ ได้แก่กายทุจริตและวจีทุจริต ที่เป็นไปเพื่อต้องการของเคี้ยวของกินเป็นต้น คำว่า ละ คือเว้น คำว่า ด้วยสัมมาอาชีวะคือด้วยอาชีพที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ คำว่า สำเร็จชีวิต คือดำเนินการเลี้ยงชีพ ที่ชื่อว่าสัมมาอาชีวะ ต่างกัน

^{๒๔} ส.ส. ๑๕/๑๐๗/๒๗.

^{๒๕} ม.ม. ๑๓/๒๐๕/๑๖๕.

ในเรื่องคัน เพราะสัญญาในการงดเว้นจากทุจริตมีมุสาวาทเป็นต้น ต่างกัน แต่ในขณะที่แห่งมรรคเจตนางดเว้นฝ่ายกุศลอันเดียวเท่านั้น เกิดขึ้นให้องค์แห่งมรรคบริบูรณ์โดยให้สำเร็จความไม่เกิดแห่งเจตนาเครื่องทุจริต อันเป็นมิจฉาอาชีวะ ที่เกิดแล้วในฐานะเจ็ด (กายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔) เหล่านี้แหละ เพราะตัดทางได้ขาด นี้ชื่อว่า สัมมาอาชีวะ^{๓๐}

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มิจฉาอาชีวะของผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมเสื่อมลง อกุศลธรรมอันลามกเป็นอนเนกเหล่าใด มีมิจฉาอาชีวะเป็นปัจจัยย่อมเกิดขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายเหล่านั้นของผู้มีสัมมาอาชีวะนั้น ก็ย่อมเสื่อมลงด้วย และกุศลธรรมเป็นอนเนกมีสัมมาอาชีวะเป็นปัจจัย ก็ย่อมถึงซึ่งความเจริญเต็มที ^{๓๑}

จากพุทธพจน์ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า มิจฉาอาชีวะ ได้แก่กายทุจริตและวจีทุจริต หากบรรพชิตสามารถที่จะเว้นจากมิจฉาอาชีวะนี้ได้ ก็จะสามารถที่จะบรรลุถึงโลกุตตรสัมมาอาชีวะได้

๔.๒.๒ สัมมาอาชีวะกับอริยมรรค

ทางดำเนินไปสู่ความดับทุกข์นั้น พระพุทธศาสนาเรียกว่า อริยมรรคมีองค์ประกอบ ๘ ประการ สัมมาอาชีวะเป็นอริยมรรคข้อที่ ๕ ในบรรดาองค์ประกอบเหล่านั้น จัดเข้าในหมวดศีล ในสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ก็คือปฏิบัติตามมรรค ๘ นั้นเอง ยามืดหนึ่ง ย่อมประกอบไปด้วยตัวขาหลายชนิด เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการรักษาเยียวยาโรคชนิดต่าง ๆ ฉะนั้นในขณะที่ประพฤติปฏิบัติตามหลักสัมมาอาชีวะ ย่อมมีความสัมพันธ์กับอริยมรรคข้ออื่น ๆ ฉะนั้นเหมือนกัน อริยมรรคเหล่านั้น ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวาจาเมะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ

ถ้ากล่าวโดยตรงแล้ว มีอริยมรรค ๓ ข้อที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสัมมาอาชีวะอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ กล่าวคือ เมื่อเข้าใจมิจฉาอาชีวะว่าเป็นทางผิดและเข้าใจสัมมา อาชีวะว่าถูกต้อง บุคคลย่อมปฏิบัติสัมมาทิฏฐิ และเมื่อทำความเข้าใจแล้วเพื่อกำจัดความคิดชั่ว และบำเพ็ญสัมมาอาชีวะอยู่ บุคคลนั้นชื่อว่าปฏิบัติสัมมากัมมันตะและเมื่อบุคคลนั้นกำจัดความสัมมากัมมันตะผิดด้วยจิตอันมีสติเป็นผู้มีสติ เข้าถึงสัมมาอาชีวะอยู่ บุคคลนั้นชื่อว่าปฏิบัติสัมมาสติดังที่ตรัสไว้ใน พระสูตรต้นคปิฎก ที่ฉนิกาย มหาวรรคที่ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติ
กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ พิจารณาเห็น

^{๓๐}ที.ม.อ. ๑๓/๓๖๒.

^{๓๑}บุ.ป.อ. ๖๘/๒๑๑.

จิตในจิตอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัด
อกิขณาและ โทมนัสในโลกเสียได้ อันนี้เรียกว่า สัมมาสติ...^{๑๒}

ในขณะที่ปฏิบัติสมาธิวิเวก ไม่ใช่แต่เพียงอริยมรรคทั้ง ๘ กล่าวคือสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะและ
สัมมาอาชีวะที่เกิดร่วมด้วยโดยตรงแล้ว เมื่อกล่าวโดยปรมาตย์ ถือว่าสัมมาอาชีวะย่อมมีส่วนเกี่ยวเนื่อง
กับอริยมรรคข้ออื่น ๆ ที่เหลือ และเมื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างอริยมรรคกับไตรสิกขา มีความ
เชื่อมโยงกัน

กุณบุตรเหล่านั้น ได้ฟังธรรมนั้นแล้ว ย่อมได้ศรัทธาในตถาคต เมื่อได้ศรัทธา
นั้นแล้ว ย่อมตระหนักว่า ชมราวาสคับแคบเป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง
การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์โดยส่วนเดียวคงสงสัยที่เขา
จัดไม่ให้ทำได้ง่าย ถ้ากระไรเราพึงปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดหรือออกบวช
เป็นพระภิกษุและต่อมาไม่นาน เขาละกอง โภคสมบัติน้อยใหญ่ ละเครื่องนุ่งห่มผ้า
ปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดหรือออกบวชเป็นพระภิกษุ^{๑๓} (จัดอยู่ในปัญญาสิกขา
มรรคองค์ที่ ๑ และที่ ๓)

เมื่อเขาบวชแล้ว เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขา และอาชีพเสมอด้วยภิกษุทั้งหลายคือ ละเว้นจากการ
ฆ่าสัตว์ เว้นจากการฆ่าสัตว์ วางท่อนไม้ วางศาสตรา มีความละอายมีความเอ็นดู มีความกรุณาหวัง
ประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ดังที่ตรัสไว้ในคัมภีร์สุตตันตปิฎก ที่ฉนิกาย มหาวรรค ใ้ว่า

สัมมาวาจา เป็นโณ การงดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียดงดเว้น
จากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ อันนี้เรียกว่า สัมมาวาจาฯ สัมมากัมมันตะ
เป็นโณ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือ เอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ งดเว้น
จากการประพฤตินอกในกาม อันนี้เรียกว่าสัมมากัมมันตะฯ สัมมาอาชีวะ เป็นโณ อริยสาวก
ในธรรมวินัยนี้ ละการเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงชีพที่ชอบ อันนี้
เรียกว่า สัมมาอาชีวะ^{๑๔}

ฉะนั้น เมื่อภิกษุประกอบด้วยศีลขันธ์เป็นอริยะเช่นนี้ ย่อมเสวยสุขอันไม่มี
โทษภายใน (จัดอยู่ในสิกขามรรคองค์ที่ ๓, ๔ และ ๕)

^{๑๒}ที่.ม. ๑๐/๒๕๕/๒๓๑.

^{๑๓}วิ.อ. ๑/๖๓๘.

^{๑๔}ม.อ. ๑๔/๓๐๔/๓๔๐.

ภิกษุ นั้น เมื่อเห็นรูปด้วยตาแล้ว ได้ยินเสียงด้วยหู คมกลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ย่อมไม่ถือเอาโคขณินิต ไม่ถือเอา โขยอนุพยัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติสำรวมด้วยสติ ระมัดระวัง รู้ทันสักแต่ว่า ได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้รส ได้สัมผัสและได้นึกคิดเท่านั้น แต่ไม่หลงคิดที่ทำให้เกิดอกุศลและโทมนัส กล่าวคือ ความยินดี ความซัดเคืองใจ เรียกว่า เป็นผู้มีความสำรวมระมัดระวังอินทรีย์ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ได้อย่างดีและประเสริฐยิ่ง ย่อมเป็นผู้มีความสุขกายสุขใจ ที่ไม่มีกิเลสใด ๆ เจือปนเลย (มรรคองค์ที่ ๖) ^{๓๕}

ภิกษุ นั้นย่อมทำความรู้สึกตัวในการก้าว ในการถอย ในการแล ในการเหลียว ในการดูเข้า ในการเหยียดออก ในการทรงสังฆาฏิ บาตรและจีวร ในการฉนการดื่ม การเคี้ยวการลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง ภิกษุ นั้น ประกอบไปด้วยศีลขันธ์อินทรีย์สังวร และ สติสัมปชัญญะ อันเป็นอริยะเช่นนี้แล้ว ย่อมเสพเสนาสนะอันสังคคือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้าป่าชัญ ที่แจ้ง ลอมฟาง เธอกลับจากบิณฑบาต ในกาลภายหลังภัตแล้ว นั่งอุบลตั่งกั ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอละความเพ่งเล็งในโลกแล้ว มีใจ ปราศจากเพ่งเล็งอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็งได้ ละความประทุษร้าย คือพยาบาทแล้วไม่คิดพยาบาท มีความกรุณาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระ จิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้ายคือความพยาบาทได้ ละถีนมิทระ ได้แล้วเป็นผู้ปราศจาก ถีนมิทระมีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่างมีสติสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิต ให้บริสุทธิ์ จากถีนมิทระได้แล้ว ละอุทธัจจกุกกุงจะ ได้แล้ว เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกุงจะ ได้ละวิจิกิจฉา ได้แล้วเป็นผู้ขำวิจิกิจฉาไม่มี ความคลางแคลงในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉาได้ ^{๓๖} (จัดอยู่ในมรรคองค์ที่ ๗)

ภิกษุ นั้นละนิวรรณ์ ๕ ประการนี้ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตอันเป็นเครื่อง ทำปัญญาให้ถอยได้แล้วกำลังสังคจากกาม สังคจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติ และสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิต ณ ภายใน

^{๓๕} ส.ม. ๑๕/๕๐๕/๒๒๖.

^{๓๖} ที.ที. ๕/๑๒๖/๖๕.

เป็นธรรมเอกผุดขึ้นเพราะวิตกและวิจารณ์สงบไปไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิด
แต่สมาธิอยู่ บรรลุตถิยฉาน บรรลุจตุตถฉาน^{๓๓} (จัดอยู่ในมรรคองค์ที่ ๘)

ดังนั้น เมื่อบุคคลปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้อย่างสมบูรณ์ ย่อมสามารถลดกิเลสได้ตาม
สมควรแก่ภูมิธรรม ตั้งแต่พระโศคาบันจนถึงพระอรหันต์ แต่สัมมาอาชีวะจะเกิดไม่ได้ ถ้ายังมีมิจฉาทิฎฐิ
กล่าวคือ ความเข้าใจผิดพลาดไม่มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ซึ่งจะทำให้เกิดมิจฉาอาชีวะ คือ
การเลี้ยงชีวิตที่ผิด และมีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างผิดพลาดบิดเบือน

มิจฉาอาชีวะนี้ก็จะส่งผลกระทบต่อให้เกิดมิจฉาทิฎฐิ เข้าใจและมองเห็นสิ่งทั้งหลายอย่างผิดพลาด
บิดเบือนต่อไป หรือยิ่งขึ้นไปอีกองค์ประกอบทั้งสอง คือมิจฉาทิฎฐิ และมิจฉาอาชีวะ^{๓๔} จึงส่งเสริม
สนับสนุนซึ่งกันและกัน ในทางตรงกันข้ามการที่จะมองเห็นสิ่งทั้งหลายถูกต้องตามที่มันเป็นของมัน
เองได้จะต้องใช้โยนิโสมนสิการ ซึ่งหมายความว่า ขณะนั้นความนึกคิด ความความประพฤติดังต่าง ๆ จะต้อง
ปลอดโปร่ง เป็นอิสระ ไม่มีทั้งความชอบใจ ความยึดติดพัวพัน และความไม่ชอบใจ ผลักแย้งเป็นปฏิปักษ์
ต่างๆ ด้วยข้อนี้มีความหมายว่า จะต้องมิสัมมาทิฎฐิ และสัมมาอาชีวะ และองค์ประกอบทั้งสองนี้ส่งเสริม
สนับสนุนซึ่งกันและกัน และเช่นเดียวกับในฝ่ายมิจฉานนั่นเอง^{๓๕}

อย่างไรก็ดี การก้าวหน้ามาในองค์มรรคเพียง ๒ ข้อเท่านั้นเอง ยังนับว่าเป็นขั้นต้นอยู่ การเจริญ
ปัญญายังไม่ถึงขั้นสมบูรณ์เต็มที่ตามจุดหมาย และแม้การปฏิบัติธรรมแต่ละข้อก็มีใช้จะสมบูรณ์ตาม
ขอบเขตความหมายของธรรมข้อนั้น ๆ ทันทที แต่ต้องคลี่คลายเจริญขึ้นตามลำดับ ดังนั้น ในที่นี้จึงควร
ทำความเข้าใจว่า ในสัมมาอาชีวะ เท่านั้น

๔.๒.๓ หลักการพัฒนาให้เกิดสัมมาอาชีวะ

สัมมาทิฎฐิเป็นพื้นฐาน เป็นมูลเหตุให้เกิดสัมมาอาชีวะเพราะเมื่อมีความเห็นที่ถูกต้องแล้วก็
ย่อม มีความคิดถูกต้องตามมา สัมมาทิฎฐิจึงเป็นหัวใจที่สำคัญของอริยมรรคทุกข้อ จะขอกกล่าวถึง
ปัจจัยที่ก่อ ให้เกิดสัมมาทิฎฐิที่เกื้อกูลพัฒนาให้เกิดสัมมาอาชีวะนั้นมี ๒ ประการ คือ

๑) ปรโตโมสะ การได้สดับจากคนอื่นหรือจากฝ่ายอื่นในที่นี้ หมายถึง สิ่งที่ดีงามถูกต้องเท่านั้น
หมายความว่า การฟังธรรมเป็นที่สบายและเหมาะสมแก่ตน ดังเช่น พระสารีบุตรเถระได้ฟังธรรมจาก
พระอัสสชิเถระ ว่า

^{๓๓}ที่.ปา. ๑๑/๔๑๒/๒๕๖.

^{๓๔}ที่.สี. ๕/๑๑๗/๗๖. ; จุ.ม. ๒๕/๑๐๑/๗๒.

^{๓๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต, อ่างแล้ว, หน้า ๕๘.

กรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตได้ทราบถึงเหตุแห่งกรรมทั้งหลาย
เหล่านั้น และทรงทราบถึงความดับแห่งกรรมทั้งหลายเหล่านั้นด้วย เพราะมหาสมณะ
ทรงมีวาตะเช่นนี้เสมอ^{๕๐}

และการได้ยินได้ฟังสิ่งที่ดึงมาจากกัลยาณมิตร เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เป็นต้น และรวมทั้งสื่อ
ที่เป็นประโยชน์ต่าง ๆ เช่น หนังสือ รายการทีวี เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดเป็นการกระตุ้นจากคนอื่น เป็น
องค์ความรู้จากสิ่งภายนอก

๒) โยนิโสมนสิการ คือ การทำในใจโดยแยกกาย^{๕๑} การใช้ความคิดถูกวิธีความรู้จักคิด คิดเป็น
หรือคิดอย่างมีระเบียบ ซึ่งหมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง กล่าวคือ
การนึกคิด การพิจารณาใคร่ครวญ ไตร่ตรองในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นทุกข์
ในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอนัตตา ซึ่งตรงข้ามกับข้อ โยนิโสมนสิการ คือการไม่รู้จักใช้ปัญญาพิจารณา
เห็นหาความจริง โดยนัยนี้ โยนิโสมนสิการจึงจัดเป็นวิธีคิดหาเหตุผลสืบค้นถึงต้นตอสืบสาวให้ตลอดสาย
แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย
โดยไม่เอาความรู้ด้วยศัพทอุปทานของคนเข้าจับ โยนิโสมนสิการนี้ถือว่าเป็นองค์ประกอบภายใน
ซึ่งมีประโยชน์มากเหมือนกับความสำเร็จ^{๕๒} ทั้งเป็นการกระตุ้นให้ปัญญาทำงานได้อย่างเต็มที่
และเป็นบ่อเกิดของกุศลธรรมทั้งหลาย เอาไว้ในใจ ดังพุทธองค์ตรัสที่ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นก่อนสิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน
คือ แสงเงินแสงทอง สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความบังเกิดแห่งอริยมรรค
อันประกอบด้วยองค์ ๘ ของภิกษุ คือ ความถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยกกาย
ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดย
แยกกาย พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้
มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบ ด้วยองค์ ๘^{๕๓}

ตามพุทธพจน์ข้างต้น คำว่า โยนิโสมนสิการ ได้แก่ การพิจารณาไตร่ตรองมองสรรพสิ่งตาม
ความเป็นจริงด้วยความรอบคอบ มองอีกในแง่มุมหนึ่ง ก็คือความสำเร็จนั่นเอง ในแง่นี้ ความสำเร็จ

^{๕๐}วิ.ม. ๔/๖๕/๗๖

^{๕๑}ที.ปา. ๑๑/๔๕๕/๒๗๘.

^{๕๒}ม.ม. ๑๒/๑๑/๑๑.

^{๕๓}ถึ.ม. ๑๕/๑๓๕/๓๑.

จึงเป็นองค์ประกอบภายในที่มีความสัมพันธ์กันกับความไม่ประมาทที่ได้มาจากการใช้ปัญญา เร่งเร้าให้
ตื่นตัวอยู่เสมอ ขอกล่าวถึงวิธีคิดตามหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาก่อให้เกิดความประพฤติที่ถูกต้อง ดีงาม
คือสัมมาอาชีวะ เรียกว่าวิธีแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๑๐ วิธี ดังนี้

๒.๑) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย หมายถึง การพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไขด้วยการ
ค้นหาเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา^{๔๔}

๒.๒) วิธีคิดแบบแยกส่วนประกอบ หมายถึงการพิจารณาเพื่อให้เห็นความไม่มีแก่นสาร
ให้หายจากการยึดติด เช่น การพิจารณามองชีวิต เป็นเพียงการรวมกันขององค์ประกอบ ๕ อย่าง
หรือ เบญจขันธ์ กล่าวคือ รูปเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ^{๔๕} ในส่วนของรูปขันธ์ยังสามารถ
แยกส่วนประกอบได้อีก โดยเป็นเพียงแค่ธาตุ ๔ ดังนี้เป็นต้น

๒.๓) วิธีคิดแบบสามัญลักษณะ หมายถึง การมองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย
ซึ่งต้องเป็นอย่างนั้น ๆ ตามธรรมดาของมัน กล่าวคือ สิ่งทั้งหลายที่มีลักษณะเสมอกัน ๓ ประการ คือ
ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความไม่เชื่อตรง ความเปลี่ยนแปลง ความไม่สามารถคงทนอยู่ในสภาพเดิม
ความไม่สามารถบังคับให้เป็นไปได้ตามความต้องการ เพราะสิ่งต่าง ๆ ไม่มีความเป็นอิตตาตัวตนของมัน
อย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมยกเว้นนิพพาน ล้วนตกอยู่ใน
กฎธรรมชาติอันธรรมดาของสรรพสิ่ง กล่าวคือ มีการเกิดขึ้นในเบื้องต้น ดำรงอยู่ชั่วขณะแล้วแตกสลาย
ในที่สุด^{๔๖}

๒.๔) วิธีคิดแบบอริยสัจ คิดแบบแก้ปัญหา หมายถึง วิธีคิดตามเหตุ และผล^{๔๗} สืบสาวจาก
ผลไปหาเหตุ แล้วแก้ไขและทำการที่ต้นเหตุ และคิดมุ่งตรงต่อสิ่งที่จะต้องทำต้องปฏิบัติ ดังนี้

(๑) ทุกข์ หมายถึง ความทุกข์ สภาพที่ทน ได้ยาก^{๔๘} สภาวะที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง
ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจบกับสิ่งอัน
ไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก^{๔๙} ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่าอุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์

^{๔๔}ที.ปา.อ. ๑๕/๓๐๒.

^{๔๕}ส.จ. ๑๗/๒๕๓/๑๕๒.

^{๔๖}ม.ม. ๑๓/๑๕๗/๑๒๗.

^{๔๗}เสถียรพงษ์ วรรณปก, คิดเป็นทำเป็นตามแนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๑),
หน้า ๒๕.

^{๔๘}ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาอินเดีย, อ่างแล้ว, หน้า ๒๖๕.

^{๔๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา,
๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

(๒) ทุกขสมุทัย หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุให้ทุกข์เกิด^{๕๐} ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา^{๕๑}

(๓) ทุกขนิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์^{๕๒} ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกข้อม ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัยโปร่งเป็นอิสระ คือนิพพาน

(๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หมายถึง ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมีองค์ ๘ นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญา^{๕๓}

๒.๕) วิธีคิดแบบบรรณสัมพันธ์ หมายถึง การคิดพิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างหลักการและความมุ่งหมาย กล่าวคือ จะกระทำการตามหลักการใด ๆ จะต้องเข้าใจความหมายและความมุ่งหมายของความนั้น ๆ เช่น หลักการระ หรือความเคารพ^{๕๔} เป็นหลักธรรมที่สำคัญอย่างมาก บุคคลจะเจริญก้าวหน้า หรือเสื่อมในการปฏิบัติธรรม ก็ขึ้นอยู่กับการมีความเคารพหรือไม่มีความเคารพ เหตุที่ทำให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ไม่ได้ไม่นาน เพราะขาดความเคารพ คือขาดความเคารพ ขำเกรงในศาสนาในพระธรรม พระสงฆ์ สิกขา เป็นต้น

๒.๖) วิธีคิดแบบเห็นคุณค่าและทางออก หมายถึง การคิดพิจารณาเน้นการมองเห็นความจริงทั้งด้านดีด้านเสีย กำหนดรู้การเกิดขึ้นและดับไปของกาม รู้ทั้งคุณและโทษ มองเห็นทางออก และจุดมุ่งหมายของทางออกที่จะไปนั้น คังมีพุทธพจน์ เกี่ยวกับเรื่องนี้ที่กล่าวว่า “ภิกษุทั้งหลายถ้าคุณในโลกจะไม่มีแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลาย ไม่พึงกำหนดในโลก แต่เพราะคุณในโลกมีอยู่ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลาย จึงกำหนดอยู่ในโลก”^{๕๕}

^{๕๐} สุวตฺมน์ จันทรจํานง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับ ปรัชญาและศาสนา, อ่างแล้ว, หน้า ๒๒๑.

^{๕๑} สมักร บुरาวาศ, พุทธปรัชญา มองพุทธศาสนาด้วยทรรศนะทางวิทยาศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๒๐๕.

^{๕๒} ผศ. บุญมี แทนแก้ว, ประวัติศาสนามต่าง ๆ และปรัชญาธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๕.

^{๕๓} ส.ศ. ๑๕/๘๐๐/๒๔๗

^{๕๔} วิ.ป. ๘/๘๕๑/๓๑๘.

^{๕๕} อ.จ.เอก. ๒๐/๕๔๕/๒๔๖.

๒.๗) วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม หมายถึงการพิจารณาแยกแยะระหว่างคุณค่าที่แท้จริง คอบสนองความต้องการของชีวิตโดยตรง กับคุณค่าเทียมที่เป็นคุณค่าที่มนุษย์เพิ่มให้เพื่อสนองตัณหา ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายแล้ว จึงใช้จิ๋วรเพียงเพื่อกำจัด หนาว ร้อน สัมผัสแห่งเหลือบขุ่น ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อจะปกปิดอวัยวะที่ให้ความละเอียดกำริบ ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายแล้วจึงฉันทินิมิตตภาพ มิใช่เพื่อจะเล่น มิใช่เพื่อมัวเมา มิใช่เพื่อประดับ มิใช่เพื่อตกแต่ง เพียงเพื่อให้กายนี้ดำรงอยู่ เพื่อให้เป็นไป เพื่อกำจัดความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์แก่พรหมจรรย์^{๕๖}

ด้วยคิดว่า จะกำจัดเวทนาเก่าเสียด้วยจะไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้นด้วย ความเป็นไป ความไม่มีโทษ และความอยู่สบายด้วย จักมีแก่เรา ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายแล้ว จึงใช้สอยเสนาสนะเพียงเพื่อกำจัดความร้อน สัมผัสแห่งเหลือบ ขุ่น ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อบรรเทาอันตรายแต่ฤดู เพื่อรื่นรมย์ในการหลีก ออกเร้นอยู่ ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายแล้วจึงฉันทินิมิตตภาพ มิใช่เพียงเพื่อกำจัดเวทนาที่เกิดขึ้นแต่อาหารต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อความเป็นผู้ไม่อาพาธเบียดเบียนเป็นอย่างยิ่ง^{๕๗}

๒.๘) วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม หมายถึง คิดในแนวสัทกัถันหรือบรรเทาและขัดเกลาตัณหา เป็นไปในทางที่คิดดีงามและมีประโยชน์ตัวอย่างเช่นการพิจารณาถึงเทวทูต กล่าวคือรู้จักมองสภาวะต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงคติธรรมดาของชีวิต ที่ไม่ควรลุ่มหลงมัวเมาซึ่งเรียกว่าเทวทูต^{๕๘} มี ๕ ประการ

- (๑) ทารกหรือเด็กอ่อน โดยพิจารณาว่าทุกคนที่เกิดมาก็เคยผ่านภาวะอย่างนี้เหมือน กันหมด
- (๒) คนแก่ โดยพิจารณาว่า ถ้าเรามีชีวิตอยู่ได้นาน ก็ต้องตกอยู่ในสภาวะนี้อย่างหลีกเลี่ยง

ไม่ได้

- (๓) คนเจ็บ โดยพิจารณาว่าแม้เราเองก็ต้องประสบเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ไม่อาจหลีกเลี่ยง

ได้เลย

^{๕๖}ที.ปา. ๑๖/๓๒๗.

^{๕๗}อ.จ.สตตก. ๒๓/๕๕/๑๒๕.

^{๕๘}ตี.ข. ๑๗/๑๕๔/๘๔.

(๔) คนต้องโทษ โดยพิจารณาว่า ใครทำกรรมเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ไม่ช้าก็เร็ว เช่น กรรมชั่วสามารถตอบสนองคนในชาตินี้ ไม่จำเป็นต้องให้ตายก่อนจึงจะได้รับผลของกรรมชั่ว เป็นต้น

(๕) คนตาย โดยพิจารณาว่า ทุกคนจะต้องพบกับความตายอย่างแน่นอน ไม่มีใครหลีกเลี่ยง และไม่สามารถกำหนดได้ว่าจะตายที่ไหน เมื่อใด ช้าหรือเร็ว ^{๕๕}

เมื่อบุคคลพิจารณาอย่างนี้แล้ว แม้จะเดินผ่านเข้าไปในสุสานป่าช้า สถานที่ต้องโทษหรือโรงพยาบาลเป็นต้นย่อมไม่มีใจหดหู่หรือความหวาดกลัวเพราะมีสติรู้เท่าทันรู้จักใช้ปัญญาพิจารณาเห็นความจริงกับสิ่งเหล่านี้ และเลือกกระทำแต่กุศลกรรม ดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องดีงาม แม้จะไม่เห็นเทวดาดังกล่าวแล้ว เราก็ควรตระหนักถึงความจริงของชีวิตอยู่เสมอ โดยพิจารณาหลักธรรมข้อที่ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ซึ่งเรียกว่า อภินิหารปัจเจกขณะ โดยแบ่งออกเป็น ๕ อย่าง ดังนี้

(๑) เราควรพิจารณาทุก ๆ วันว่าเรามีความแก่เป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้

(๒) เราควรพิจารณาว่าทุก ๆ วันว่าเรามีความเจ็บเป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้

(๓) เราควรพิจารณาทุกวัน ๆ วันเรามีความตายเป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความตายไปได้

(๔) เราควรพิจารณาทุก ๆ วันเราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น

(๕) เราควรพิจารณาทุก ๆ วันว่าเรามีกรรมเป็นของตนทำดีจักได้ดีทำชั่วจักได้ชั่ว ^{๖๐}

๒.๕) วิธีคิดแบบอยู่ปัจจุบัน หมายถึง ความคิดที่มีสติระลึกอยู่พร้อม ไม่หวนระลึกหวนมุ่นอยู่ในอดีต ไม่พะวงถึงอนาคต

๑๐) วิธีคิดแบบวิภาษวาท หมายถึง การมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะให้เห็นแต่ละด้าน มองให้เห็นว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากส่วนประกอบย่อย ๆ มาประชุมกันเข้าอย่างไร เช่น แยกแยะกระจายนามรูปออกเป็นขั้น ๕ อย่างคนละ ๖ เป็นต้น สิ่งทั้งหลายมีด้านที่เป็นคุณและด้านที่เป็นโทษอย่างไร เรื่องนั้นๆ มีข้อจริงข้อเท็จอะไรบ้างการกระทำอย่างนั้นๆ มีแง่ถูกแง่ผิดแง่ที่ดีและแง่ไม่ดีประการใด เป็นต้น เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจสิ่งนั้นเรื่องนั้นอย่างชัดเจน มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ^{๖๑}

จากการวิจัย พบว่า วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง ๑๐ ประการดังกล่าวข้างต้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำไปสู่ไตรสิกขา ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ผีภคตบรม กาย วาจา ใจ ให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง ให้มีสติปัญญารู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสภาวะธรรมทั้งหลาย เช่น ความไม่เที่ยง

^{๕๕} อ.เอก.อ. ๓๔/๔๐๕.

^{๖๐} อ.ปญจก. ๒๒/๕๖/๖๒.

^{๖๑} เสถียรพงษ์ วรรณปก, คิดเป็นทำเป็นตามแนวพุทธ, อ้างแล้ว, หน้า ๖๐.

ความไม่คงที่ของสังขารทั้งปวงตามความเป็นจริง ไม่คิดที่จะปรนเปรอสนองความอยากได้ออยากเอา
 ของตน ไม่คิดที่จะอาฆาตพยาบาทเขา ไม่คิดที่จะเบียดเบียนคนอื่นแต่คิดเพื่อจะขจัดขจัดเกล้า

ค้นหา พัฒนาให้เกิดสัมมาอาชีวะคือการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องที่คิงาม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ภาวนา
 หมายถึง การฝึกหัด อบรมกาย วาจาและใจของคนให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เบียดเบียนทั้งตนเอง
 และผู้อื่น จิตใจหลุดพ้นจากเครื่องพันธนาการต่าง ๆ มีอิสรภาพอย่างแท้จริง ในทัศนะของพระพุทธศาสนา
 ภาวนาแบ่งออกเป็น ๔ ประการ

(๑) กายภาวนา (Physical Development) ได้แก่ การฝึกอบรมกาย^{๖๒} หมายถึง การพัฒนา
 ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้รู้จักคิดค่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕
 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสต่าง ๆ ด้วยดี และปฏิบัติในสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นครู มิให้เกิดโทษ
 ให้กุศลกรรมเจริญงอกงาม ให้กุศลกรรมเสื่อมสูญ^{๖๓}

(๒) ศีลภาวนา (Moral Development) ได้แก่ การฝึกอบรมศีล หมายถึง การพัฒนาความ
 ประพฤติ ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย^{๖๔} ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายทั้งตนเองและคนอื่น
 อยู่ร่วมกับบุคคลในสังคมได้ด้วยดี มีความเอื้อเพื่อเกื้อกูลแก่กันและกัน

(๓) จิตภาวนา (Emotional Development) ได้แก่ การฝึกอบรมจิต^{๖๕} หมายถึง การพัฒนา
 ให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น ความเมตตา กรุณา ความขยันหมั่นเพียร
 อดทน ความมั่นคงทางอารมณ์ด้วยสมาธิ และความสดชื่น เบิกบานเป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

(๔) ปัญญาภาวนา (Intellectual Development) ได้แก่ การฝึกอบรมในด้านความรู้^{๖๖}
 หมายถึง การพัฒนาปัญญาให้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตาม
 สภาวะ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยปัญญา สามารถทำจิตให้เป็นอิสระอยู่เหนือโลกธรรมทั้งหลาย พยายาม
 เอาชนะกิเลส คือ ความอยาก ความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ เพื่อปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากกองทุกข์
 ทั้งปวง คั้งนั้นเป้าหมายของการศึกษา หรือหลักแห่งศึกษาดังที่กล่าวข้างต้น จึงเป็นไปเพื่อการหลุดพ้น
 จากกองทุกข์ทั้งหมด โดยอาศัยพุทธธรรมอันเป็นเสมือนอุปกณ์ หรือเพ้าสำหรับข้ามไปสู่ฝั่ง คือ นิพพาน

^{๖๒}ที่.ปา. ๑๑/๒๒๘/๑๗๒.

^{๖๓}ม.ม. ๑๓/๑๑๘/๕๑.

^{๖๔}พศ.บุญมี แท่นแก้ว, พุทธปรัชญาเถรวาท, อ่างแล้ว, หน้า ๕๘.

^{๖๕}ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, เช่นสอนว่า, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สร้อยทอง, ๒๕๔๓),
 หน้า ๔๗.

^{๖๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา, อ่างแล้ว, หน้า ๒๘.

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่า เป็นศาสนาแห่งสิกขา คือ การศึกษาด้วยการฝึกหัดตน เพื่อความรู้แจ้งชีวิต และเพื่อการดำรงตนในโลกอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ^{๖๗}

จากการศึกษาความสำคัญของสัมมาอาชีวะในวิถีชีวิตของบรรพชิต จะเห็นได้ว่า สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพที่ถูกต้องที่ค้ำจาม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ภาวนา หมายถึง การฝึกหัด อบรมกาย วาจา และใจของตนให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่เบียดเบียนทั้งตนเอง และผู้อื่น จิตใจหลุดพ้นจากเครื่องพันธนาการต่าง ๆ มีอิสรภาพอย่างแท้จริง ซึ่งถือว่าเป็นหลักการสูงสุดในทางพุทธปรัชญาเถรวาท

ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปได้ว่า สัมมาอาชีวะในวิถีชีวิตฆราวาส นั้น คือ การดำเนินชีวิตประกอบอาชีพที่สุจริตเพื่อโลกียสัมมาอาชีวะ และสัมมาอาชีวะในวิถีชีวิตบรรพชิต คือ การฝึกหัด อบรมกาย วาจา และใจของตนให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่เบียดเบียนทั้งตนเอง และผู้อื่น จิตใจหลุดพ้นจากอาสวะทั้งปวง

^{๖๗} สมักร บราวาส, พุทธปรัชญา มองพุทธศาสนาด้วยตรรกะทางวิทยาศาสตร์, อ่างแก้ว, หน้า ๑๓๕.

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ เป็นการสรุปประเด็นที่ศึกษาซึ่งแบ่งออกเป็น บทสรุปของการวิจัย สรุปวิเคราะห์ และ ข้อเสนอแนะ ในประเด็นบทสรุปผลการวิจัย เป็นการสรุปเนื้อหาโดยย่อจากงานวิจัยทั้งหมดตั้งแต่ บทที่ ๒-๔ สำหรับการสรุปวิเคราะห์ เป็นการชี้ให้เห็นองค์ความรู้ที่ผู้วิจัยได้จากการศึกษางานวิจัยนี้ ในบรรดา ประเด็นศึกษาเหล่านั้น มีดังนี้

๕.๑ บทสรุป

เนื้อหาของงานวิจัยทั้งหมดสรุปได้ ดังนี้ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก และ อรรถกถาตลอดทั้งทั้งคัมภีร์อื่น ๆ ได้แสดงความหมายของสัมมาอาชีวะไว้อย่างสอดคล้องกันกล่าว คือ สัมมาอาชีวะ ได้แก่ การเลี้ยงชีวิตชอบ หรือ การเลี้ยงชีพในทางสุจริต โดยแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. **ขั้นหาและรักษาสมบัติ** ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน หรือหลักธรรม อันอำนวยการประโยชน์ขั้นต้นที่เรียกว่า ทิฏฐิธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔ ประการ

๑) **อุฏฐานสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่การทำงาน และการประกอบอาชีพที่สุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนาญชำนาญ และรู้จักใช้ปัญญาสอดคล้อง ตรวจสอบตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่จัดการ และดำเนินการให้ผลดี

๒) **อารักขสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงาน ที่ตนได้ทำไว้ ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตราย หรือ เสื่อมเสีย

๓) **กัลยาณมิตรตา** คบหาคนดีเป็นมิตร คือรู้จักเสวนาคบหาคน ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูง ไปในทางเสื่อมเสีย เลี่ยงเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับถือ และมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน

๔) **สมชีวิตา** เลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่พอดีเหมาะสม รายได้ มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

๒. **ขั้นแจ้งจัดสรรทรัพย์** เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้ว รู้จักจัดสรรทรัพย์นั้น โดยถือหลักการแบ่ง ทรัพย์เป็น ๔ ส่วน ที่เรียกว่า โภควิภาค ๔ คือ

๑) **เอเคน** โภค ภูณฺชย ๑ ส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง และทำประโยชน์

๒) ทวีติ กมมิ ปโยชเย ๒ ส่วน ใช้เป็นทุนประกอบการงาน

๓) จตุตถณฺจ นิชาเปยฺย อิก ๑ ส่วน เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

๓. ชั้นจับจ่ายกินใช้ พึงเข้าใจ และคำนึงเสมอว่า การที่มีความเพียรพยายามแสวงหา รักษา และครอบครองโภคทรัพย์ไว้ นั้น ก็เพื่อจะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้ว การหาและการมีทรัพย์สมบัติก็ปราศจากคุณค่า หากความหมายใด ๆ มิได้ ดังนั้นเมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้ว พึงปฏิบัติต่อทรัพย์หนึ่งส่วนแรกในข้อ ๒ ตามหลัก โภคาทิยะ (ประโยชน์ที่ควรถือเอาจาก โภคะหรือเหตุผลที่อธิบายควรยึดถือ ในการที่จะมีจะได้ หรือครอบครองทรัพย์สมบัติ) ๕ ประการ ดังพุทธพจน์ว่า อริยสาวกแสวงหา โภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางชอบธรรมแล้ว

๑) เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดาบิดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข

๒) บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

๓) ใช้ปกป้องสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยอันตราย

๔) ทำพละ คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา ๕ อย่าง

(๑) ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ

(๒) อคติพละ คื้อนรับแขก

(๓) ปุพฺพเปตพละ ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ

(๔) ราชพละ บำรุงราชการด้วยการเสียบถาดอากร เป็นต้น

(๕) เทวตาพละ ถวายเทวดา คือ ทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ

๕. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ และเหล่าบรรพชิต ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทหมัวเมา เมื่อได้ทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโภคะจะหมดสิ้นไปก็สบายใจได้ว่า ได้ใช้โภคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโภคะเพิ่มขึ้น ก็สบายใจ เช่นเดียวกัน เป็นอันไม่ต้องเคียดระอาใจในทั้งสองกรณี

สัมมาอาชีวะ มี ๒ ระดับ คือ โลกียสัมมาอาชีวะและ โลกุตตรสัมมาอาชีวะ โลกียสัมมาอาชีวะ หมายถึง ซึ่งเป็นของกัลยาณบุุณและบุคคลที่กำลังปฏิบัติเพื่อความ เป็นพระอริยบุคคลขั้นต้น กล่าวคือ พระโสดาบัน ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระสูตรคันทปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปีณณาสกั ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสัมมาอาชีวะ เป็น ๒ อย่าง คือ สัมมาอาชีวะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธ ๑ อย่าง ๑ สัมมาอาชีวะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะเป็น โลกุตระ เป็นองค์มรรคอย่าง ๑

คุณภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ชั้น
เป็น โฉน คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมละมิจฉาอาชีวะ เลี้ยงชีพด้วยสัมมา อาชีวะ
คุณภิกษุทั้งหลาย นี้สัมมาอาชีวะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ชั้น

ในด้านของ โลกุตระสัมมาอาชีวะ นั้น มีว่า

“คุณภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็น โลกุตระเป็น
องค์มรรค เป็น โฉน คุณภิกษุทั้งหลาย ความมงด ความเว้นเจตนาจงดเว้น จากมิจฉาอาชีวะ
ของภิกษุผู้มีจิต ไกลข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรค
อยู่ นี้แลสัมมาอาชีวะของพระอริยะ ที่เป็นอนาสวะ เป็น โลกุตระ เป็นองค์มรรคฯ”

สัมมาอาชีวะนั้นมีความสำคัญอย่างมาก เพราะการประพฤติปฏิบัติธรรมที่เป็น ไปเพื่อการ
ดับทุกข์นั้น จะต้องดำเนินไปตามอริยมรรคมีองค์ ๘ เท่านั้น เพราะเป็นทางสายเดียว เอกายนมรรค
อันเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์แห่งจิตของสัตว์ทั้งหลาย การดำเนิน ไปตามทางสายนี้จะต้องปฏิบัติให้
ครบองค์ ๘ ประกอบ จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ เพราะเมื่อองค์ประกอบ ไม่ครบสมบูรณ์ ย่อมไม่สามารถ
บรรลุมรรคผลนิพพานได้ ในอัญจกัมมรคนี้ สัมมาอาชีวะ กล่าวได้ว่าเป็นองค์มรรคที่สำคัญอย่างหนึ่ง
เป็นตัวหลักการดำเนินชีวิตถูกต้องจักเป็นศีลสิกขา เพราะคนเราจะสุขหรือทุกข์ย่อมขึ้นอยู่กับ
ประพฤติเป็นประการสำคัญ ถ้ารู้จักใช้หลักการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องหรือความประพฤติที่ถูกต้อง ก็สามารถ
บรรเทาทุกข์ทำให้ความทุกข์ลดน้อยลง และมีความสุขได้ แต่ถ้าไม่รู้จักการเลี้ยงชีพให้ถูกต้องหรือ
เลี้ยงชีพผิดขัดข้องก่อให้เกิดความทุกข์ ความวิตกกังวล ความกลัว ความไม่สบายใจเป็นต้นเหตุที่ทำให้
ให้สุขภาพจิตเสีย และนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ มากมาย

ในขณะที่ผู้ประพฤติปฏิบัติดำเนินไปตามหลักสัมมาอาชีวะ ย่อมมีความสัมพันธ์กับอริยมรรค
ข้ออื่น ๆ ซึ่ง ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และ
สัมมาสมาธิ กล่าวคือ เมื่อเข้าใจมิจฉาอาชีวะว่าเป็นทางผิด และเข้าใจสัมมาอาชีวะว่าเป็นทางถูกต้อง
บุคคลมีศีลประพฤติ ปฏิบัติสัมมาวาจา เมื่อเจตนาจงดเว้นเพื่อกำจัด การพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดเพื่อแฉ
พูดไร้สาระ และบำเพ็ญสัมมาอาชีวะอยู่บุคคลนั้นชื่อว่าปฏิบัติ สัมมากรรมันตะ และเมื่อบุคคลกำจัด
ความประพฤติผิดทางกายคือการทำลายชีวิตให้ตกลง การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ ไม่ได้ให้ การประพฤติผิด
ทางกาม อันมีสติเป็นผู้มีสติเข้าถึงสัมมาอาชีวะอยู่บุคคลนั้นชื่อว่าปฏิบัติสัมมาสติ

วิธีคิดตามหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาให้สัมมาอาชีวะถึงความบริบูรณ์ จะต้องคิดตามวิธีแบบ
โยนิโสมนสิการ ดังนี้ คือ

๑. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย
๒. วิธีคิดแบบแยกส่วนประกอบ
๓. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์

๔. วิธีคิดแบบอริขสัจ/คิดแบบแก้ปัญหา
๕. วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์
๖. วิธีคิดแบบเห็นคุณค่าและทางออก
๗. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม
๘. วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม
๙. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน
๑๐. วิธีคิดแบบวิภาษวาท

ถ้าหากปราศจากความคิดแบบโยนิโสมนสิการแล้ว สัมมาอาชีวะย่อมไม่สามารถจะถึงความสมบูรณ์ได้ หลักธรรมที่เป็นเครื่องส่งเสริมสนับสนุนสัมมาอาชีวะ เพื่อให้สัมมาอาชีวะถึงความเจริญงอกงามไพบูรณ์ยิ่งขึ้นไป ได้แก่ ธรรมคุ้มครองโลก กัลยาณมิตร และกุศลกรรมบถ เป็นต้น บุคคลผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นเครื่องส่งเสริมสนับสนุนสัมมาอาชีวะดังกล่าวข้างต้น ย่อมประสบความสำเร็จรุ่งเรืองในการประพฤติปฏิบัติธรรม ส่วนหลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสัมมาอาชีวะ เช่น มิจฉาอาชีวะ นิเวรณ อกุศลกรรมบถ และความประมาท เป็นต้น บุคคลผู้ต้องการความเจริญก้าวหน้าในธรรม มีความต้องการพ้นจากกองทุกข์ทั้งหมด จะต้องกำจัดบรรเทาละเว้นจากหลักธรรมเหล่านี้ เพื่อให้ไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรม

บทบาทของสัมมาอาชีวะในสังคมไทยปัจจุบัน สะท้อนออกมาให้เห็นในรูปแบบประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีการบวช การเข้าพรรษา และวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีการบรรพชาอุปสมบทอันได้แก่บรรพชาเป็นสามเณร โดยการสมาทานศีล ๑๐ และการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ โดยการสมาทานศีล ๒๒๗ ตลอดจนการบวชเป็นแม่ชี รวมทั้งการบวชชีพราหมณ์ เนกขัมม และเนกขัมมนารี การเข้าจำอุโบสถศีลของแต่ละปีซึ่งเป็นที่สถิตย์ของเนกขัมมะทางกาย

ปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์ คนในสังคมส่วนใหญ่ตกอยู่ในภายใต้อำนาจกระแสของวัตถุนิยม ทำให้แนวความคิด ทัศนคติ และค่านิยมของคนไทยหันไปสนใจทางวัตถุนิยมมากขึ้น ต่างคนต้องดิ้นรนแสวงหาวัตถุนิยมเสพบริโภค จนไม่มีเวลาแสวงหาความสุขทางจิตใจ ไม่รู้จักวางแนวความคิดต่อสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง จึงทำให้คนในสังคมยุคปัจจุบันมีปัญหาทางจิตมากมีความทุกข์มาก มีความเครียดมาก มีความกระวนกระวายใจอย่างมาก จนทำให้เป็นโรคประสาทและโรคจิตมากขึ้นตามลำดับ และทำให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาโสเภณีเด็ก และปัญหาคอร์รัปชัน เป็นต้น ปัญหาทุกปัญหาล้วนมีมิจฉาอาชีวะเป็นสาเหตุทั้งนั้น ไม่ใช่จะเกิดขึ้นภายในประเทศอย่างเดียว แต่ยังเกิดขึ้นทั้งต่างประเทศอีกด้วย เช่น การถล่มตึก World Trade Center โดยกลุ่มผู้ก่อการร้าย ปัญหาเหล่านี้ กล่าวได้ว่าเป็นสาเหตุของความตกต่ำทางศีลธรรม เพราะไม่รู้จักวิธีคิดและการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง บุคคลผู้ไม่รู้เท่าสิ่งเหล่านี้ตามความเป็นจริง

ย่อมเกิดความยินดีชอบใจพอใจ ยินร้ายไม่ชอบไม่พอใจ ตลอดทั้งการผูกอาฆาตพยาบาท การคิดเบียดเบียนซึ่งกันและกัน อันต้นเหตุแห่งความทุกข์ทั้งมวล ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของคนในสังคมเหล่านี้เกิดจากกิเลส ๓ ประการ กล่าวคือ

- ๑) วิตกกัมภกิเลส หมายถึง ระดับกิเลสอย่างหยาบที่แสดงออกมาทางกาย และวาจา
- ๒) ปริยภูฐานกิเลส หมายถึง กิเลสอย่างกลางที่กำลังคลุกกรุ่นอยู่ภายในจิตใจ เกิดขึ้นรบกวนจิตใจ
- ๓) อนุสัยกิเลส หมายถึง กิเลสอย่างละเอียดที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานมีติดตัวมาตั้งแต่เกิด

จากการวิจัยเรื่อง ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องเพื่อตัดสิ้นใจกระทำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ เว้นจากความชั่วที่อาจก่อให้เกิดทุกข์โทษ ถ้าพูดถึงเป้าหมายสูงสุดตามหลักอริยสัจคือ การประพตติที่สามารถจะนำไปสู่ความดับทุกข์หรือนิโรธว่าตามหลักก็คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ เหตุของการดำเนินชีวิต น่าจะเป็นสัมมาทิฏฐิคือความเห็นชอบ การเห็นชอบท่านอธิบายไว้ว่า คือการเห็นอริยสัจ ๔ มีทุกข์เป็นต้น ในความเป็นจริงนั้น เพียงแต่เห็นทุกข์สังข้อย่อยก็เป็นเหตุให้เกิดสัมมาอาชีวะ ได้แล้ว เราจะเห็นได้ว่า เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะ ได้เห็นทุกข์ที่มาในรูปของคนเกิด คนแก่ คนเจ็บ คนตายแล้ว พระองค์ก็ไม่คิดที่จะครองราชย์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เพราะเป็นกษัตริย์จะต้องบริหารบ้านเมือง จะต้องมีปัญหาทำให้โกรธเคืองขุนเณร มีขบถ ข้าราชการศัตรู และโจรที่จะต้องตัดสิ้นประหารชีวิต และเช่นฆ่าต่อจากนั้นหลังจากได้ทอดพระเนตรเห็นสมณะในสวนอุททยานแล้ว ก็มีพระทัยน้อมไปเพื่อการบรรพชา

กระบวนการดำเนินชีวิต เริ่มต้นด้วยสัมผัสสสะก่อน เมื่อตา หู จมูก ลิ้น กาย มโน กระแทกกับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และสัมผัสมารมณ การรับรู้คือวิญญาณก็เกิดขึ้น ต่อจากนั้นก็เกิดการจำได้ว่าอะไรเป็นอะไร ต่อจากนั้นความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจก็เกิดขึ้น ความรู้สึกนี่เองเป็นแรงกระตุ้นให้กระทำ ถ้าประพตติดีก็เป็น บุญญาภิสังขาร ถ้าประพตติชั่วก็เป็น อปฺปญญาภิสังขาร ถ้าประพตติกลาง ๆ ก็เป็น อนญญาภิสังขาร

การเลี้ยงชีวิตจะถูกหรือผิด ใช้สภาพความจริงและเป้าหมายเป็นเกณฑ์ตัดสิน ความประพตติใดตรงกับความเป็นจริงเช่นทำดีได้ดี ตายแล้วเกิด สัตว์และโลกอื่นมี มรรคผลมีก็ถือว่าเป็นความประพตติถูก ถ้าตรงกันข้ามเป็นความประพตติที่ผิด แต่ในระดับสูง ต้องเอาเป้าหมายเป็นเกณฑ์ เช่นความประพตติใดเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ เช่น เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบเป็นสัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตใดเป็นไปเพื่อผูกไว้กับทุกข์ เช่น ค้าขายเครื่องประหาร ค้าขายมนุษย์ ค้าขายสัตว์ ค้าขายน้ำเมา ค้าขายยาพิษ ถือว่าเป็นความประพตติผิดเป็นมิงฉาอาชีวะ การพัฒนาการประพตติต้องให้มีสติ สัมปชัญญะเมื่อเกิดการสัมผัสกับอารมณ์ต่าง ๆ เมื่อเกิดสัญญาแล้ว ระวางอย่าให้การประพตติหลงยินดียินร้ายไปกับค่านิยมหรือสมมุติของโลก และเพียรพยายามให้ระวางรักษากายอย่าให้ความคิดฝ่ายอกุศลเกิดขึ้น พร้อมเพียรพยายามให้ความคิดฝ่ายกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

หลักการแก้ไข้ปัญหา

ปัญหาต่าง ๆ คึงกล่าวมาอันมีรากฐานมาจากมิจฉาอาชีวะนั้น แม้จะคูหนักหน่วงแต่ก็ยังมีแนวทางที่จะแก้ไขได้ เพราะตามหลักทั่วไปนั้นทุกปัญหามีคำตอบอยู่ในตัว เป็นแต่ว่าผู้ตอบ หรือผู้แก้จะต้องมีความรอบคอบ มีความคิดวิเคราะห์ วิจารณ์ มีความอดทน และพากเพียรพยายามในที่สุดก็จะพบคำตอบ

ในที่นี้จะขอเสนอแต่เพียงหลักการใหญ่ ๆ ในการแก้้ปัญหาเพราะไม่สามารถจะเข้าสู่รายละเอียดของปัญหาทุก ๆ เรื่อง ได้หลักการใหญ่ ๆ ก็คือหลักอริยสัจ ๔ นั้นเองในการแก้้ปัญหาจะต้องคิดหาทางแก้้ตามแนวอริยสัจ ๔ ดังนี้

๑) ก่อนอื่นต้องรู้ตัวปัญหาเสียก่อนว่า ทุกข์นั้นควรกำหนดรู้ รู้ว่าปัญหาที่แท้จริง คือ อะไร มีความหนักหน่วงและความสลั้บซับซ้อนแค่ไหน

๒) ต้องค้นให้พบสาเหตุอันแท้จริงของปัญหานั้น ๆ ว่าต้นหานั้นควรละ

๓) ต้องตรวจสอบให้แน่นอนว่า สาเหตุของปัญหานั้น เราสามารถจะจัดการแก้ไข้ได้หรือได้ทำให้แจ้งแล้ว

๔) ต้องค้นหาวิธีที่จะดับต้นเหตุของปัญหานั้น ๆ การแก้ไข้ปัญหาไม่ใช่การแก้้ตัวปัญหา ซึ่งเป็นปลายเหตุ แต่หมายถึงการดับต้นเหตุของปัญหานั้น ๆ ได้แก้้การปฏิบัติตามมรรคมืองค์ ๘ อันจะทำให้แจ้งซึ่งปัญหา

ทุกวันนี้ปัญหาต่าง ๆ ยังแก้ไข้ไม่ได้ก็เพราะผู้แก้้ปัญหายังไม่ได้ดำเนินตามขั้นตอนของอริยสัจ ๔ อย่างครบถ้วนนั่นเอง

เพราะฉะนั้นการเลี้ยงชีวิตถูกต้อง หรือการมีสัมมาชีพ ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในฐานะเป็นศูนย์กลางที่บริหารการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องทั้งหมด เพราะเป็นหัวหน้าที่ชี้นำ นำทาง และควบคุมปฏิบัติถูกต้องในแง่อื่น ๆ ทั้งหมด เมื่อมีการเลี้ยงชีวิตเป็นแล้วก็ช่วยให้ทุกคน เป็น ทำเป็น แก้้ปัญหา เป็น ช่วยให้ดูเป็น ฟังเป็น กินเป็น ใช้นเป็น บริโภคเป็น และคบหาเสวนาเป็น ตลอดไปทุกอย่าง คือ ดำเนินชีวิตเป็นนั่นเอง จึงพูดได้ว่า การรู้จักความประพฤติที่ถูก หรือการเลี้ยงชีวิตชอบเป็นตัวนำที่ชักพาหรือเปิดช่องไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง หรือชีวิตที่ติงามทั้งหมด

จากการวิจัยพบว่า สังคมมนุษย์ในยุคปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยม กล่าวคือถือเรื่องกิน กามและเกียรติเป็นใหญ่ ให้ความสำคัญให้แก่วัตถุเป็นอย่างมาก ไม่รู้จักวางทำที่ต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้อง ไม่รู้จักวิธีคิดตามหลักพุทธธรรม กล่าวคือ หลักโยนิโสมนสิการ จึงถูกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมครอบงำ จึงทำให้มองเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นมีความจำเป็น และมีความสำคัญต่อชีวิตเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ คนส่วนใหญ่ในสังคม จึงพากันคั้นร่นขวนขวายแสวงหาทุกวิถีทางทั้งในทางสุจริตและทุจริตเพื่อให้ได้มาซึ่งเบญจกามคุณเหล่านั้น เมื่อต่างคนต่างต้องการวัตถุนิยม

บริโศก และวัตถุเหล่านั้นมีจำนวนจำกัด จำเป็นต้องมีการเขี้ยวแย่งแข่งขันซึ่งกันและกัน และเมื่อไม่ได้สิ่งเหล่านั้นตามต้องการ จำเป็นต้องฉกชิง วังราว เช่นฆ่าลักขโมย ถ้าได้ตามความปรารถนา ก็ยินดีเพลิดเพลิน ยึดติด เมื่อสูญเสียหรือพลัดพรากจากสิ่งรัก ก็ผิดหวังเสียใจ เกิดความทุกข์ไม่รู้จัดการปล่อยวาง ด้วยความคิดที่คับแคบและตีตันต่อปัญหาอย่างไม่มีทางออกจึงนำไปสู่เงื่อนไขปัญหาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาสังคมทั้งหลาย เช่นปัญหา โสเภณีเด็ก ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม และปัญหาคอร์รัปชัน เป็นต้น ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มีมูลเหตุมาจากมิจฉาสังกับปะและเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความคิดของคนในสังคม เกิดความวิปริตเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ใฝ่ต่ำ และเป็นสัญลักษณ์ของความตกต่ำทางศีลธรรมอย่างมาก ทั้งนี้ เพราะคนที่ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักสัมมาสังกัปปะ จะมองไม่เห็นคุณค่าของจริยธรรม ศีลธรรม

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาเรื่อง “ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท” เพื่อให้คนเราได้ตระหนักถึงความสำคัญของการประกอบสัมมาการเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง และตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพที่ผิดศีลธรรม ผิดกฎหมายบ้านเมือง ผิดจารีตประเพณีของสังคม โดยเฉพาะอาชีพ ที่เป็นมิจฉาวณิชชา ตามทัศนะพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นต้นเหตุของปัญหาในสังคมปัจจุบัน

เพื่อให้ตระหนักถึงการประกอบอาชีพที่ถูกต้องไม่ผิดศีลธรรม ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง ไม่ผิดจารีตประเพณีของสังคม จึงขอเสนอแนะข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะ เพื่อให้ผู้บริหารระดับประเทศ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องได้พิจารณา ดังนี้

๑. ให้ผู้บริหารในส่วนต่าง ๆ ของประเทศได้เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ ทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ โดยเฉพาะการพัฒนาด้านความรู้เพื่อให้คนในชาติมีอาชีพ มีงานทำทุกคน จะทำให้ลดปัญหาการประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรม ผิดจารีตประเพณีของสังคม

๒. ปลูกฝังศีลธรรมแก่คนในสังคม โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว เด็ก เยาวชน คนวัยทำงาน ให้รู้จักผิดชอบชั่วดี ให้รู้จักภูมิใจในอาชีพที่สุจริตของตนเอง

๓. ส่งเสริมสนับสนุนบุคคลที่ประกอบอาชีพที่สุจริต รู้จักเพียงพอในความเป็นอยู่ พอเพียงในการประกอบอาชีพ เลี้ยงชีพที่พอเพียงแก่อัตถภาพ

๔. สร้างจิตสำนึกในการใช้จ่ายที่เกินพอแก่ความเป็นอยู่ เช่น การใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น ลดเลิกอบาขมุขต่าง ๆ ตั้งมั่นอยู่ในศีล ๕ อย่างเคร่งครัด ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชน แก่สังคม โดยเฉพาะที่สำคัญผู้นำระดับประเทศฝ่ายต่าง ๆ ควรตระหนักถึงความสำคัญของศาสนาที่สามารถ

พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีสติ มีปัญญา รู้จักบาปบุญคุณโทษ ปัญหาสังคมทางด้านมิชฌาวณิชชาก็จะลดน้อยลงไปได้

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท หลักธรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านส่งเสริมและเป็นปฏิปักษ์ ตลอดจนทั้งสัมมาอาชีวะในสังคมไทย ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาเรื่องความสำคัญของสัมมาอาชีวะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็น องค์ประกอบข้อหนึ่งในบรรดาอริยมรรคมีองค์ ๘ เท่านั้น สำหรับการวิจัยในโอกาสต่อไปผู้มีความสนใจที่จะทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ขอเสนอแนะในหัวข้อเรื่องต่อไปนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบสัมมาอาชีวะกับนโยบายของรัฐบาล
๒. ศึกษาวิเคราะห์สัมมาอาชีวะกับเศรษฐกิจพอเพียง
๓. ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนากับการประกอบอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมายในฝ่ายอาณาจักร
๔. ศึกษาเปรียบเทียบสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนากับศาสนาอื่นๆ

งานวิจัยเรื่อง ความสำคัญของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท และเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน กับความสำคัญของสัมมาอาชีวะ ตามที่ได้เสนอแนะไว้นี้ หวังว่าจะเป็นประโยชน์ในการช่วยให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจเรื่องชัดเจนขึ้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และต่อสังคมได้ เพื่อความสุข ความเจริญในชีวิตและหน้าที่ต่อไป

บรรณานุกรม

๑. เอกสารปฐมภูมิ

๑) พระไตรปิฎก

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย. เล่ม ๒, ๓, ๔, ๕, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๒๗, ๒๘, ๒๙, ๓๐, ๓๑, ๓๕. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

๒. เอกสารทุติยภูมิ

๑) หนังสือทั่วไป

การศาสนา, กรม. นวโกวาท. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๗.

_____. เเบัญจศีลเบญจธรรม. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๓๗.

คุณ โทษันท์, รศ. พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๗.

งามพิศ สัตย์สงวน, รศ. ดร. สังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : คำนวณการพิมพ์, ๒๕๔๗.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒนา, รศ. จริยศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มหาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ดร. ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๕.

บุญมี แทนแก้ว, ผศ. จริยศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘.

_____. พุทธปรัชญาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๕.

_____. ประวัติศาสตร์ต่างๆ และปรัชญาธรรม. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๖.

ประยงค์ แสนบุราณ, รศ.ดร. ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๗.

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต). แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๓.

_____. ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรี และการบวชเป็นภิกษุณี. พิมพ์ครั้งที่ ๗.

กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). ธรรมญฺญูชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

พระไพศาล วิสาโล. เส้นโค้งแห่งความสุข เล่ม ๑ สดับทุกข์ยุคบริโภคนิยม. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๕.

พระราชธรรมนิเทศ (ระเบบ จิตญา โณ). ธรรมปริทรรศน์. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ไพฑูริย์ มีสกุล และคณะ. มุขยภัยกับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕.

ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร. เช่นสอนว่า. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สร้อยทอง, ๒๕๔๓.

วนิดา เสนีเศรษฐ, ดร. สังคมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

วริยา ชินวรรณ โณ, ผศ. จริยธรรมในวิชาชีพ. กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖.

วศิน อินทสระ. ธรรมและชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๗.

_____. หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สมพงษ์ ดุลยอนุกิจ, ผศ. สังคมศาสตร์กับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๕.

สมบัติ บุราราศ. พุทธปรัชญา มองพุทธศาสนาด้วยทรรศนะทางวิทยาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๔.

สุจิตรา อ่อนค้อม, รศ. ดร. ปรัชญาเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : ทิพยวิสุทธี, ๒๕๔๕.

สุนทร ณ รังสี. พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สุวัฒน์ จันทรวงศ์. ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับ ปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพมหานคร : อติเนเพรส, ๒๕๔๐.

สุวิทย์ รุ่งวิสัย. ปัญหาสังคม. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๖.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. คิดเป็นทำเป็นตามแนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๑.

_____. สามเณรเหล่ากอแห่งสมณะ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สำลี รักสุทธี. มงคลชีวิต ๓๘. กรุงเทพมหานคร : ธนรัชการพิมพ์, ๒๕๔๖.

๒) วิทยานิพนธ์

พระมหาเกษม สลฺยฺโตะ (ลักษณะวิลาวิลาส). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนา”.

วิทยานิพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระมหาสิริวัฒน์ อริยมณี (จันต๊ะ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของ
พระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

๓) บทความจากวารสาร

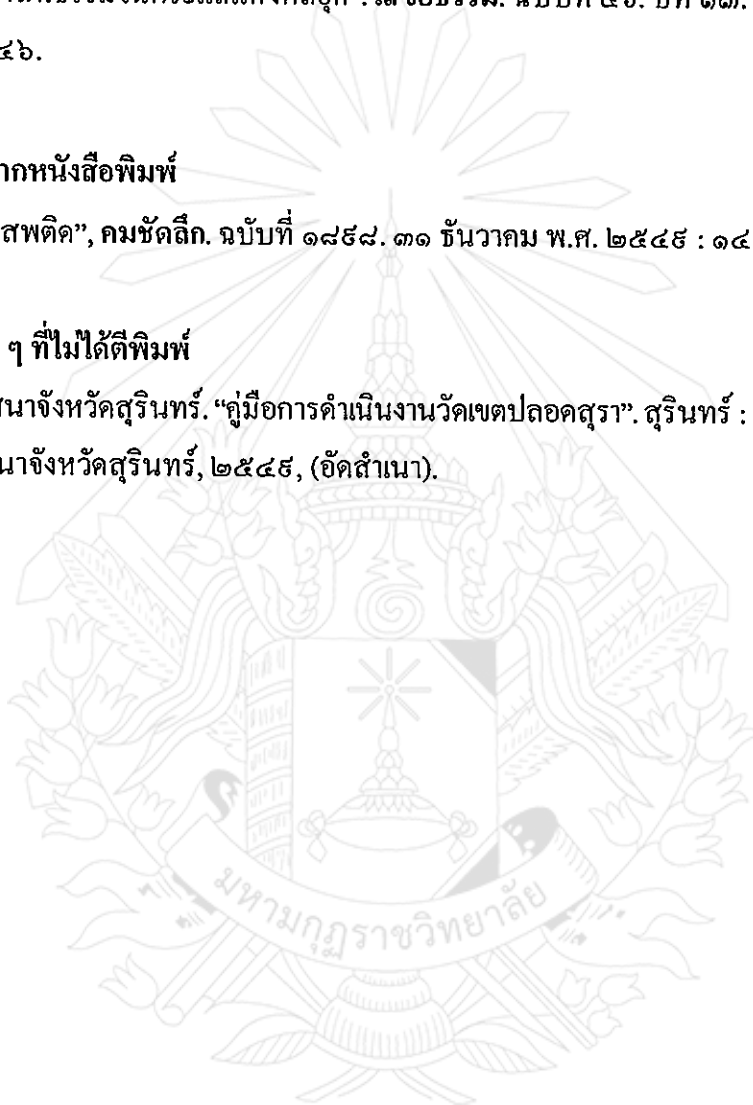
พระไพศาล วิสาโล. “ศาสนธรรมในกระแสแห่งกลียุค”. เสขิยธรรม. ฉบับที่ ๕๖. ปีที่ ๑๑. เมษายน-
มิถุนายน ๒๕๔๖.

๔) บทความจากหนังสือพิมพ์

เพิ่มพงษ์ เชาวลิต. “สิ่งเสพติด”, คมชัดลึก. ฉบับที่ ๑๘๕๘. ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ : ๑๔.

๕) เอกสารอื่น ๆ ที่ไม่ได้ตีพิมพ์

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์. “คู่มือการดำเนินงานวัดเขตปลอดสุรา”. สุรินทร์ : สำนักงาน
พระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์, ๒๕๔๕, (อัดสำเนา).

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระแจ้ง ปิยธมฺโม (วิยาสิงห์)
ปีเกิด	๒๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๑๕
ชาติภูมิ	บ้านหนองคู ต.หนองไผ่ล้อม อ.สำโรงทาบ จ.สุรินทร์ ๓๒๑๓๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดคงคาราม ต.หนองไผ่ล้อม อ.สำโรงทาบ จ.สุรินทร์ ๓๒๑๓๐
การศึกษา	
พ.ศ. ๒๕๔๐	นักธรรมชั้นเอก
พ.ศ. ๒๕๔๖	พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
การทำงาน	
พ.ศ. ๒๕๔๐	ครูสอนพระปริยัติธรรม ประจำวัดคงคาราม ต. หนองไผ่ล้อม อ. สำโรงทาบ จ. สุรินทร์ ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้านโนนสวรรค์ ต. เกาะแก้ว อ. สำโรงทาบ จ. สุรินทร์ พระวิทยากร ประจำค่าย พุทธบุตร เพื่อพัฒนาชีวิตใหม่ จังหวัดสุรินทร์
ปัจจุบัน	เจ้าอาวาสวัดคงคาราม ต. หนองไผ่ล้อม อ. สำโรงทาบ จ. สุรินทร์ ๓๒๑๓๐ โทร. ๐๔๔-๕๖๕๓๓๑ / ๐๘๖-๗๒๔๔๓๕๒ / ๐๘๗-๘๗๖๕๗๖๕